

The RIVM logo is displayed in white lowercase letters on a yellow rectangular background. The letters are in a sans-serif font, with the 'i' and 'v' having a distinctive shape.

Rapport 630005001/2009

J.L.A. Devilee | J.C.M. Koehler | H.F.P.M. van Poll

Risicocommunicatie RIVM

Informatievoorziening volgens belanghebbenden

RIVM-rapport 630005001/2009

Risicocommunicatie RIVM

Informatievoorziening volgens belanghebbenden

J.L.A. Devilee
J.C.M. Koehler
H.F.P.M. van Poll

Contact:
Jeroen Devilee
Centrum voor Milieu-Gezondheid Onderzoek
jeroen.devilee@rivm.nl

Dit onderzoek werd verricht in opdracht van DG RIVM, in het kader van Strategisch Onderzoek RIVM

© RIVM 2009

Delen uit deze publicatie mogen worden overgenomen op voorwaarde van bronvermelding: 'Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM), de titel van de publicatie en het jaar van uitgave'.

Rapport in het kort

Risicocommunicatie RIVM

Informatievoorziening volgens belanghebbenden

De risicocommunicatie van het RIVM heeft een andere leest nodig. Zij kan namelijk participatiever opgezet worden. Bij de presentatie van onderzoeksresultaten is het van belang meer rekening te houden met maatschappelijke percepties en emoties. Het instituut moet daarbij gaan nadenken over wijzen waarop zij de risicocommunicatie met betrokken partijen open, actief en meer in overleg kan opzetten. Dit blijkt uit Strategisch Onderzoek van het RIVM (SOR). Hierin is nagegaan hoe wetenschappers, beleidsmakers, ngo's, GGD-medewerkers, beleidsmakers, vertegenwoordigers van de media en burgers de risicocommunicatie van het RIVM beoordelen.

Uit het exploratieve onderzoek blijkt dat beleidsmakers, wetenschappers, GGD-medewerkers en ngo's eerder en actiever bij onderzoeken van het RIVM willen worden betrokken. Dit biedt de mogelijkheid om het onderzoek met hun ideeën te verrijken en kan bijdragen bij aan de praktische bruikbaarheid van onderzoeksresultaten. Ook zal hierdoor het draagvlak voor onderzoeksresultaten en daaruit voortvloeiende maatregelen toenemen.

Het onderzoek werd uitgevoerd aan de hand van vier soorten risico's: luchtverontreiniging, overstroming van rivieren, voedselveiligheid en overgewicht. De bezorgdheid over het risico van overstromingen van rivieren is relatief gering. Dit geldt zowel voor professionals die bij dit risico betrokken zijn als voor burgers die in de buurt van rivieren met een overstromingsrisico wonen. Over het risico 'voedselveiligheid' zijn alleen de burgers en de betrokken ngo's ongerust. Over de effecten van luchtverontreiniging maken zowel de burgers als de betrokken professionals zich zorgen. Bij het risico van overgewicht is er een tweedeling tussen burgers en professionals waarneembaar. Professionals zijn ongerust, burgers zijn dit een stuk minder en denken dat het risico vooral anderen in de maatschappij zal treffen.

Trefwoorden: risicocommunicatie, overstromingen, luchtverontreiniging, voedselveiligheid, overgewicht

Abstract

RIVM risk communication

Information provision according to stakeholders

The RIVM requires a more participative strategy for the communication of risk information. It is important that those presenting research results take greater account of the public's emotions and perceptions. The RIVM also needs to reflect on possibilities to create a risk communication approach with stakeholders that is more open, active and deliberative. These are the findings of a strategic research study carried out by the RIVM (SOR) which surveyed how policy-makers, scientists, non-governmental organizations (NGOs), representatives of the media, local health officials and private citizens evaluated the RIVM's approach to risk communication.

The findings of this explorative SOR reveal that policy-makers, scientists, local health officials and NGOs would like to be more actively involved in investigations carried out by the RIVM – and at an earlier phase than is currently the case. With such an approach, these organizations and individuals could provide relevant input and enhance the usefulness of the results of the investigations. An additional advantage would be a likely increase in public support for both the scientific findings and the ensuing interventions.

The study focused on four topics: air pollution, risk of flooding by rivers, food safety and overweight. Concern for the risk of flooding by rivers was almost non-existent among the respondents. This lack of concern was equally prevalent among the professionals questioned as among the private citizens living in the vicinity of rivers with a flooding potential. Of the respondents, only the private citizens and NGOs showed any concern about food safety, while both the private citizens and professionals were worried about the effects of air pollution. There was a sharp difference in the perceptions of the professionals and private citizens on the lifestyle risk overweight. All of the professionals questioned expressed a worry about this lifestyle risk, while the private citizens were much less inclined to do so. Taken as a whole, the latter group is inclined to believe that the risk of overweight will have an impact on others in society but not directly on themselves.

Key words: risk communication, floodings by rivers, air pollution, food safety, overweight

Voorwoord

Voor u ligt het resultaat van onderzoek dat werd verricht in het kader van het PACEHR-project dat wordt uitgevoerd bij het centrum voor Milieu, Gezondheid en Omgevingskwaliteit (MGO) van het RIVM. PACEHR staat voor Perception, Appraisal and Communication of Environmental Health Risks. Het project beoogt nieuwe inzichten te verwerven in de risicoperceptie van, de risicobeoordeling van en de risicocommunicatie over (milieu)gezondheidsrisico's en maakt deel uit van het programma Environmental Quality and Health van het Strategisch Onderzoek van het RIVM.

Dit rapport over risicocommunicatie is voort uit het deelproject 'Communication' dat beoogt een positieve bijdrage te leveren aan de risicocommunicatie van het RIVM. De resultaten van het deelproject worden enerzijds gepubliceerd in deze publicatie, die alleen elektronisch verschijnt, en anderzijds in een samenvatting van de belangrijkste resultaten (RIVM-briefrapport 630005002/2009). Deze samenvatting is ook in gedrukte vorm te verkrijgen.

De interviews en de groepsgesprekken die voor dit onderzoek gehouden zijn, zijn voor een belangrijk deel uitgevoerd door Saskia Heins, Ilse Giesbers en Esther Cozijnsen van RIGO Research en Advies BV.

Dit onderzoek zou niet mogelijk zijn geweest zonder de welwillende medewerking van een groot aantal wetenschappers, beleidsmakers, medewerkers van ngo's, GGD-medewerkers en journalisten die in de dagelijkse praktijk te maken hebben met de risicocommunicatie door het RIVM. Hiervoor onze dank. Ook zijn woorden van waardering op zijn plaats voor de burgers die zich belangeloos op een 'doordeweekse avond' verzamelden in buurt- en clubhuizen om aan de groepsgesprekken deel te nemen.

Jeroen Devilee
Jutta Köhler
Ric van Poll

Inhoud

Samenvatting		11
1	Introductie	19
1.1	Ontwikkelingen in het denken over risico's	19
1.2	Risicocommunicatie door het RIVM	21
1.3	Doel van het onderzoek en onderzoeksvragen	21
1.4	Opzet rapportage	23
2	Opzet en verantwoording onderzoek	25
2.1	Methode van onderzoek	25
2.2	De respons	27
3	Overstromingsrisico's	31
3.1	Inleiding	31
3.2	Informatieaanbod RIVM	31
3.3	Ervaringen en bekendheid met overstromingen	31
3.4	Bekendheid en beeld RIVM	33
3.5	Risicoperceptie en aandacht in de media	36
3.6	Gebruik en beoordeling van risico-informatie	39
3.7	Informatiebehoefte	43
3.8	Conclusie	46
4	Voedselgerelateerde risico's	49
4.1	Inleiding	49
4.2	Informatieaanbod RIVM	49
4.3	Ervaringen en bekendheid met voedselgerelateerde risico's	50
4.4	Bekendheid en beeld RIVM	51
4.5	Risicoperceptie en aandacht in de media	54
4.6	Gebruik en beoordeling van risico-informatie	56
4.7	Informatiebehoefte	61
4.8	Conclusie	62
5	Luchtverontreiniging	65
5.1	Inleiding	65
5.2	Informatieaanbod RIVM	65
5.3	Ervaringen en bekendheid met luchtverontreiniging	65
5.4	Bekendheid en beeld RIVM	66
5.5	Risicoperceptie en aandacht in de media	70
5.6	Gebruik en beoordeling van risico-informatie	72
5.7	Informatiebehoefte	79
5.8	Conclusie	81
6	Overgewicht	85
6.1	Inleiding	85
6.2	Informatieaanbod RIVM	85
6.3	Ervaringen en bekendheid met overgewicht	86
6.4	Bekendheid en beeld van het RIVM	87
6.5	Risicoperceptie en aandacht in de media	90

6.6	Gebruik en beoordeling van risico-informatie	93
6.7	Informatiebehoefte	100
6.8	Conclusie	103
7	Conclusies en aanbevelingen	107
7.1	Inleiding	107
7.2	Risicoperceptie en aandacht in de media	107
7.3	Bekendheid en beeld van het RIVM	108
7.4	Gebruik en beoordeling van risico-informatie	109
7.5	Informatiebehoefte	110
7.6	Tot slot	111
	Literatuur	113
Bijlage 1	Lijst geïnterviewde personen	115
Bijlage 2	Vragenlijst professionals	117
Bijlage 3	Leidraad groepsgesprekken	121
Bijlage 4	Brieven aan bewoners	124

Samenvatting

Inleiding

In het hedendaagse risicobeleid wordt ervan uitgegaan dat bij risico's niet alleen de kans en de omvang ervan van belang zijn. Andere relevante aspecten van een risico zijn bijvoorbeeld de vrijwilligheid ervan, de mate waarin een risico rechtvaardig over de bevolking verdeeld is, de bekendheid van een risico en de maatschappelijke voor- en nadelen ervan. Risico's staan dus niet van tevoren vast, maar krijgen pas in de maatschappij hun betekenis. Afhankelijk van de maatschappelijke onrust die over risico's bestaat, is het mogelijk om ze te classificeren. Bij een grotere mate van controversie is er meer behoefte bij verschillende belanghebbenden om actief bij de discussie betrokken te worden. Een en ander heeft gevolgen voor het communiceren over risico's. In de internationale wetenschappelijke literatuur over risico- en wetenschapscommunicatie staat dat deze in toenemende mate 'beraadslagend', participatief aan het worden zijn.

Tegen deze achtergrond is onderzocht hoe de risicocommunicatie door het RIVM beoordeeld wordt. Het onderzoeksdoel is het verkrijgen van een indruk van de risicocommunicatie door het RIVM over een beperkt aantal geselecteerde risico's bij verschillende belanghebbenden. Om dit doel te bereiken zijn de volgende onderzoeksvragen geformuleerd:

- Wat is de risicoperceptie van de geselecteerde (milieu)gezondheidsrisico's door de verschillende deelnemers in de communicatienetwerken?
- In hoeverre zijn de andere deelnemers aan de communicatienetwerken bekend met het RIVM en wat is hun houding ten opzichte van het instituut als bron van risico-informatie?
- Wat vinden de andere deelnemers in de communicatienetwerken over (milieu)gezondheidsrisico's over de inhoud van de risicocommunicatie door het RIVM en in welke mate maken zij ervan gebruik?
- Welke informatie over (milieu)gezondheidsrisico's zouden de andere deelnemers in de communicatienetwerken graag willen hebben?
- Welke voorkeuren hebben de andere deelnemers aan de verschillende risicocommunicatienetwerken in het gebruik van communicatiekanalen?

Methoden

Aangezien het de bedoeling was om door het onderzoek inzicht te krijgen in meningen, voorkeuren attitudes en percepties van respondenten ten opzichte van een bepaald risico, is gekozen voor een kwalitatieve onderzoeksopzet. Deze opzet is toegepast op de risico's:

- luchtverontreiniging;
- overstromingen van rivieren;
- voedselgerelateerde risico's (contaminanten, GGO's en ziekteverwekkers);
- het hebben van overgewicht.

De opzet bestaat ten eerste uit het afnemen van interviews onder professionals die in de dagelijkse praktijk te maken hebben met de risico-uitingen van het RIVM. In totaal zijn zestig individuele interviews afgenomen. Tabel S.1 geeft het aantal gesprekken met de betreffende onderzoeksgroepen weer dat is gehouden. Een overzicht van de respondenten is opgenomen in Bijlage 1.

Tabel S.1 Overzicht van professionals per risico (n = 60)

Groep	Luchtverontreiniging	Overstromingen	Voedselveiligheid	Overgewicht
Wetenschappers	3	3	3	3
Ngo's	3	3	3	3
Beleidsmakers	3	3	3	3
Media	3	3	3	3
GGD	3	3	3	3

Voorwaarde voor deelname was dat de respondenten enige kennis hadden van het RIVM en de informatievoorziening zoals die door het RIVM wordt gehanteerd. De interviews zijn zowel telefonisch als *face to face* gehouden. De interviewduur varieerde van een half uur tot drie kwartier.

Het tweede deel van het onderzoek bestond uit groepsgesprekken. In deze gesprekken zijn burgers over het RIVM aan het woord gekomen. In totaal zijn acht gesprekken georganiseerd. Per twee gesprekken is één onderwerp uitgelicht. De gesprekken hebben plaatsgevonden in acht verschillende gemeenten in Nederland. Om de respons te vergroten ging bij de gebiedsgebonden risico's (luchtverontreiniging en overstromingen) de voorkeur uit naar gemeenten waarvan de bewoners bekend zijn met de risico's. Binnen elke gemeente is een wijk gekozen die het meest geschikt leek voor een groepsgesprek over het onderwerp. Zo is gekozen is voor Roermond, waar in het verleden een overstroming plaats heeft gevonden. Daarnaast is gekozen voor Tiel, een gemeente waar het overstromingsrisico groot is. Voor het risico luchtverontreiniging zijn twee wijken in gemeenten geselecteerd waar de bewoners te maken hebben met luchtverontreiniging. Er is gekozen voor de gemeenten Amsterdam en Nijmegen. De deelnemers wonen aan of nabij een drukke verkeersweg, waardoor hun ervaring met luchtverontreiniging kan worden achterhaald. De risico's voedselveiligheid en het hebben van overgewicht, zijn niet gebiedsgebonden. De groepsgesprekken over voedselveiligheid zijn gehouden in Utrecht en Hoevelaken. De groepsgesprekken over het risico van het hebben van overgewicht vonden plaats in Haarlem en Beesd. Deze laatste plaats werd geselecteerd omdat Beesd in een GGD-regio ligt waarin obesitas/overgewicht verhoudingsgewijs vaak voorkomt.

In de geselecteerde wijken hebben 250 potentiële deelnemers een schriftelijke aankondiging van het onderzoek gekregen en de uitnodiging om mee te werken aan het groepsgesprek. Vervolgens zijn de potentiële deelnemers telefonisch benaderd met de vraag of ze mee wilden werken aan het onderzoek. Het doel was om per groepsgesprek circa acht deelnemers aan het woord te laten. Hiervoor is met twaalf burgers per wijk een afspraak gemaakt, zodat er rekening mee is gehouden dat een aantal potentiële deelnemers op het laatste moment afzeggen. De groepsgesprekken hebben plaatsgevonden in buurt- en wijkcentra.

Resultaten

Risicoperceptie en aandacht in de media

Het gepercipieerde risico van *overstromingen* is beperkt onder zowel de professionals als de burgers in ons exploratieve onderzoek. De achtergrond hiervan is dat de meeste professionals en burgers denken dat er goede voorzorgsmaatregelen getroffen zijn en dat men overstromingsrisico als 'een deel van het leven' beschouwt. De burgers stellen dat het tijdig verstrekken van informatie de onrust wegneemt. Over de aandacht in de media zijn de professionals tevreden, maar zij denken wel dat de media moeten waken voor gekleurde verslaggeving. Een deel van de professionals vindt dat er te veel aandacht is voor rampen en te weinig aandacht voor preventieve maatregelen die burgers zelf kunnen nemen. Het zou goed zijn als er meer aandacht aan het risico gegeven zou worden zonder onrust te veroorzaken.

Bij het risico *voedselveiligheid* is er geen eensluidende perceptie onder de professionals. De GGD-medewerkers, de wetenschappers en de vertegenwoordigers van de media maken zich geen zorgen over voedselveiligheid. Voedsel is volgens hen nog nooit zo veilig geweest als tegenwoordig. De beleidsmakers hebben de taak om de voedselveiligheid kritisch te volgen. Bij hen bestaat een soort van beroepsmatige ongerustheid. De ngo's en de burgers zijn daadwerkelijk bezorgd over de mogelijke gezondheidseffecten van voeding. De burgers maken zich met name ongerust over kwetsbare groepen. Als oplossing voor de bezorgdheid noemen zij het kunnen verkrijgen van betrouwbare informatie over de samenstelling van voedsel. Met betrekking tot de aandacht in de media geven de meeste professionals aan dat de berichtgeving vaak onzorgvuldig is. Vanuit de GGD-medewerkers komt de observatie dat er overdreven aandacht is voor incidenten. In plaats daarvan zou meer aandacht voor gezonde voeding en hygiënemaatregelen wenselijk zijn.

Ook bij *luchtverontreiniging* is de perceptie praktisch unaniem. In tegenstelling tot bij overstromingen zijn nu zowel burgers als het overgrote deel van de professionals wel erg bezorgd over de effecten. De reden hiervoor is dat er voldoende wetenschappelijk bewijs is dat er bij de huidige concentraties bij grote groepen mensen gezondheidsschade kan optreden. De GGD-medewerkers voegen hieraan toe dat zij denken dat de huidige regelgeving strenger zou moeten om afdoende bescherming te kunnen bieden. De journalisten maken zich wederom geen zorgen over dit milieugezondheidsrisico. Opvallend is dat de burgers het lastig vinden om de gezondheidseffecten te duiden. Genoemde effecten zijn: aandoeningen aan de luchtwegen, kanker, vroegtijdige sterfte, het broeikas effect en aantasting van de leefbaarheid. De aandacht in de media voor luchtverontreiniging wordt als positief beschouwd, maar de kanttekening wordt gemaakt dat de media vooral reageren op maatschappelijke onrust ten gevolge van bijvoorbeeld veranderingen in de Europese wetgeving. Als de onrust gaat liggen, neemt de media-aandacht weer af.

Voor *overgewicht* is er een schisma waarneembaar tussen de percepties van de professionals en die van de burgers. In tegenstelling tot de eerder behandelde risico's zijn bij overgewicht de burgers een stuk minder bezorgd dan de professionals. Er is hierin dus een opvallend verschil tussen de milieugezondheidsrisico's en het 'lifestyle'-risico in het onderzoek. De burgers in het onderzoek maken zich met name zorgen om de maatschappij, vooral om de jeugd, en niet of nauwelijks om zichzelf. Bij de oorzaken van overgewicht lijken de burgers vooral aandacht te hebben voor de voedselinname. Als redenen voor bezorgdheid werden genoemd dat volwassenen geen tijd meer nemen om te koken, niet weten wat gezond is en dat er te veel ongezonde producten te verkrijgen zijn. Aan bewegen werd nauwelijks aandacht besteed. De aandacht in de media vinden de burgers vaak tegenstrijdig en grof geformuleerd. Van de professionals is daarentegen het overgrote deel bezorgd over overgewicht en de daarbij horende risico's. Als argumenten hiervoor noemen zij het toenemende aantal mensen met overgewicht en de stijgende kosten in de gezondheidszorg. Zij richten hun bezorgdheid met name op kinderen en jongeren. Zij zijn extra bezorgd, terecht zoals nu blijkt, omdat de indruk bestaat dat burgers zich in het geheel geen zorgen maken over het hebben van overgewicht. Bijna alle professionals zijn van mening dat er in de media en onder de bevolking meer aandacht besteed moet worden aan de preventie van overgewicht. De informatie in de media vinden de professionals vaak eenzijdig, weinig onderbouwd en ongenueanceerd.

Bekendheid en beeld van het RIVM

In het onderzoek zijn aan de professionals en de burgers hierover een aantal open en gesloten vragen gesteld. Het blijkt dat de bekendheid met het RIVM onder de professionals over het algemeen groot is. Dit geldt met name voor de wetenschappers en de beleidsmakers. De bekendheid met het RIVM onder GGD-medewerkers, ngo's en vertegenwoordigers van de media varieert per risico. De bekendheid met het RIVM is het grootst bij de professionals die betrokken zijn bij het risico luchtverontreiniging. Een tussenpositie wordt ingenomen door de bekendheid onder de professionals betrokken bij voedselveiligheid en overgewicht. De bekendheid is het minst onder de professionals die zich

bezighouden met overstromingen. De burgers zijn een stuk minder bekend met het RIVM. Zij die het instituut wel kennen, baseren zich op informatie uit de kranten en van de televisie. Ze kennen het RIVM als onderzoeksinstituut van de overheid, maar weten er over het algemeen weinig over te vertellen.

Uit de antwoorden op de gesloten vragen (zie Tabel S.2) blijkt dat professionals het RIVM zien als een betrouwbaar, deskundig, eerlijk, objectief, consistent en geloofwaardig instituut. Op de aspecten openheid, onafhankelijkheid en transparantie scoort het RIVM minder florissant. Uit de antwoorden op de open vragen bleek dat men denkt dat het RIVM niet onafhankelijk is omdat het werkt voor de ministeries van VROM en VWS. Men denkt dat het RIVM als een gevolg hiervan niet zomaar alles naar buiten kan brengen. Het RIVM brengt volgens de respondenten dus min of meer de boodschap zoals VROM of VWS deze verkondigd wil hebben. De slechte scores voor transparantie en openheid hebben zowel een inhoudelijke als een organisatorische basis. Enerzijds stelt een deel van de professionals dat zij wel wat meer duidelijkheid zouden willen over de totstandkoming van conclusies en onderzoeken. Dit geldt vooral voor de risico's luchtverontreiniging, voedselveiligheid en overgewicht. Anderzijds hebben veel professionals behoefte aan een beter overzicht van de structuur van de organisatie. Het is voor veel van hen niet duidelijk in welke afdelingen het RIVM georganiseerd is en welke RIVM'er op welk product aangesproken kan worden. De vertegenwoordigers van de media zouden bij voorkeur direct met medewerkers willen praten. In de huidige praktijk moeten zij eerst contact opnemen met de afdeling communicatie.

Tabel S.2 Het beeld van het RIVM bij professionals (n = 60)

	Betrouwbaar	Deskundig	Open	Eerlijk	Onafhankelijk	Objectief	Consistent	Duidelijke intenties	Transparant	Geloofwaardig
Zeer	21	22	3	5	6	10	8	6	3	24
Ja	28	32	21	37	19	33	29	21	15	25
Neutraal	4	1	18	5	14	6	6	10	7	4
Nee	1		5	4	11	6	4	5	17	1
Helemaal niet			1		2				2	
Weet niet/geen mening	2	1	8	5	4	1	9	14	12	2
Niet bekend met RIVM	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4

Gebruik en beoordeling van risico-informatie

Uit het onderzoek blijkt dat de professionals de risico-informatie van het RIVM gebruiken in combinatie met gegevens uit andere bronnen. De mate waarin het RIVM een grote of een belangrijke rol speelt in de informatievoorziening verschilt per risico en per doelgroep. De professionals die het meest gebruikmaken van de risico-informatie zijn dezelfde als de professionals die het meest bekend zijn met het RIVM. Zoals gezegd zijn dit vooral de professionals die betrokken zijn bij luchtverontreiniging. Daarna zijn het de betrokkenen bij voedselveiligheid en overgewicht. De professionals betrokken bij overstromingen maken het minst gebruik van de risico-informatie van het RIVM. Over het algemeen lijkt het RIVM vooral van belang te zijn in de informatievoorziening van de beleidsmakers, de medewerkers van ngo's en de medewerkers van de GGD. De wetenschappers hebben een veel groter arsenaal aan databronnen tot hun beschikking en de journalisten zoeken veel minder geregeld naar risico-informatie. Bij het zoeken naar informatie maken de professionals vooral gebruik van internet. Daarnaast noemt men rapporten, artikelen, persoonlijke contacten, congressen et

cetera als informatiebron. Burgers zijn over het algemeen niet actief op zoek naar risico-informatie. Wat voorbij komt in kranten, folders en op televisie wordt wel gelezen en bekeken.

Vrijwel alle professionals maken gebruik van de website van het RIVM. De frequentie van het bezoek varieert van dagelijks tot 'af en toe'. Bij de beoordeling van de site kijkt men zowel naar de inhoud als naar de structuur. Hoewel er hiaten genoemd worden, heeft men over de inhoud over het algemeen geen klachten. De professionals vinden dat er veel informatie op de website staat en over het algemeen is men in staat te vinden wat gezocht wordt. Een deel van de professionals denkt echter wel dat de structuur van de site te verbeteren is. Illustratief hierbij is de opmerking van een GGD-medewerker: 'Het is mij lang niet altijd duidelijk waar op de site ik precies ben. Ook weet ik niet hoe ik terug kan naar andere informatie en of ik alle informatie die op de site beschikbaar is, gezien heb. Ik denk dat dit vooral met de navigatie te maken heeft.'

De rapporten worden met name gelezen door de wetenschappers en in iets mindere mate door de beleidsmakers, de GGD-medewerkers en de ngo's. Zij lezen uit tijdgebrek vaak alleen de samenvatting of het abstract. Uit de rapporten haalt men met name cijfers, conclusies en aanbevelingen. Over de risicoschattingen en de schrijfstijl is men over het algemeen tevreden. De professionals maken wel de kanttekening dat de rapporten alleen voor deskundigen goed toegankelijk zijn. Ze zijn over het algemeen niet voor het brede publiek geschreven.

Vooraf de wetenschappers, de beleidsmakers en een deel van de GGD'ers (luchtverontreiniging), hebben persoonlijk contacten bij het RIVM. Deze contacten worden doorgaans als heel positief ervaren. De persberichten worden door de professionals maar weinig gebruikt. De burgers vinden de persberichten die hen tijdens de groeps gesprekken voorgelegd werden te moeilijk om te lezen of misleidend. Toch vond een deel van hen de persberichten informatief.

Informatiebehoefte

Uit het onderzoek blijkt dat de meeste professionals de risico-informatie bij voorkeur via internet ontvangen. Aanvullend op het huidige aanbod wordt genoemd dat zij graag gebruikmaken van attenderingen en nieuwsbrieven met daarin links naar rapporten en andere relevante informatie. Bij een deel van de professionals bestaat de behoefte aan bundeling van informatie over één specifiek risico. Vanuit een van de GGD-medewerkers komt de suggestie om het 'downloadcentrum' zoals dit bestaat voor infectieziekten ook in te richten voor andere risico's. De wetenschappers zouden graag zien dat het RIVM ook publiceert in de internationale wetenschappelijke literatuur. De journalisten willen voor hun informatie graag direct toegang hebben tot RIVM-medewerkers.

Inhoudelijk zouden de beleidsmakers en de GGD-medewerkers graag zien dat het RIVM zich sterker bezighoudt met de vertaalslag van wetenschap naar beleid. Bij de GGD-medewerkers gaat het bijvoorbeeld over interventies op overgewicht. Anderzijds stellen de GGD-medewerkers dat het hun taak is om de vertaalslag naar het lokale niveau te maken. Blijkbaar kunnen zij hier wel wat hulp bij gebruiken. De journalisten zouden graag wat vaker vaktermen uitgelegd willen zien. Burgers hebben vooral behoefte aan actuele en regionale informatie op radio en televisie die hen een handelingsperspectief geeft. Hierbij is volgens hen vooral een rol weggelegd voor de gemeente.

Een heel belangrijke bevinding is dat als het RIVM een belangrijke rol speelt in de informatievoorziening over een risico (in dit onderzoek luchtverontreiniging, voedselveiligheid en overgewicht) er onder beleidsmakers, wetenschappers, GGD-medewerkers en ngo's de behoefte is om eerder en actiever bij onderzoeken betrokken te worden. In Tabel S.3 worden de belangrijkste verbetervoorstellen voor de RIVM-informatievoorziening bijeengenomen.

Tabel S.3 Overzicht van verbetervoorstellen naar doelgroep en risico

Doelgroepen	Verbetervoorstellen
Alle groepen	<ul style="list-style-type: none"> Alle doelgroepen, met uitzondering van de burgers, geven aan prijs te stellen op actieve, vanuit het RIVM geïnitieerde informatieverstrekking. Dit komt in verschillende bewoordingen tot uiting. Vaak noemt men een nieuwsbrief per e-mail met daarin de belangrijkste ontwikkelingen en links naar achtergrondinformatie en nieuwe rapporten. Een heel algemene formulering is: 'een systeem opzetten om het digitale bijhouden van kennis door externe relaties te faciliteren'. Door de doelgroepen wordt vaak genoemd dat de website te verbeteren is. De volgende suggesties hiervoor worden gedaan: 'website sprekender maken' (wetenschappers), 'meer diepgang aan de website geven door het linken naar externe bronnen', 'website creatiever en aantrekkelijker maken' (ngo's), 'overzicht van nog te verschijnen rapporten aanbieden', 'navigatie verbeteren' (GGD'en), 'meer structuur aanbrengen', 'de zoekfunctie verbeteren' (beleidsmakers).
Wetenschappers	<ul style="list-style-type: none"> Het RIVM zou meer als internetplatform moeten dienen waar RIVM-data te downloaden is en waar naar andere data wordt verwezen. Meer RIVM-data voor extern gebruik ter beschikking stellen.
Ngo's	<p><u>Algemeen</u></p> <ul style="list-style-type: none"> Uittreksels in plaats van dikke rapporten uitgeven. Rapporten laagdrempelig maken door te werken aan de toegankelijkheid en de schrijfstijl. <p><u>Overstromingen</u></p> <ul style="list-style-type: none"> Voorlichtingsbijeenkomsten in risicogebieden organiseren. <p><u>Luchtverontreiniging</u></p> <ul style="list-style-type: none"> Meetwaarden, historie, prognoses en luchtwegkaarten op de website vermelden. Informatie over schone plekken om te wonen in Nederland en risicokaarten op de website publiceren. <p><u>Overgewicht</u></p> <ul style="list-style-type: none"> Overzicht van dossiers opsturen. Meest recente cijfers over overgewicht bij kinderen op de website publiceren. Bundelen van rapporten over overgewicht en diabetici zodat de informatie toegankelijker is. Databank opzetten die een overzicht geeft van de effectiviteit van interventies.
GGD	<p><u>Algemeen</u></p> <ul style="list-style-type: none"> Werkveld van het instituut duidelijker maken. Duidelijke richtlijnen aanbieden voor de vertaalslag naar de praktijk om discussies bij de relaties te voorkomen. Adviezen op maat aanbieden zodra zich bepaalde incidenten voordoen. Uitwisseling van informatie tussen GGD en RIVM verbeteren. <p><u>Overstromingen</u></p> <ul style="list-style-type: none"> Een delegatie van het RIVM zou een bezoek kunnen brengen aan alle Nederlandse veiligheidsregio's om te laten zien wat voor informatie het instituut kan bieden. <p><u>Overgewicht</u></p> <ul style="list-style-type: none"> Het 'downloadcentrum' zoals dit wordt toegepast voor infectieziekten ook voor het risico overgewicht inrichten.
Beleidsmakers	<p><u>Algemeen</u></p> <ul style="list-style-type: none"> Vertaalslag naar beleid maken. <p><u>Luchtverontreiniging</u></p> <ul style="list-style-type: none"> Meer lokale informatie meenemen. Meer informatie verstrekken over de betekenis van het 'Besluit luchtkwaliteit' voor ruimtelijke projecten. Het RIVM zou meer voor ogen moeten hebben dat het model achter de meetgegevens belangrijker is dan de meetgegevens zelf.
Media	<ul style="list-style-type: none"> Teksten nog toegankelijker maken zodat berichten direct kunnen worden gebruikt door de media. Contact met de media zoeken wanneer er een belangrijk nieuw onderzoek start. Jaarlijks om de tafel te gaan zitten en bespreken welke onderzoeken er lopen en wanneer de resultaten ervan beschikbaar zijn.
Burgers	<ul style="list-style-type: none"> Burgers verwachten dat informatie van het RIVM hen in eerste instantie via huisartsen, scholen, de GGD en lokale media bereikt. Belangrijk is dat deze informatie begrijpelijk is en dat duidelijk wordt wat van burgers verwacht wordt.

Ten slotte kan er geconcludeerd worden dat het overgrote deel van de professionals van mening is dat het RIVM in de risicocommunicatie rekening dient te houden met emoties en percepties. Voor een deel van de professionals is deze conclusie echter niet vanzelfsprekend. Men ziet het als de primaire taak van het RIVM om objectief en onafhankelijk te rapporteren. Pas in tweede instantie wordt ingezien dat verstandig kan zijn om de boodschap zo te brengen dat er geen onrust ontstaat. Een deel van de respondenten denkt dat het RIVM een rol kan spelen bij het beteugelen van onrust door de beschikbare informatie objectief bij elkaar te zetten. Anderen zijn van mening dat het belang van risicocommunicatie zal afhangen van het gekozen medium (rapport vs. televisie).

Tot slot

Uit de eerste paragrafen bleek dat er in de internationale literatuur over risicocommunicatie en wetenschapscommunicatie een duidelijke trend waarneembaar is naar een meer ‘beraadslagende’, participatieve wijze van communiceren over risico’s. In het kader van dit rapport is nagegaan of deze ontwikkelingen van invloed zijn op de beoordeling van de risicocommunicatie door het RIVM.

Het blijkt dat dit inderdaad het geval is. Alle professionals in het onderzoek hebben de behoefte aan een meer beraadslagende, participatieve wijze van communicatie over risico’s. In het onderzoek uit zich dit op twee wijzen. De eerste relevante bevinding is dat, zoals in de voorgaande paragraaf werd geconcludeerd, professionals graag vroeger en actiever bij onderzoeken betrokken willen worden. Dit biedt beleidsmakers, wetenschappers, ngo’s en medewerkers van de GGD de mogelijkheid om het onderzoek te verrijken met ideeën en draagt bij aan de praktische bruikbaarheid van onderzoeksresultaten. De tweede bevinding die duidt op een voorkeur voor een wat actievere vorm van communicatie, een voorkeur voor meer interactie, is het gegeven dat professionals graag zien dat het RIVM hen actief informatie aanbiedt in de vorm van nieuwsbrieven met internetlinks. Enerzijds is dit uiteraard een vorm van gemakzucht, maar anderzijds laat het RIVM op deze manier zien waar het mee bezig is, nodigt het uit tot reacties en wacht niet passief tot professionals uit eigen beweging de aangeboden risico-informatie gaan opzoeken. Bijeffecten zouden kunnen zijn dat dit ten positieve bijdraagt aan het beeld van het RIVM, dat zich voorsnog niet kenschetst als open en transparant, en dat het draagvlak voor bevindingen en interventies toeneemt.

Hoewel onder het brede publiek bij ‘beraadslagende’ en interactieve communicatie vaak meteen gedacht wordt aan het betrekken van burgers en moeizame bijeenkomsten in buurthuizen, blijkt uit het onderzoek dat burgers helemaal geen behoefte hebben aan een meer interactieve benadering. Gezien de onbekendheid met het RIVM, het niet actief zoeken naar informatie en de behoefte van burgers aan lokaal bruikbare informatie via lokale media, moet het RIVM zich realiseren dat burgers waarschijnlijk het beste via de GGD, scholen en huisartsen bereikt worden. In tweede instantie kan gedacht worden aan huis-aan-huiskranten en Postbus51-spotjes. Deze communicatie moet dus wel actief zijn, maar communicatie over en weer en discussie, zoals met de professionals, is niet erg waarschijnlijk. Dit betekent uiteraard niet dat burgers niet onderling over risico’s communiceren.

Voor de vertegenwoordigers van de media geldt dat zij enigszins van de zijlijn het publiek informeren over (milieu)gezondheidsrisico’s en de hierbij betrokken actoren. Zij reageren sterk op maatschappelijke onrust, crises en rampen. De vertegenwoordigers hechten sterk aan hun vrijheid om te schrijven wat ze willen en hebben behoefte aan informatie waarop zij hun stukken kunnen baseren. Deze professionals zouden daarom graag zien dat zij direct contact kunnen opnemen met RIVM-medewerkers. Ook de journalisten willen graag eerder en actiever bij RIVM-onderzoek betrokken worden. Onder de voorwaarde dat de media niet ‘volledig toegang tot de keuken krijgen’, lijkt het niet al te lastig om aan dit laatste tegemoet te komen. Een zogenaamd ‘decentraal woordvoerderschap’ is voor een grote organisatie als het RIVM waarschijnlijk niet verstandig.

Het belangrijkste actiepunt dat uit het onderzoek naar voren komt is dat het RIVM moet gaan nadenken over wijzen om zijn risicocommunicatie met beleidsmakers, wetenschappers, ngo’s en medewerkers

van de GGD open, actiever en in sterkere mate ‘beraadslagend’ te maken. Een belangrijke voorwaarde hiervoor is dat het RIVM in sterkere mate accepteert dat kennis vandaag de dag betekenis krijgt in zijn maatschappelijke context. Een en ander betekent dat er afscheid genomen moet worden van de klassieke opvattingen over communicatie.¹ Dat dit noodzakelijk is, maakt de controverse over de HPV-vaccinatie, die in maart 2009 ontstond, meer dan duidelijk.

¹ In de literatuur over wetenschapscommunicatie stelt men dat er overgestapt moet worden van het zogenoemde scientific literacy/cognitive deficit-model naar het interactive science-model (zie hoofdstuk 1).

1 Introductie

1.1 Ontwikkelingen in het denken over risico's

1.1.1 Hedendaags risicobeleid

In het huidige risicobeleid gaat de Nederlandse overheid ervan uit dat de kans op en de omvang van schadelijke effecten niet de enige zaken zijn die van belang zijn bij het beoordelen van een risico (VROM, 2004). Andere relevante factoren zijn bijvoorbeeld de mate waarin de blootstelling vrijwillig is, de mate waarin de lusten en de lasten van een risico rechtvaardig verdeeld worden, de mate waarin een risico beheerd kan worden, de bekendheid met een risico en het maatschappelijke nut van een risicovolle activiteit. Als er onder groepen belanghebbenden onrust ontstaat over deze andere risicoaspecten wordt het als zinvol beschouwd om deze groepen vroegtijdig in de discussie te betrekken (MNP-RIVM, 2003). Op basis van de mate van maatschappelijke controversie kunnen risico's geclassificeerd worden in een zogenaamde risicoladder (zie Tabel 1.1).

Tabel 1.1 Typering van risico's volgens een risicoladder (MNP-RIVM, 2003)

Soort risico	Beschrijving
Risico's met beperkte complexiteit en onzekerheid	Voor deze risico's kunnen traditionele methoden van risicoanalyse en risicomanagement worden gebruikt. De discussie kan zich beperken tot deskundigen. Op basis van een kosten-batenanalyse kan besloten worden of maatregelen kosteneffectief zijn.
Risico's met grote maatschappelijke belangen en hoge kosten	Dit zijn ook geen complexe risico's. Een belangrijk verschil met de eerste categorie is echter dat de kosten van risicoreductie hoog zijn en de maatschappelijke belangen ook. Voorbeelden van dit type risico zijn kerncentrales, vliegvelden en lpg-stations. Bij dit type risico probeert men maatregelen te nemen die zo kosteneffectief mogelijk zijn.
Controversiële risico's	Dit zijn risico's die ter discussie staan als een gevolg van andere aspecten dan kans en omvang van gezondheidseffecten.
Risico's die in hoge mate onbekend en onzeker zijn	De benadering van dit type risico's wordt gekenschetst door het gebruik van voorzorgsbeginzelen.

1.1.2 De basis van deze ontwikkelingen

Het classificeren met een risicoladder, zoals dit is opgenomen in het Nederlandse beleid, is een gevolg van wetenschappelijke bevindingen met betrekking tot risicoperceptie en risicocommunicatie. Deze bevindingen maakten duidelijk dat een risico een sociale constructie is (Slovic et al., 1982) en dat risicocommunicatie niet simpelweg het overtuigen of informeren van burgers en andere belanghebbenden tot doel heeft (IRGC, 2006; Renn, 2004). Deze pogingen tot overtuigen en informeren zijn niet bijzonder effectief, aangezien groepen belanghebbenden de beschikbare informatie kritisch beoordelen en ter discussie stellen (Bush et al., 2001). Als alternatief hebben verschillende auteurs voorgesteld om belanghebbenden bij het besluitvormingsproces of de afwegingen over

milieugezondheidsrisico's te betrekken. Het voordeel van dit soort participatieve processen is dat ze kunnen leiden tot beter gefundeerde en breder gedragen besluiten (NRC, 1996; Petts, 2000).

De consensus over het nut van deze 'beraadslagende', participatieve risicocommunicatie neemt hand over hand toe. In de wetenschappelijke literatuur is een geleidelijke afname te bespeuren in het aantal artikelen waarin risicocommunicatie vanuit slechts één richting centraal staat, terwijl het aantal artikelen met tweezijdige communicatie aan groei onderhevig is (Gurabardhi et al., 2005). Deze trend in de literatuur geeft aan dat er in sterke mate getwijfeld wordt aan de geldigheid van de traditionele lineaire opvattingen over communicatie. Lineaire modellen volgen Harold Lasswell's (1948) formule: 'Who Says What in Which Channel to Whom with what Effect?' Als een gevolg hiervan bevat communicatie alleen de concepten 'bron', 'boodschap', 'kanaal', 'ontvanger' en 'effect'. Hoewel dit volstaat om eenvoudige communicatie te beschrijven, is het geen weerspiegeling van de rijkheid en de dynamiek van het communicatieproces.

Risicocommunicatie is een specifiek deel van het communiceren over wetenschappelijk onderzoek. Ook voor deze bredere vorm van communicatie geldt dat er duidelijke aanwijzingen zijn dat de traditionele lineaire benaderingen gedwongen worden om terrein prijs te geven aan meer interactieve vormen (Dijkstra et al., 2004). Volgens Van der Auweraert en Van Woerkom (2004) bestaat er voor de wetenschapscommunicatie een gradiënt van interactiviteit, waarbij de rol van de maatschappij belangrijker wordt en de interactie langzaam toeneemt. Aan de ene kant van de gradiënt communiceert de wetenschap eenzijdig met de maatschappij. Aan de andere zijde zijn de wetenschap en de maatschappij partners die in tweespraak zijn en veel wederzijdse interactie hebben. Tussen deze twee posities zijn veel schakeringen denkbaar. Van der Auweraert en Van Woerkom onderscheiden vier modi van interactie:

- Communicatie gericht op publiek begrip. Communicatie wordt gekarakteriseerd door een overdracht van informatie. Kennis wordt beschouwd als een product. De informatiestroom heeft één richting en gaat van boven naar beneden. De informatie aanbieder houdt een monoloog en het communicatiesysteem is gesloten voor anderen.
- Communicatie gericht op publiek bewustzijn. Hier is communicatie ook een eenzijdige transmissie van de productinformatie, maar de communicatie wordt gestuurd door de behoeften en wensen van het publiek. De betrokkenen doen een poging om de context in beschouwing te nemen. Het communicatiesysteem is open voor anderen.
- Communicatie gericht op publieke betrokkenheid. In deze interactiemodus worden andere belanghebbenden geconsulteerd. De informatiestroom is tweezijdig. De mogelijkheden voor participatie zijn beperkt. Kennis is het gevolg van een proces. Communicatie wordt gekenschetst als een transactie tussen de zender en de ontvanger. Het communicatiesysteem is gesloten.
- Communicatie gericht op publieke participatie. In deze modus is de communicatie een dialoog. De richting van de communicatie is tweezijdig en is wederkerig. Verder veronderstelt men dat de communicatie een transactie is en dat het systeem open is. Kennis is het resultaat van een proces. Dit is de modus met de grootste mate van interactie.

De eerste twee interactiemodi staan ook wel bekend als het *scientific literacy*- of het *cognitive deficit*-model, terwijl de laatste twee modi het zogenaamde *interactive science*-model vormen (Einsiedel en Thorne, 1999; Logan, 2001). Over het algemeen wordt het *interactive science*-model geschikter gevonden voor ethisch lastige, onzekere en complexe wetenschap.

1.2 Risicocommunicatie door het RIVM

De vraag is dus wat een en ander betekent voor de risicocommunicatie door het RIVM. Een aantal jaar geleden is het beleid van het RIVM op het gebied van externe communicatie aangepast. Met ingang van 2004 heeft het ministerie van Volksgezondheid Welzijn en Sport het RIVM een centralere plaats gegeven in de coördinatie van de volksgezondheid. Dit besluit heeft gevolgen voor de externe communicatie van het instituut. In deze communicatie worden de komende jaren de volgende doelgroepen onderscheiden: overheden, professionals en burgers. Het doel van de communicatie is dat de waardering van het RIVM door deze drie partijen toeneemt (RIVM, 2006).

Het RIVM is een belangrijke partij in communicatienetwerken over milieugezondheidsrisico's in Nederland. Het instituut maakt schattingen van milieugezondheidsrisico's en maakt deze openbaar zodat ze gebruikt kunnen worden door geïnteresseerde partijen. Van belang hierbij is dat er voorzieningen zijn getroffen die de informatiestroom tussen het RIVM en de lokale belanghebbenden ondersteunen. Formeel is de relatie tussen het RIVM en het lokale niveau indirect. Het RIVM centrum voor Gezondheid en Milieu onderhoudt directe relaties met de vijf bovenregionale GGD'en. Deze vijf bovenregionale GGD'en krijgen input van universiteiten door middel van de zogenoemde academische werkplaatsen. Verder is het van belang om te vermelden dat er kennisplatformen bestaan voor de onderwerpen 'luchtkwaliteit' 'elektromagnetische velden'. De lokale GGD'en kunnen een beroep doen op de expertise in de bovenregionale centra. Vragen door de lokale overheid over gezondheid en milieu worden beantwoord door de lokale GGD. Burgers met vragen kunnen zich wenden tot de gemeente en hun huisarts. Verder kan er milieugerelateerde informatie verkregen worden via Milieuceentraal (www.milieuceentraal.nl).

Het gegeven dat de relatie tussen het RIVM en het lokale niveau indirect is, betekent niet dat er geen directe relaties bestaan. De RIVM website is bijvoorbeeld publiek toegankelijk en professionals met een informatiebehoefte zullen niet altijd de formele weg bewandelen om informatie te verkrijgen. Twee belangrijke manieren van communicatie met andere deelnemers in het netwerk is het publiceren van de risicoschattingen op de RIVM-website en in RIVM-rapporten. Andere mogelijkheden om onderzoek onder de aandacht van het publiek te brengen, zijn het houden van presentaties, het schrijven van artikelen in (wetenschappelijke) tijdschriften en persoonlijke contacten als RIVM-onderzoekers om advies gevraagd worden.

Uit het bovenstaande kan afgeleid worden dat in de communicatienetwerken de volgende deelnemers onderscheiden kunnen worden: GGD-medewerkers, wetenschappers en burgers. Deelnemers die op een andere manier betrokken zijn, zijn ngo's zoals Milieudefensie en Greenpeace, journalisten en beleidsmakers.

Vanuit het idee dat het RIVM de waardering voor het instituut wil laten groeien, is het een relevante vraag of de andere deelnemers aan de communicatienetwerken tevreden zijn met de risicocommunicatie door het RIVM. Het zou bijvoorbeeld kunnen dat er een verschil is in de informatie die het RIVM aanbiedt en de informatie die de andere deelnemers aan de netwerken zouden willen ontvangen. Uit de classificatie met de risicoladder en de bespreking van de vormen van wetenschapscommunicatie in paragraaf 1.1 blijkt dat een en ander kan afhangen van het soort risico dat in een netwerk in de belangstelling staat.

1.3 Doel van het onderzoek en onderzoeksvragen

Het doel van het onderzoek dat aan dit rapport ten grondslag ligt, is het verkrijgen van een indruk van de risicocommunicatie door het RIVM volgens vijf groepen belanghebbenden over een select aantal

risico's. Deze bevindingen kunnen gebruikt worden om de risicocommunicatie te verbeteren. Om dit doel te bereiken, is een aantal onderzoeksvragen geformuleerd, die hieronder uitgewerkt zullen worden.

Zoals al eerder vermeld, wordt verondersteld dat de beoordeling van de communicatie over (milieu)gezondheidsrisico's afhankelijk is van soort risico. Het is daarom van belang te weten op welke wijze de verschillende partijen tegen de risico's in het onderzoek aankijken. Een aspect van de behoefte aan risico-informatie dat een en ander compliceert, is het gegeven dat burgers pas naar risico-informatie zullen gaan zoeken als een risico door hen als relevant beschouwd wordt (Chaiken et al., 1989; Devilee, 2002; Griffin et al., 2004). Verder laten bevindingen over onrealistisch optimisme door Weinstein (1982) en Weinstein et al. (2005) zien dat er bij mensen psychologische mechanismen werkzaam zijn die het maken van realistische schattingen van hun kansen tegenwerken. Dit kan ervoor zorgen dat de gepercipieerde persoonlijke relevantie verlaagd wordt. De bijbehorende onderzoeksvraag is:

1) Wat is de risicoperceptie van de geselecteerde (milieu)gezondheidsrisico's door de verschillende deelnemers in de communicatienetwerken?

Het tweede onderwerp dat we voor het voetlicht willen plaatsen, is de rol van het RIVM als bron van risico-informatie. Van belang hierbij zijn de opvattingen van Westley en MacLean (1957) over de rollen in communicatieprocessen. Volgens deze auteurs kunnen bij het verstrekken van risico-informatie verschillende posities ingenomen worden. Ten eerste kan de aanbieder proberen de mensen in zijn of haar omgeving direct of indirect te beïnvloeden (*advocacy role*). Deze rol is duidelijk doelgericht en kan gespeeld worden door instanties en personen zoals politieke partijen of de afdeling van een bedrijf. In een tweede benadering is men minder doelgericht. De informatieaanbieder wil het publiek van informatie voorzien en gedraagt zich als een tussenpersoon tussen de doelgerichte informatieverstrekker en het publiek (*channel role*). Het RIVM kan in het communicatienetwerk beide rollen spelen. Het kan de *advocacy role* hebben, aangezien het instituut een belangrijke bron van risico-informatie is. Anderzijds is het niet ondenkbaar dat het RIVM de rol van *channel* heeft, aangezien het werk uitgevoerd wordt in opdracht van het ministerie van VWS of het ministerie van VROM. De vraag is wat de andere deelnemers aan het netwerk denken van de rol die het RIVM in de verschillende communicatienetwerken inneemt.

Een ander onderwerp dat aandacht verdient, is de mate waarin belanghebbenden de indruk hebben dat zij het instituut kunnen vertrouwen en de mate waarin zij het geloofwaardig vinden. Volgens Peters et al. (1997) is het vertrouwen en de geloofwaardigheid afhankelijk van drie factoren: de indruk van kennis en expertise, de indruk van openheid en eerlijkheid en de indruk van interesse en zorg. In dit onderzoek wordt aandacht geschonken aan de bovengenoemde aspecten door de volgende onderzoeksvraag te beantwoorden:

2) In hoeverre zijn de deelnemers aan de communicatienetwerken bekend met het RIVM en wat is hun houding ten opzichte van het instituut als bron van risico-informatie?

Een derde element in de risicocommunicatie is de inhoud van de risicoboodschappen door het RIVM. De vraag is of de risico-informatie die door het RIVM wordt aangeboden, het type informatie is dat de andere deelnemers in het netwerk zouden willen hebben. Informatie over risico's kan lastig te begrijpen zijn aangezien er vaak gebruikgemaakt wordt van kansen en berichten wetenschappelijk en technisch jargon kunnen bevatten. In het onderzoek correspondeert dit met de volgende onderzoeksvragen:

3) In welke mate maken de deelnemers aan de communicatienetwerken over (milieu)gezondheidsrisico's gebruik van de risico-informatie van het RIVM en wat vinden zij ervan?

4) Welke informatie over (milieu)gezondheidsrisico's zouden de andere deelnemers in de communicatienetwerken graag willen hebben?

De beroemde uitspraak ‘The medium is the message’ door Marshall McLuhan (1964) is waarschijnlijk een van de krachtigste uitingen van het feit dat het type medium dat gebruikt wordt van groot belang is in een communicatieproces.² In dit onderzoek wordt verondersteld dat de verschillende deelnemers aan communicatienetwerken voorkeuren hebben voor informatiekanalen. Het zal geen verrassing zijn als uit het onderzoek blijkt dat wetenschappers RIVM-rapporten lezen en dat zij in staat zijn om hun weg te vinden op de RIVM-website. Maar zal dit ook het geval zijn voor de vertegenwoordigers van lokale GGD’en, beleidsmakers, vertegenwoordigers van ngo’s en de burgers die bij het onderzoek betrokken worden? Het zou kunnen dat zij de voorkeur geven aan andere media. Onderzoeksvraag:

5) Welke voorkeuren hebben de andere deelnemers aan de verschillende risicocommunicatienetwerken in het gebruik van communicatiekanalen?

Om de bovenstaande vragen te beantwoorden is de risicocommunicatie door het RIVM voor een aantal verschillende milieugezondheidsrisico’s besproken met enkele onderzoeksgroepen. De in het onderzoek behandelde risico’s zijn:

- luchtverontreiniging;
- overstromingen van rivieren;
- voedselgerelateerde risico’s (contaminanten, GGO’s en ziekteverwekkers);
- het hebben van overgewicht.

1.4 Opzet rapportage

In hoofdstuk 2 zal de opzet van het onderzoek worden verantwoord. Ingegaan wordt op de twee kwalitatieve methoden die voor het onderzoek zijn gebruikt: interviews en groepsgesprekken.

In hoofdstuk 3 tot en met 6 worden de resultaten van het onderzoek uiteengezet. Ieder hoofdstuk behandelt een milieugezondheidsrisico. Zo zal in hoofdstuk 3 eerst worden ingegaan op overstromingsrisico’s. Hoofdstuk 4 behandelt de resultaten van het onderzoek met betrekking tot de voedselgerelateerde risico’s. In hoofdstuk 5 zal het risico luchtverontreiniging centraal staan. Vervolgens wordt in hoofdstuk 6 het risico van het hebben van overgewicht behandeld.

In hoofdstuk 7 worden ten slotte de belangrijkste conclusies van het onderzoek samengevat. Tevens worden aanbevelingen gegeven voor de risicocommunicatie door het RIVM.

² McLuhan stelde voor dat de media zelf, en niet de inhoud die zij verspreiden, het onderwerp van onderzoek zouden moeten zijn. Volgens hem beïnvloedt een medium de maatschappij waarin het een rol speelt niet zozeer door de inhoud die het overdraagt, maar vooral door zijn karakteristieken.

2 Opzet en verantwoording onderzoek

Voor het onderzoek zijn zowel interviews met professionals als groepsgesprekken met burgers gehouden. In paragraaf 2.1 vindt een verantwoording van het onderzoek plaats. Hier wordt onder andere weergegeven welke vragenlijsten voor de interviews en groepsgesprekken zijn gebruikt. Paragraaf 2.2 gaat in op de respons.

2.1 Methode van onderzoek

Het is de bedoeling om door het onderzoek inzicht te krijgen in meningen, voorkeuren, attitudes en percepties van respondenten ten opzichte van een bepaald risico. Daarom is gekozen voor een kwalitatieve onderzoeksopzet.

2.1.1 Interviews met professionals

In totaal zijn zestig individuele interviews afgenomen. Tabel 2.1 geeft het aantal gesprekken met de betreffende onderzoeksgroepen weer dat is gehouden. Een overzicht van de respondenten is opgenomen in Bijlage 1.

Tabel 2.1 Overzicht van professionals per risico

Groep	Luchtverontreiniging	Overstromingen	Voedselveiligheid	Overgewicht
Wetenschappers	3	3	3	3
Ngo's	3	3	3	3
Beleidsmakers	3	3	3	3
Media	3	3	3	3
GGD	3	3	3	3

Benaderd werden vertegenwoordigers van organisaties, genoemd in het eerste hoofdstuk, die beroepsmatig met de betreffende milieugezondheidsrisico's te maken hebben. Voorwaarde voor deelname was dat de respondenten enige kennis hadden van het RIVM en de informatievoorziening zoals die door het RIVM wordt gehanteerd. De interviews zijn zowel telefonisch als face to face gehouden. De interviewduur varieerde van een half uur tot drie kwartier.

2.1.2 Groepsgesprekken

In de groepsgesprekken zijn de burgers aan het woord gekomen. In totaal zijn acht gesprekken georganiseerd. Per twee gesprekken is één onderwerp uitgelicht. De gesprekken hebben plaatsgevonden in acht verschillende gemeenten in Nederland in de periode van mei 2006 tot en met november 2008. Om de respons te vergroten ging bij de gebiedsgebonden risico's (luchtverontreiniging en overstromingen) de voorkeur uit naar gemeenten waarvan de bewoners bekend zijn met de risico's. Binnen elke gemeente is een wijk gekozen die het meest geschikt leek voor een groepsgesprek over het onderwerp. Zo is gekozen is voor Roermond, waar in het verleden een overstroming plaats heeft gevonden. Daarnaast is gekozen voor Tiel, een gemeente waar het overstromingsrisico groot is. Voor het risico luchtverontreiniging zijn twee wijken in gemeenten geselecteerd waar de bewoners te maken

hebben met luchtverontreiniging. Er is gekozen voor de gemeenten Amsterdam en Nijmegen. De deelnemers wonen aan of nabij een drukke verkeersweg, waardoor hun ervaring met luchtverontreiniging kan worden achterhaald. De risico's voedselveiligheid en het hebben van overgewicht zijn niet gebiedsgebonden. De groeps gesprekken over voedselveiligheid zijn gehouden in Utrecht en Hoevelaken. De groeps gesprekken over het hebben van overgewicht vonden plaats in Haarlem en Beesd. Deze laatste plaats werd geselecteerd omdat Beesd in een GGD-regio ligt waarin overgewicht verhoudingsgewijs vaak voorkomt.

In de geselecteerde wijken hebben willekeurig 250 potentiële deelnemers een schriftelijke aankondiging van het onderzoek gekregen en de uitnodiging om mee te werken aan het groeps gesprek. Vervolgens zijn de potentiële deelnemers telefonisch benaderd met de vraag of ze mee wilden werken aan het onderzoek. Het doel was om per groeps gesprek circa acht deelnemers aan het woord te laten. Hiervoor is met twaalf burgers per wijk een afspraak gemaakt, zodat er rekening mee is gehouden dat een aantal potentiële deelnemers op het laatste moment afzeggen. De groeps gesprekken hebben plaatsgevonden in buurt- en wijkcentra.

2.1.3 Vragenlijst interviews

De interviews en de groeps gesprekken zijn gehouden aan de hand van een vooraf opgestelde vragenlijst. De vragenlijsten zijn voor elke respondentgroep enigszins op maat gemaakt. De basisvragenlijst is opgenomen in Bijlage 2. De vragenlijsten zijn onderverdeeld in verschillende blokken.

Ervaringen met het risico en gebruik van risico-informatie

Het eerste deel van de vragenlijst is bedoeld om het betreffende risico te introduceren en ervaringen rond het risico te achterhalen. Eerst wordt gevraagd in hoeverre men zich bezighoudt met het risico en in hoeverre men bezorgd is. Daarna wordt achterhaald in hoeverre de respondent al wel eens informatie heeft opgezocht over het risico en op welke wijze. Ook wordt hierbij gekeken voor welke instanties en communicatiekanalen de respondent voorkeur heeft wat betreft het ontvangen van risico-informatie. Bij de interviews met de media is er daarnaast nog een vraag toegevoegd over welke kenmerken een onderwerp moet hebben om erover te schrijven. Ook wordt hierin gevraagd of men wel eens over het risico schrijft.

Risicoperceptie

Het tweede deel van de vragenlijst bestaat uit vragen over de perceptie van het risico onder de bevolking en in de media. Deze vragen zijn bedoeld om mening en oordeel van de respondenten ten opzichte van de verschillende milieugezondheidsrisico's te peilen. Bij de media wordt tevens gevraagd in hoeverre er wordt ingespeeld op de onrust die leeft onder de bevolking.

Bekendheid en beeld RIVM

Vervolgens wordt er gevraagd of de respondent bekend is met het RIVM. Indien de respondent bekend is met het RIVM worden er daarna enkele vragen gesteld over het beeld dat hij van het RIVM heeft. Deze vragen bestaan zowel uit een open vraag over het algemene beeld van het RIVM als gesloten vragen over een aantal kenmerken zoals betrouwbaarheid, openheid en geloofwaardigheid.

Informatievoorziening RIVM

In dit onderdeel worden enkele vragen gesteld over de informatievoorziening van het RIVM. Nagegaan wordt welke rol het RIVM speelt in de informatievoorziening van de respondent en hoe de respondent de informatie van het RIVM waardeert. Zowel de website als de rapporten komen hierbij aan de orde.

Persberichten en persoonlijke contacten

In dit deel van de vragenlijst wordt gevraagd in hoeverre er gebruik wordt gemaakt van de

persberichten en hoe de respondent deze waardeert. Ook wordt in dit onderdeel gevraagd naar de waardering van de persoonlijke contacten met het RIVM indien de respondent deze heeft.

Informatiebehoefte

In het onderdeel informatiebehoefte wordt geïnventariseerd hoe de respondenten denken over de bruikbaarheid van de informatie voor allerlei onderzoeksgroepen, zoals bijvoorbeeld burgers en wetenschappers. Ook wordt er gevraagd of er verder nog iets verbeterd kan worden aan het informatieaanbod van het RIVM en of de respondent nog iets kwijt wil over het RIVM dat nog niet aan de orde is gekomen in het interview.

Achtergrondgegevens

Ten slotte worden aan het einde van de interviews enkele achtergrondgegevens gevraagd. Enkele persoonskenmerken zoals geslacht, leeftijdsklasse en opleiding zijn hier achterhaald. Deze kenmerken zouden namelijk een rol kunnen spelen bij de perceptie en informatiebehoefte van de risico's.

2.1.4 Leidraad groepsgesprekken

De vragen die aan de deelnemers van de groepsgesprekken zijn gesteld, komen grotendeels overeen met de vragen van de individuele interviews. Deze vragenlijst is tijdens de groepsgesprekken gebruikt als leidraad (zie Bijlage 3). Aangezien verwacht wordt dat de bewoners minder bekend zijn met het RIVM, wordt er minder diep ingegaan op het beeld en de informatievoorziening van het RIVM. Daarentegen wordt er juist dieper ingegaan op de informatiebehoefte in het algemeen.

Omdat niet verwacht werd dat burgers bekend zijn met de persberichten, is tijdens de groepsgesprekken aan de deelnemers gevraagd een persbericht of samenvatting van een rapport te lezen en vervolgens enkele vragen over het betreffende artikel in te vullen. Op deze wijze is achterhaald hoe de bewoners de persberichten/samenvattingen waarderen.

Ook aan het eind van de groepsgesprekken worden enkele persoonskenmerken zoals geslacht, leeftijdsklasse, opleiding, beroep, huishoudensamenstelling en woningbezit achterhaald. Dit is gedaan door het laten invullen van een kort vragenlijstje. Ook zijn in dit vragenlijstje enkele vragen over de waardering van rapporten opgenomen, die ingevuld kunnen worden indien de respondent hier mee bekend is.

2.2 De respons

2.2.1 Professionals

Van de 60 gehouden interviews met de professionals zijn twaalf interviews face to face afgenomen en 48 telefonisch. Om aan deze 60 respondenten te komen zijn in totaal 99 professionals benaderd. Helaas wilde of kon niet iedereen meewerken aan het interview. De voornaamste redenen waren ze hadden geen tijd, ze vonden zichzelf niet geschikt, ze reageerden niet op de uitnodiging of ze waren afwezig door ziekte of vakantie.

Voornamelijk wetenschappers en GGD-medewerkers binnen het risico overstromingen waren moeilijk te achterhalen. Niet alleen omdat vier benaderde personen niet mee wilde werken, maar ook omdat het lastig bleek geschikte professionals op dit gebied te vinden. Van belang hierbij is dat veel experts op het gebied van overstromingen bij een GHOR (Geneeskundige Hulpverlening bij Ongevallen en Rampen) werken. De GHOR is bij veel gemeenten geen onderdeel meer van de GGD. Ook mediarespondenten binnen voedselveiligheid waren niet altijd even makkelijk te traceren.

Onder de geïnterviewde respondenten waren 21 vrouwen en 39 mannen. De leeftijdsgroep 35-54 jaar kwam het meeste voor. Daarnaast heeft het merendeel van de respondenten universiteit of een hbo-opleiding gevolgd.

2.2.2 Burgers

Voor de groepsgesprekken zijn per gemeente 250 burgers (2000 burgers in totaal) aangeschreven. Niet alle 2000 potentiële respondenten zijn telefonisch benaderd. 53,8 % van hen is niet gebeld of gaf geen gehoor (Tabel 2.2).

Tabel 2.2 Respons onder burgers (N = 2000)

Type	Aantal	%
Geslaagd	94	4,7
Telefoonnummer niet in gebruik	43	2,1
Fout nummer (bv. een bedrijf)	15	0,8
Benaderd, maar geen deelname	772	38,6
Niet benaderd of geen gehoor	1076	53,8
Totaal	2000	100,0

Van de 2000 burgers, gaf 38,6 % (772) aan niet te willen deelnemen aan het groepsgesprek (Tabel 2.3). Binnen deze groep werd de reden 'te druk/ geen tijd' het vaakst genoemd, namelijk door meer dan 40 % van de respondenten. Daarnaast had 29,1 % geen interesse in het onderwerp en had 13,6 % geen zin in het onderzoek. Het is van belang hierbij te vermelden dat de score voor 'geen interesse in het onderwerp' voor het risico overgewicht verhoudingsgewijs hoog is. Bij dit risico wordt grofweg de helft van de non-respons hierdoor veroorzaakt.

Tabel 2.3 Redenen om niet te willen deelnemen (N = 772)

Motivatie	Aantal	%
Te druk/geen tijd	318	41,2
Geen zin	105	13,6
Gezondheidsproblemen	26	3,4
Vindt zichzelf te oud	29	3,8
Overige persoonlijke omstandigheden	8	1,0
Taalproblemen	7	0,9
Ziet nut onderzoek niet in	47	6,1
Onderwerp interesseert respondent niet	225	29,1
Geen reden/wil reden niet geven	7	0,9
Totaal	772	100,0

Het uiteindelijke aantal deelnemers per avond verschilde: Amsterdam (tien), Nijmegen (zeven), Utrecht (acht), Hoevelaken (tien), Roermond (dertien), Tiel (twaalf), Haarlem (zes), Beesd (zes). Drie burgers hebben het formulier waarop de achtergrondgegevens geregistreerd werden niet ingevuld. De achtergrondgegevens zijn hierdoor voor 69 van de 72 respondenten bekend. Aan de groepsgesprekken hebben ongeveer evenveel mannen als vrouwen deelgenomen, namelijk 34 mannen en 35 vrouwen. De leeftijdsgroep 55 tot 75 jaar was oververtegenwoordigd. 37 van de circa 70 burgers vielen in deze leeftijdsgroep, 24 burgers waren tussen de 35 en 55 jaar, vijf in de leeftijd tot 35 jaar en drie burgers waren 75 jaar of ouder. Van de deelnemers wonen er 42 in een koopwoning en 27 in een

huurwoning. Twaalf burgers gaven aan geen gebruik te maken van internet. Op de vraag of men wel eens een RIVM-rapport had gelezen, antwoordden negen burgers bevestigend. Het opleidingsniveau varieerde sterk. Circa de helft van de deelnemers heeft een hbo-opleiding of universiteit gevolgd, de andere helft heeft als hoogst voltooide opleiding mbo of lager. Ook de beroepen of andere dagbestedingen bleken zeer uiteen te lopen. Leraren, huisvrouwen, gepensioneerden, ambtenaren, een fabrieksarbeider, een directeur, een coupeuse, een zelfstandig ondernemer, een adviseur, een kunstenaar, een inrichtingswerker en ook een predikant namen deel aan de groepsgesprekken.

3 Overstromingsrisico's

3.1 Inleiding

Eén van de in het onderzoek behandelde risico's is het overstromingsrisico van rivieren. Een willekeurige selectie van burgers in Tiel en Roermond is benaderd om deel te nemen aan het groepsgesprek over overstromingsrisico's van rivieren. Respectievelijk twaalf en dertien personen kwamen meepraten over het risico. Voor de individuele interviews zijn vijftien mensen benaderd: drie wetenschappers, drie beleidsmakers, drie vertegenwoordigers van de media en drie medewerkers van ngo's en drie GGD-medewerkers.

In dit hoofdstuk staan de resultaten van de diverse interviews en de groepsgesprekken. Het hoofdstuk is opgebouwd uit in zes subparagrafen waarin per doelgroep de resultaten worden weergegeven. Allereerst wordt kort ingegaan op het informatieaanbod van het RIVM. Vervolgens wordt gekeken naar de bekendheid en ervaringen met het risico. In paragraaf 3.4 wordt beschreven in hoeverre de respondenten bekend zijn met het RIVM en hoe ze tegenover het instituut staan. Paragraaf 3.5 behandelt de risicopercepties. In de paragrafen 3.6 en 3.7 komen respectievelijk het gebruik van risico-informatie en de informatiebehoefte van de verschillende doelgroepen aan de orde. Aan het einde van het hoofdstuk wordt een korte, samenvattende conclusie weergegeven.

3.2 Informatieaanbod RIVM

Hoewel het niet tot zijn kernthema's behoort, verstrekt het RIVM informatie over het risico van overstromingen. Om toch een indruk te krijgen, wordt hier een onvolledig beeld geschetst. Een belangrijk en veel besproken rapport uit 2004 is het RIVM-rapport 'Risico's in bedijkte termen' (Ten Brinke en Bannink, 2004). Het rapport gaat over het beleid inzake de veiligheid tegen overstromingen. Diverse kanten van het beleid rondom dijken en rivieren worden belicht, evenals de risico's die rivieren met zich meebrengen. Onderwerpen als veiligheidsnormen, veiligheidsbeleid, omgaan met onzekerheden in het beleid, evaluatie van beleid, gevaren en risico's, veiligheidsbeleving van bewoners en hoe om te gaan met calamiteiten worden uitgebreid besproken in dit rapport. Een andere publicatie over het onderwerp is het RIVM/MNP-rapport 'Wateroverlast en Watertekort: percepties op risico's en consequenties voor de ruimtelijke ordening' (Neuvel, 2004). Dit rapport gaat in op de verschillende probleemopvattingen en oplossingsrichtingen aangaande een gebrek of een overschot aan water.

3.3 Ervaringen en bekendheid met overstromingen

3.3.1 Beleidsmakers

Er is gesproken met een medewerker van een gemeente, een medewerker van een waterschap en een medewerker van het ministerie van Verkeer en Waterstaat. Alle drie de respondenten houden zich voor hun werk bezig met de waterhoogte van rivieren. Het waterschap houdt zich voornamelijk bezig met het onderlopen van polders, terwijl bij het ministerie en de gemeente naast de economie ook de veiligheid van mensen een rol speelt.

3.3.2 Wetenschappers

De respondenten onder de wetenschappers zijn twee docenten van universiteiten en een wetenschapper werkzaam bij een onderzoeksbureau. Ze houden zich op verschillende manieren bezig met overstromingen. Dit loopt uiteen van het bepalen van faalkansen van waterkeringen en duinen tot onderzoek naar effecten van klimaatverandering op rivierverloop.

3.3.3 Ngo's

Alle drie de vertegenwoordigers van de ngo's houden zich bezig met hoog water. Bovendien zijn ze met de rivier opgegroeid. Ze wonen langs de rivier of hebben er gewoond. De organisaties houden zich bezig met het voorkomen van overstromingen en het aanwijzen van noodoverloopgebieden, het maken van visies en projecten voor allerlei instanties zoals gemeenten, bedrijven en overheden die te maken hebben met de ontwikkeling van natuur en landschap op basis van natuurlijke processen.

3.3.4 Media

De mediarespondenten schrijven geregeld over overstromingen van rivieren. De journalisten van de kranten wonen midden in een overstromingsgebied. Ze spelen in op actualiteiten of geven achtergrondinformatie over bepaalde zaken, zoals dijkverzwaring, regenopvang en overstromingen. De journalist van een tijdschrift schrijft vooral over klimaatsverandering en waterproblematiek (zowel sociaal als fysisch).

3.3.5 GGD-medewerkers

Eén respondent werkt als beleidsmedewerker operatie en innovatie bij de afdeling GHOR³ bij de GGD. Hij heeft met overstroming te maken als onderdeel van verschillende rampenplannen die in Limburg worden gehanteerd, bijvoorbeeld het rampenplan Hoogwater. De tweede respondent werkt voor het Bureau Gezondheid, Milieu en Veiligheid. Dit bureau is een samenwerkingsverband van alle GGD'en in Brabant en Zeeland. De respondent is arts medische milieukunde en inhoudsmanager. Hij adviseert bij overstroming, vooral als het gaat om opslag van gevaarlijke stoffen, verontreinigingen van oppervlaktewater, uitval van elektriciteit en achterblijvend slib. De derde respondent werkt als beleidsmedewerker bij twee afdelingen van de GGD; de afdeling Regionale Ambulancevoorziening en de GHOR. Hij was vooral tijdens het afgelopen jaar in het kader van het TMO-project⁴ bezig met het onderwerp overstroming. Hijzelf maakte toen deel uit van de projectgroep Evacuatieplannen.

3.3.6 Burgers

Zowel in Tiel als in Roermond leeft het risico van overstroming van de rivieren onder de burgers. De opkomst bij de groepsgesprekken was dan ook beide keren boven verwachting. Het merendeel van de deelnemers in Tiel is wel bekend met het overstromingsgevaar. In Roermond is iedereen wel bekend met het overstromingsrisico, maar ongeveer de helft van de aanwezigen heeft de overstromingen in 1993 en 1995 ook daadwerkelijk meegemaakt. De ervaringen zijn verschillend van 'verschrikkelijk' tot 'ach, het zal wel weer zakken'. Uit de gesprekken blijkt dat vooral de mensen die de overstromingen van dichtbij hebben meegemaakt het meest bezorgd zijn.

³ Geneeskundige Hulpverlening bij Ongevallen en Rampen.

⁴ TMO staat voor Taskforce Management Overstromingen en werd door de regering ingesteld om Nederland beter voor te bereiden op de gevolgen van een overstroming.

3.4 Bekendheid en beeld RIVM

3.4.1 Beleidsmakers

Voor twee geïnterviewde beleidsmakers geldt dat ze goed bekend zijn met het RIVM vanuit hun werksituatie. De derde respondent is slechts oppervlakkig bekend met het instituut. Gevraagd naar het beeld van het RIVM worden door de respondenten de volgende beelden genoemd: ‘hofleverancier VROM’, ‘gedegen’, ‘bekend’, ‘voor het domein van waterveiligheid nog niet erg in beeld bij ministerie van V&W’, ‘gespleten, niet altijd eenduidig’, ‘ze spreken elkaar nog wel eens tegen’. Ook wordt het RIVM duidelijk geassocieerd met het VROM-beleid. ‘Er is altijd politiek in het spel. Ze worden sterk gestuurd en maken deel uit van de VROM-familie.’

Tabel 3.1 Beeld van het RIVM bij beleidsmakers

	Betrouwbaar	Deskundig	Open	Eerlijk	Onafhankelijk	Objectief	Consistent	Duidelijke intenties	Transparant	Geloofwaardig
Zeer								1		1
Ja	2	2	1	2	1	1	1	1		1
Neutraal			1			1	1			
Nee					1					
Helemaal niet										
Weet niet/geen mening									2	
Niet bekend met RIVM	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1

De gesloten vragen (Tabel 3.1) konden slechts door twee beleidsmakers worden ingevuld. Voor de respondent met de oppervlakkige kennis van het RIVM waren deze vragen te lastig. Over het algemeen vonden de respondenten de karakteristieken waarover het oordeel gevraagd werd (zeer) goed bij het RIVM passen. Alleen over de transparantie konden beide respondenten geen mening geven. Een respondent merkt hierbij op dat hij wel publicaties ziet, maar verder geen idee heeft hoe de organisatie in elkaar zit.

3.4.2 Wetenschappers

Alle drie de wetenschappers geven aan bekend te zijn met het RIVM. De respondenten vinden het RIVM groot, een specialistisch kennisinstituut onder VROM, een instituut met veel kennisontwikkeling en verspreiding, deskundig, een onderzoeksinstituut op het gebied van milieu en leverancier van goed onderzoek.

Tabel 3.2 Beeld van het RIVM bij externe wetenschappers

	Betrouwbaar	Deskundig	Open	Eerlijk	Onafhankelijk	Objectief	Consistent	Duidelijke intenties	Transparant	Geloofwaardig
Zeer	1	1	1	1	1	2	1	1	1	2
Ja	2	2		1		1		1		1
Neutraal					2		1			
Nee									1	
Helemaal niet										
Weet niet/geen mening			2	1			1	1	1	
Niet bekend met RIVM										

Hierboven de registratie van de antwoorden op de gesloten vragen (Tabel 3.2). Op de vraag of het RIVM onafhankelijk is wordt twee keer neutraal geantwoord. Een respondent merkt op: ‘ze zijn een back-up voor ministeries en werken daarom een beetje binnen beleidslijnen’. Een andere respondent merkt op dat het instituut sterk aangestuurd wordt door de politiek. Hoewel twee wetenschappers aangeven dat het RIVM duidelijk is in haar intenties, stelt de derde wetenschapper in het onderzoek dat hij geen idee heeft wat de intenties van het RIVM zijn.

3.4.3 Ngo's

Twee van de drie vertegenwoordigers van belangenorganisaties geven aan bekend te zijn met het RIVM. Het beeld van het RIVM bestaat bij een respondent uit ‘een onderzoeksinstituut waar veel mensen werken’. Een andere respondent geeft aan dat hij de informatie begrijpelijk vindt en voor insiders goed te lezen. ‘Maar voor mensen met minder kennis is de informatie vaak moeilijk.’

Tabel 3.3 Beeld van het RIVM bij ngo's

	Betrouwbaar	Deskundig	Open	Eerlijk	Onafhankelijk	Objectief	Consistent	Duidelijke intenties	Transparant	Geloofwaardig
Zeer										1
Ja	2	2	1	1	1	2	2	1		1
Neutraal			1							
Nee									1	
Helemaal niet										
Weet niet/geen mening				1	1			1	1	
Niet bekend met RIVM	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1

De antwoorden op de gesloten vragen staan hierboven weergegeven (Tabel 3.3). Uit één van de interviews blijkt dat de respondent niet goed voor ogen heeft wat de intenties van het RIVM zijn. Ook vertelt één respondent dat hij het idee heeft dat RIVM-ers ‘soms ergens naartoe schrijven’. Hij kan daarom geen oordeel geven over de onafhankelijkheid van het instituut.

3.4.4 Media

De bekendheid met het RIVM onder de geïnterviewde journalisten loopt uiteen. Eén van de respondenten heeft de naam RIVM wel eens gehoord, een tweede is er goed bekend mee en een derde kent het instituut en heeft er wel eens informatie van gebruikt. Het beeld van het RIVM wordt door één respondent geschetst als: ‘een belangrijke informatiebron, maar je moet het wel kritisch blijven volgen. Ze brengen het nieuws namelijk niet objectief, maar binnen politieke agenda’. Een andere respondent denkt aan een ‘degeelijk instituut’.

Tabel 3.4 Beeld van het RIVM bij de media

	Bbetrouwbaar	Deskundig	Open	Eerlijk	Onafhankelijk	Objectief	Consistent	Duidelijke intenties	Transparant	Geloofwaardig
Zeer										
Ja	1	2	1		1	1		1	1	1
Neutraal	1			1				1		1
Nee			1		1	1				
Helemaal niet										
Weet niet/geen mening				1			2		1	
Niet bekend met RIVM	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1

Twee respondenten konden de gesloten vragen over het RIVM beantwoorden (Tabel 3.4). Beide respondenten vinden het RIVM deskundig. Over de openheid, onafhankelijkheid en objectiviteit verschillen de meningen. De vraag over de consistentie kunnen de journalisten niet goed beantwoorden.

3.4.5 GGD-medewerkers

Eén respondent geeft aan heel goed bekend te zijn met het RIVM. Hij heeft bij het instituut veel contacten die hij bij vragen rechtstreeks kan opbellen. De andere respondent weet waar het acroniem RIVM voor staat. Hij geeft aan dat hij vroeger vaak gebruikmaakte van de deskundigheid van de Milieugeveiligheidsdienst van het RIVM en hij belde vroeger af en toe naar het LCHV⁵. Tevens gebruikt hij RIVM-protocollen met betrekking tot hygiëne en veiligheid. De derde respondent weet dat je bij het RIVM informatie over de volksgezondheid kan krijgen.

Als antwoord op de open vraag naar het beeld dat de respondenten van het RIVM hebben geeft één respondent aan dat hij de contacten die bij het RIVM als coöperatief ervaart. De tweede respondent vindt het RIVM een ‘goede vraagbaak’ waar veel expertise aanwezig is. Eén respondent heeft geen bepaald beeld van het RIVM.

⁵ LCHV staat voor Landelijk Centrum voor Hygiëne en Veiligheid. Dit centrum is onderdeel van het Centrum voor Infectieziektebestrijding van het RIVM.

Tabel 3.5 Beeld van het RIVM bij GGD-medewerkers

	Betrouwbaar	Deskundig	Open	Eerlijk	Onafhankelijk	Objectief	Consistent	Duidelijke intenties	Transparant	Geloofwaardig
Zeer	2	2				1	1	1		1
Ja	1	1	2	2	1					
Neutraal						1	1		1	
Nee			1	1		1	1			
Helemaal niet					1					
Weet niet/geen mening					1			2	2	2
Niet bekend met RIVM										

Twee respondenten hebben veel aanvullingen op de gesloten vragen (zie Tabel 3.5). Eén respondent geeft aan dat hij het RIVM met betrekking tot klantvriendelijkheid open vindt, maar dat hij de openheid op andere gebieden in twijfel trekt. Daarnaast denkt hij niet dat het RIVM eerlijk is. Hij wil daarmee niet beweren dat het RIVM bedriegt, maar is van mening dat het instituut zich laat leiden door het principe ‘wie betaalt die bepaalt’. De twee respondenten hebben tevens twijfels over de onafhankelijkheid van het RIVM omdat het RIVM gefinancierd wordt door de overheid. Ook de consistentie van het RIVM trekt één respondent in twijfel. Hij heeft een paar keer meegemaakt dat het instituut geen duidelijk standpunt innam. Volgens hem gaat het bij het RIVM veel meer om het verzamelen van cijfers dan om de interpretatie ervan. Ook de antwoorden op de vraag naar de transparantie van het instituut worden door de respondenten verder toegelicht. Eén respondent vermoedt dat het aan de grootte van het instituut ligt dat het niet transparant overkomt. De andere respondent geeft aan dat hij het moeilijk vindt om te zien waar welke kennis aanwezig is en wat er voor producten beschikbaar zijn.

3.4.6 Burgers

Zowel in Tiel als in Roermond heeft een deel van de aanwezigen wel eens gehoord van het RIVM, bijvoorbeeld uit de krant. Maar ook werkgerelateerd is een aantal burgers bekend met het RIVM. Op de vraag wat voor een beeld ze hebben van het RIVM, worden verschillende kenmerken genoemd: ‘overheidsinstantie’, ‘ bezig met het milieu’, ‘vaag’, ‘alweer een ambtenarenclub’, ‘niet veelzeggend’, ‘ik begrijp niet zo goed wat ze doen’. De burgers in Tiel associëren het RIVM niet direct met onderzoek naar overstromingen, maar meer met gezondheidsonderzoek. Overstromingen lijken in hun ogen meer een taak voor Rijkswaterstaat en het waterschap.

3.5 Risicoperceptie en aandacht in de media

3.5.1 Beleidsmakers

Eén van de beleidsmakers heeft vanuit zijn beroep ervaring met overstromingen en geeft duidelijk aan bezorgd te zijn. Een andere respondent is van mening dat overstromingen alleen schade veroorzaken aan de landbouw, want de bevolkingsconcentratie ligt niet in de diepe polders. Ze houden het in de gaten en bereiden zich voor om het te voorkomen. De derde beleidsmaker geeft aan een flinke opgave voor de toekomst te zien. Het is een noodzaak om allerlei maatregelen te nemen.

Risico's die de respondenten aangeven zijn: schade aan landbouw, economische en maatschappelijke schade (campings lopen onder), persoonlijke veiligheid, vervuiling door afslibbing of drijfvuil en gezondheidsrisico's.

'Vlak bij de rivieren is er veel onrust met betrekking tot overstromingen', vertelt een respondent. De mensen zien vooral een economisch risico. 'Het gaat om hun have en goed.' Daarnaast is er onrust over persoonlijke veiligheid. 'Vallen er doden en hoe zit het met onze kinderen?' 'Is de situatie levensbedreigend?'

De beleidsmedewerker van de gemeente geeft aan dat bewoners alles willen weten als een deel van de stad onder water komt te staan. Ze willen veel informatie hebben over de situatie. 'Vaak zijn winkels et cetera onbereikbaar geworden en moet er geëvacueerd worden, terwijl mensen niet weg willen.'

Aandacht in de media wordt over het algemeen goed gevonden, als het maar objectief is. Eén van de respondenten geeft aan dat het niet genoeg is, maar dat het wel aan het groeien is. De respondent vindt het van groot maatschappelijk belang dat er voldoende aandacht aan wordt besteed in de media.

3.5.2 Wetenschappers

Alle drie de wetenschappers geven aan dat het hun beroep is om bezig te zijn met overstromingen en daarom zijn zij alert. Als gevraagd wordt naar de risico's die overstromingen met zich meebrengen, noemen de respondenten risico's die grote groepen mensen en vee lopen, economische schade, aantal meters water in huis, verdrinkingen, slachtoffers en het niet terug kunnen keren naar de woningen. Twee van de drie wetenschappers geven aan dat er te weinig geïnvesteerd wordt in het tegenhouden van overstromingen en zij maken zich zorgen om de bevolking. Ze realiseren zich allemaal dat het een reëel risico is dat enorme gevolgen kan hebben. Eén van de wetenschappers geeft aan dat de kansen klein zijn, maar de gevolgen heel groot. Toch zegt één respondent: 'In New Orleans heb ik de gevolgen gezien. Maar in Nederland voel ik me veilig. De waterkeringen zijn goed op orde. Het is veilig.'

De aandacht in de media wordt over het algemeen goed gevonden. Wel vindt één respondent dat het een moeilijk onderwerp is om uit te leggen. 'De bevolking staat open voor beïnvloeding.' Hier moet volgens de respondent voorzichtig mee om worden gegaan. 'De aandacht moet objectief blijven en niet op sensatie belust' en: 'De bevolking wordt nu vaak in verwarring gebracht. Is het nu veilig of niet?'

3.5.3 Ngo's

Twee van de drie respondenten maken zich geen zorgen over de overstromingen van rivieren. Eén respondent denkt dat de gemiddelde kans erg klein is: '362 dagen per jaar beleef ik veel lol aan rivieren, 3 dagen per jaar heb ik te maken met de hoge waterstanden van de rivier. Daarnaast is de rivierveiligheid in Nederland goed geregeld.' Een andere respondent maakt zich geen zorgen om verdrinkingen, omdat hij weet dat er voldoende tijd is om weg te komen. Wel maakt hij zich soms zorgen om materiële schade. De derde respondent begon zich in 1995 pas zorgen te maken toen het water erg hoog stond. Hij geeft verder aan dat Nederlanders vinden dat de overheid de taak heeft om de bevolking goed te beschermen. Burgers gaan er ook volgens de respondenten vanuit dat dit zal gebeuren en zijn dus niet ongerust. Risico's die door vertegenwoordigers van ngo's worden genoemd, zijn het onbruikbaar worden van land door slib en materiële schade.

De aandacht in de media vinden de respondenten goed. Wel geven ze aan dat er niet altijd zorgvuldig mee om wordt gegaan. 'De media heeft vooral aandacht voor rampen. Mensen die veel minder van de rivieren afweten, zijn veel ongeruster dan de vakmensen. Dit komt mede door de pers. De pers blaast de informatie gigantisch op. Het is beter om mensen bewust te maken zonder sensatie.'

3.5.4 Media

Geen van de geïnterviewde vertegenwoordigers van de media maakt zich echt zorgen om overstromingsrisico's. 'Je weet wat de risico's zijn en vlak bij de rivieren loop je nu eenmaal meer kans.' Een andere respondent geeft aan dat je er mee leert omgaan. Hij merkt weinig van de bezorgdheid. 'Het is sinds 1995 geluwd.' Wel ziet hij wat bezorgdheid bij de nieuwkomers in het gebied die het risico van huis uit niet kennen. De derde respondent maakt zich geen zorgen omdat informatiebronnen aangeven dat het risico wel meevalt.

Risico's die worden genoemd zijn gezondheidsrisico's en materiële schade. Het ergste risico is het vallen van slachtoffers, maar in Maastricht zal het zich volgens de respondent beperken tot materiële schade.

Een journalist van een krant geeft aan dat de aandacht in de media met name gericht is op sensatie. Er is te weinig aandacht voor de ongemakken waar de bewoners mee te maken hebben en de praktische problemen. Een redacteur van een tijdschrift merkt niet dat er veel aandacht is, want Nederland maakt zich volgens hem er helemaal niet druk over.

3.5.5 GGD-medewerkers

Alle drie de respondenten geven aan niet bezorgd te zijn over overstromingen. Eén respondent geeft aan dat risico's bij het leven horen. Hij denkt dat men goed op een overstroming is voorbereid. De tweede respondent groeide op in een overstromingsgebied en heeft veel overstromingen meegemaakt. Overstromingen werden vroeger meer als een natuurlijk verschijnsel gezien en iedereen wist in een geval van een overstroming wat ze moesten doen. De derde respondent heeft tijdens zijn werk voor het TMO-project veel zicht gekregen op de veiligheid van de Nederlandse dijken. Volgens hem kunnen de dijken zelfs een terroristische aanslag trotseren.

Volgens twee respondenten is er maar beperkte aandacht in de media. De ene respondent vindt deze beperkte aandacht goed omdat mensen anders onnodig bang worden gemaakt. De andere respondent zou graag willen dat de media de burger op zijn eigen verantwoordelijkheid wijst, maar dan zonder paniek te zaaien. De beperkte aandacht komt volgens hem voort uit de 'Nederlandse cultuur', namelijk denken dat de overheid en andere instanties voor alles verantwoordelijk zijn en dus ook tegen overstromingen maatregelen zouden moeten treffen. Door deze houding nemen burgers geen eigen verantwoordelijkheid en is de zelfredzaamheid heel laag. De derde respondent ziet een groeiende aandacht in de media, vooral voor het onderwerp klimaatverandering en daaraan gerelateerde rampen zoals de orkaan Katrina in de Verenigde Staten. Hij vindt de aandacht in de media prima, maar zou graag zien als er meer nadruk werd gelegd op berichten over preventiemaatregelen. De geringe media-aandacht voor preventiemaatregelen heeft volgens deze respondent financiële redenen. Bovendien gaat men er ten onrechte vanuit dat overstromingen niet zullen gebeuren. Vaak moet dus eerst een ramp plaatsvinden voordat een onderwerp een plek op de politieke agenda krijgt.

3.5.6 Burgers

De burgers zijn wisselend bezorgd om de overstroming van rivieren. In Tiel speelt de onrust duidelijk een minder grote rol dan in Roermond. Twee van de twaalf bewoners in Tiel geven aan de rivier beangstigend te vinden. 'Ik woon kort aan de dijk. In de winter klotst het water tegen de dijk, dat is een eng geluid.' Andere deelnemers geven aan dat ze ermee opgegroeid zijn, geen ernstige ervaringen gehad hebben, vertrouwen hebben in het waarschuwingssysteem of dat er genoeg tijd is om te evacueren.

In Roermond zijn de burgers ongeruster. Er zijn in Roermond dan ook meer burgers die ervaring hebben met de overstromingen. Toch geldt deze ongerustheid niet voor iedereen. Een deel van de

burgers geeft aan ‘als het komt, dan komt het’. Een andere deelnemer denkt juist dat het nu veel gevaarlijker is. ‘Het water moet nu over de muur komen. Als de muur weg slaat, dan komt het pas echt hard naar ons toe.’ Ook geeft een deelnemer aan dat hij ervan uitgaat dat men voldoende wordt beschermd.

Bewoners maken zich met name zorgen dat er slachtoffers vallen. Risico’s die worden genoemd zijn: ziekten, epidemieën, trauma’s (bijvoorbeeld verlies van familieleden), ‘verdrinkingen door niet op tijd weg te zijn en niet te kunnen zwemmen’ en ‘vastlopen’. Maar ook risico’s als economische schade en vervuiling van het drinkwater komen naar voren. Aan milieurisico’s denken de bewoners niet zo snel. Men vraagt zich wel af hoe lang de effecten zich uitstrekken. Oplossingen om de angst weg te nemen zijn verhuizen en het tijdig op de hoogte brengen van burgers. ‘Het is immers te voorzien wanneer het water stijgt.’

3.6 Gebruik en beoordeling van risico-informatie

3.6.1 Beleidsmakers

Wanneer de beleidsmakers informatie zoeken over overstromingsrisico’s, maken ze vooral gebruik van onderzoeksinstituten, waterkeringinstituten, universiteiten, het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) voor de sociale dimensie, crisisonderzoekscentra, maatschappelijke debatten, de waterschappen, Rijkswaterstaat, provincie, de website www.waterland.nl en allerlei bedrijven. Eén beleidsmaker geeft aan dat ze zelf studies doen en weinig gebruikmaken van informatie van derden. Een andere respondent vertelt dat zijn collega’s het RIVM als informatievoorziening gebruiken. Dit gaat echter vooral over de kwaliteit van het water en niet over waterveiligheid.

Om deze informatie te achterhalen worden allerlei informatiekkanalen gebruikt, zoals internet, persoonlijk contact, rapporten en persberichten.

Website RIVM

Eén respondent bezoekt de website van het RIVM af en toe. Met name externe veiligheidsstudies vindt de respondent interessant om ‘een beetje bij te blijven houden’. Men zoekt naar wie zich waarmee bezighoudt om contactpersonen te vinden over het onderwerp. De site wordt door de respondent als redelijk overzichtelijk ervaren, ‘je kunt goed doorklikken’. Wel is het up to date houden niet altijd in orde. Met name informatie rondom waterveiligheid wordt gemist op de website.

Rapporten RIVM

Eén van de beleidsmakers is bekend met de rapporten van het RIVM over overstromingen. De respondent heeft het rapport ‘Risico’s in bedijkte termen’ gelezen en vindt het ‘standaard onderzoek en wetenschappelijk geschreven’. Wel geeft hij aan dat in het rapport appels en peren met elkaar worden vergeleken en dat hij zich afvraagt of alle informatie wel correct is: ‘Er worden nuances gemaakt bij tabellen die niet altijd uit de tabellen blijken.’ Hij vindt het rapport niet volledig: gegevens over waterveiligheid ontbreken en het is te sterk gericht op het milieu. Daarnaast zijn de rapporten volgens de respondent niet altijd even actueel.

Persbericht en persoonlijke contacten RIVM

Twee beleidsmakers geven aan persberichten te lezen. Een respondent vindt ze goed, positief, duidelijk en concreet. Hij gebruikt ze om op de hoogte te blijven. Hij heeft geen persoonlijke contacten met het RIVM.

De tweede respondent gebruikt de website als eerste informatiebron. Van daaruit zoekt de respondent naar medewerkers van het RIVM om contact mee op te nemen. Deze contacten bevallen hem prima.

3.6.2 Wetenschappers

Alle geïnterviewde wetenschappers zoeken geregeld naar informatie over overstromingsrisico's. Instanties die worden genoemd zijn universiteiten, Rijkswaterstaat, RIVM en VROM. Ze gebruiken vooral de website, rapporten, artikelen, persoonlijke contacten, conferenties, lezingen en de bibliotheek. De nieuwste ontwikkelingen volgt een van de respondenten voornamelijk via de website.

Aangegeven wordt dat er voldoende informatie beschikbaar is, één van de wetenschappers mist de informatie voor het grote publiek. Twee wetenschappers geven aan dat het RIVM slechts een beperkte rol speelt in hun informatievoorziening. De derde geeft aan dat het RIVM wel degelijk een rol speelt in de informatievoorziening.

Website RIVM

Alle geïnterviewde wetenschappers bezoeken de website van het RIVM wel eens: twee respondenten zelden en één respondent één keer per maand. De belangrijkste informatie voor de wetenschappers bestaat uit toekomstscenario's over het klimaat, artikelen en rapporten. Via 'Google' komt één van de respondenten vaak bij het RIVM terecht. Hij heeft specifiek gezocht naar externe veiligheid. Eén van de respondenten kon zich genoeg herinneren van de website om daar een oordeel over te geven. Hij vindt de site prima gestructureerd en met een goede zoekfunctie. Ook is het prettig dat er een Engelstalige versie is.

Rapporten RIVM

De geïnterviewde wetenschappers lezen wel eens een rapport van het RIVM. Allen hebben de rapportage 'Risico's in bedijkte termen' gelezen. Als positief punt van het rapport wordt genoemd dat er actief over het onderwerp wordt nagedacht. 'Een duidelijke waarschuwing wordt gegeven over overstromingen en dat de veiligheid eigenlijk maar beperkt is.' Een andere wetenschapper gebruikt het rapport incidenteel voor onderwijsdoeleinden. Vooral achtergrondinformatie over normen vindt hij interessant. De derde wetenschapper is vooral geïnteresseerd in de nieuwe methoden die voorgesteld en gebruikt worden (nieuwe wetenschappelijke vooruitgang, toepassingen en uitkomsten).

Over het algemeen zijn de rapporten voor wetenschappers goed te begrijpen. 'Helder', 'goed leesbaar', 'systematisch opgezet', 'begrijpelijk', 'logisch', 'objectief' en 'deskundig' zijn de termen die door de wetenschappers worden genoemd. Ook de risicoschattingen worden over het algemeen goed gevonden. Termen die worden genoemd zijn 'transparant', 'best gedaan om schatting te maken' en 'objectief'. De technische en wetenschappelijke taal is geen probleem. Wel wordt door een respondent aangegeven dat het niet geschikt is voor een willekeurige lezer. Er wordt geen informatie gemist in de rapporten. 'Er worden bronnen aangegeven, dus het is altijd mogelijk zelf verder te zoeken.' De informatie vinden de respondenten verifieerbaar, 'het zijn net opgezette stukken, wetenschappelijk, serieus en met voldoende literatuurverwijzingen'. Wel geeft één respondent aan dat het gevaar nog wel eens dreigt dat dingen gaan 'rondzingen' en dat het dan niet meer duidelijk is van wie het afkomt.

Persbericht en persoonlijke contacten RIVM

Eén van de respondenten leest persberichten van het RIVM. Hij vindt ze goed om op de hoogte te blijven. Alle respondenten hebben wel eens persoonlijke contacten met het RIVM, maar niet vaak.

Deze worden getypeerd als ‘prima’, ‘plezierig’, ‘goede samenwerking’ et cetera. Ook vragen ze RIVM-medewerkers wel eens als gastspreker voor een college.

3.6.3 Ngo's

De vertegenwoordigers van de belangenorganisaties zoeken allen naar informatie over het onderwerp overstromingen van rivieren. Instanties die hiervoor worden benaderd zijn: Rijkswaterstaat, Europese instanties met weergegevens om overstromingen te voorspellen en het ministerie van Verkeer en Waterstaat. Voornamelijk internet (bijvoorbeeld watersites) en boeken zijn kanalen die worden gebruikt om informatie te verzamelen, maar ook contacten met politici worden genoemd. Er is voldoende informatie beschikbaar. Wel vindt één van de respondenten dat de websites die informatie geven over overstromingen niet heel goed zijn. Ze dringen vaak niet door tot de kern. Hij geeft de voorkeur aan boeken. De andere twee respondenten geven juist wel de voorkeur aan internet.

Website RIVM

Twee van de drie vertegenwoordigers van ngo's zijn bekend met het RIVM. Beide respondenten bezoeken de website wel eens: de ene respondent één keer in de veertien dagen, de ander heeft er één of twee keer naar gekeken. De informatie die van de site wordt gehaald is heel divers. Genoemd worden gegevens over het klimaat, emissiehandel, ruimtelijke ordening, lucht, bodem en informatie van meetstations. De website wordt over het algemeen goed gevonden. Wel wordt een tip meegegeven over gebruiksvriendelijkheid. ‘Het door middel van steekwoorden kunnen zoeken op de site is zeer belangrijk. Hierbij moet vooral rekening worden gehouden met de denkwijze van mensen.’ Hij vindt het niet altijd even eenvoudig om iets te vinden. Er wordt door de respondenten geen specifieke informatie gemist op de site, één respondent geeft aan dat hij meetgegevens en informatie over giftige stoffen niet snel kan vinden.

Rapporten RIVM

Rapporten worden niet vaak gelezen door de geïnterviewde organisaties. Eén respondent probeert geregeld een rapport te downloaden, ‘maar de rapporten zijn zo dik dat mijn computer op tilt springt’. Hij leest wel eens stukjes van rapporten, maar geen hele rapporten, ‘die zijn moeilijk te begrijpen’.

Over de tijdigheid van de informatie zijn de meningen verdeeld. De ene respondent geeft aan dat het RIVM tijdig is met informatie verstrekken, terwijl de andere de indruk heeft dat het RIVM geen baanbrekend nieuws oplevert.

Persbericht en persoonlijke contacten RIVM

Eén respondent is bekend met de persberichten. Hij vindt ze redelijk duidelijk en ‘ze nodigen uit om op de site te kijken’. Een andere respondent heeft wel eens persoonlijke contacten bij het RIVM. Deze ervaart hij als prettig en open.

3.6.4 Media

Alle mediarespondenten geven aan geregeld informatie te zoeken over overstromingen. Deze informatie wordt gehaald bij gemeenten, Rijkswaterstaat, hulpdiensten, door gesprekken met bewoners en gedupeerden, het RIVM, provincies, waterschappen en ESA (European Space Agency). Kanalen die worden gebruikt zijn internet, telefoon, persoonlijke contacten en e-mail. Bij twee van de drie respondenten speelt het RIVM een (bescheiden) rol in de informatievoorziening.

Een respondent geeft aan dat het soms lastig is om informatie over het verleden te vinden. ‘Toen was er namelijk niet zo veel aandacht voor bepaalde polders en rivieren’ en: ‘Daarnaast wordt het risico bepaald door factoren waar we geen invloed op hebben. Het is daarom moeilijk te melden of er voldoende informatie beschikbaar is’.

Website RIVM

De website van het RIVM wordt gemiddeld één à twee keer per maand bezocht door de twee respondenten die bekend zijn met het RIVM. Bij doorvragen blijkt dat ze zich toch niet zo heel veel meer van de website kunnen herinneren. Eén respondent vond het lastig contactpersonen te vinden. De andere respondent vond de site helder, interessant en toegankelijk. ‘Voor kritische journalisten staat er echter niet zo veel op.’

Rapporten, persberichten en persoonlijke contacten RIVM

Geen van de respondenten leest RIVM-rapporten. Eén respondent geeft aan wel eens persberichten te ontvangen. Eén andere respondent heeft wel eens persoonlijk contact met het RIVM. De contacten zijn beperkt, maar de contacten die er zijn, zijn prima. Er wordt snel en goed antwoord op vragen gegeven.

3.6.5 GGD-medewerkers

Instanties die de respondenten gebruiken om aan risico-informatie over dit onderwerp te komen, zijn de TMO-site en soms de EDO (Ergst Denkbare Overstroming)⁶. Eén respondent geeft aan dat ze zelf veel kennis genereren. Kanalen die gebruikt worden, zijn rapporten en persoonlijke contacten.

Het RIVM speelt een minder grote rol in de informatievoorziening van de respondenten. Eén respondent voegt daar aan toe dat het RIVM vooral een rol speelt als kennismakelaar en kennisgenerator. Eén respondent geeft aan dat het sterk afhankelijk is van het onderwerp waarover hij iets wil weten.

De informatie die het RIVM in vorm van zijn website en rapporten uitgeeft vindt één respondent niet helemaal volledig. Ook vindt hij dat het RIVM niet altijd tijdig informatie levert. De tweede respondent vindt de informatie volledig, maar geeft aan dat hij niet vaak gericht zoekt naar informatie over overstromingsrisico's. De derde respondent heeft geen mening over de volledigheid van de informatie.

Website RIVM

De website van het RIVM wordt door alle drie de respondenten bezocht. De respondenten vinden vooral de rapporten, achtergrondinformatie en informatie over infectieziektes interessant. Alle drie geven aan op de site niet naar informatie over overstromingen te zoeken. De RIVM-website vinden ze toegankelijk.

Informatie die één respondent mist zijn links naar andere websites die specifiekere informatie over calamiteiten kunnen leveren. De andere respondent geeft aan dat je op de website vooral informatie vindt die ‘opgeschoond’ en al lang bekend is.

Rapporten RIVM

De drie respondenten geven aan af en toe rapporten van het RIVM te lezen, maar niet over het onderwerp overstromingen. Het rapport ‘Risico's in bedijkte termen’ is hen niet bekend. Twee respondenten geven aan de rapporten toegankelijk en begrijpelijk te vinden. De derde respondent heeft geen mening over de toegankelijkheid en de begrijpelijkheid.

Persberichten en persoonlijke contacten RIVM

Twee respondenten lezen af en toe de persberichten, vooral als er bepaalde onderwerpen in de belangstelling staan. De persberichten vinden ze goed leesbaar. Eén respondent heeft tevens veel persoonlijke contacten met het RIVM en is daar zeer tevreden over. De andere twee respondenten hebben geen persoonlijke contacten met het RIVM.

⁶ Informatie hierover wordt verstrekt op de website www.platformoverstroming.nl.

3.6.6 **Burgers**

De deelnemers in Tiel en Roermond hebben gediscussieerd over de informatie die ze wel eens lezen over overstromingen. Ze lezen informatie over de rivieren in kranten, maar ook op teletekst wordt door enkele burgers geregeld gezocht naar waterstanden. Eén van de respondenten geeft aan dat hij niet bewust op zoek gaat naar informatie, uit angst. Een ander heeft wel eens gezocht naar informatie over overstromingsrisico op internet, maar is het RIVM daarbij niet tegengekomen. Een deelnemer, werkzaam bij de gemeente, geeft aan dat bij de gemeente een rampenplan ligt, maar dat niemand daarnaar komt kijken.

Ten tijde van de overstromingen in 1993 en 1995 in Roermond hebben de bewoners informatie opgezocht via bijvoorbeeld teletekst. Ze kregen ook briefjes van de gemeente en hoorden nieuws via radio en televisie. Nu, na de periode van overstromingen, geeft een deelnemer aan niet zelf op zoek te gaan: 'Ik heb geen idee waar de informatie te vinden is.'

Bijna niemand van de deelnemers is bekend met de website van het RIVM. Twee respondenten hebben de website bezocht om te zien waar het RIVM zich mee bezighoudt, maar hebben geen informatie over overstromingen gevonden. Toch is er wel interesse onder de bewoners voor de site om te kijken welke gegevens erop staan.

Omdat er rond dit risico geen persbericht beschikbaar is, hebben de bewoners halverwege de avond de samenvatting van het rapport 'Risico's in bedijkte termen' voorgelegd gekregen. De bewoners van Tiel vinden de tekst technisch, zakelijk, moeilijk of lastig te begrijpen. De meerderheid geeft aan dat het een stuk voor de overheid is en niet wat de burger wil horen. Toch zijn er ook bewoners die de samenvatting best duidelijk vinden of goed leesbaar.

De bewoners van Roermond melden het volgende over de samenvatting: lange zinnen, te veel informatie, onvolledig en achterhaald, tegenstrijdig en niet voor Roermond, vrij algemeen, kan veel eenvoudiger, niet concreet met feiten, moeilijk. Maar ook positieve oordelen komen naar voren: goed, redelijk, kort, krachtig en duidelijk.

Alle bewoners zijn het er over eens dat de samenvatting niet op maat is gemaakt voor bewoners. De deelnemers geven wisselende reacties op de vraag of ze meer willen weten nu ze deze samenvatting hebben gelezen. Bij een aantal is de interesse wel gewekt, maar zij lezen er al zo veel over of vinden de samenvatting niet leuk om te lezen. Ongeveer de helft van de deelnemers wil wel meer weten na het lezen van de samenvatting om bijvoorbeeld op de hoogte te blijven. Maar dan wel toegesneden op bewoners en in begrijpbare taal.

3.7 **Informatiebehoefte**

3.7.1 **Beleidsmakers**

Beleidsmakers geven de voorkeur aan het ontvangen van informatie via internet, tijdschriften, boeken en persoonlijke contacten. Via de website kunnen de respondenten op de hoogte blijven van de actuele stand van zaken.

Een beleidsmaker wil graag meer en eerder informatie die voor Roermond essentieel is. Met name rondom prognoses is meer informatie gewenst. Belangrijk voor beleidsmakers is informatie over lokale risico's. Welke gevolgen heeft bijvoorbeeld het uitdiepen van de Maas? De respondent geeft aan het zeer belangrijk te vinden dat de informatie van het RIVM goed aansluit bij de behoefte van de

beleidsmakers. Ook dient het RIVM rekening te houden met de emoties onder de bevolking. ‘De mensen zijn slachtoffer, dus dat brengt veel emoties met zich mee.’

Een andere beleidsmaker geeft aan dat het RIVM op dit moment veel aandacht besteedt aan de kwaliteit van water, maar niet aan de waterveiligheid. De respondent vindt de informatie niet altijd op maat gemaakt voor beleidsmakers. ‘Het is lastig om elkaars taal te verstaan en moeilijk om alle informatie goed te ontsluiten’ en: ‘Onderzoek moet onafhankelijk blijven, maar je moet het wel zo schrijven dat het te begrijpen is voor beleidsmakers, in gewone mensentaal. Anders kan het voor verwarring zorgen als iedereen het anders interpreteert.’ Ook zou het ministerie graag intensievere contacten en meer samenwerking willen. Op de vraag of het RIVM rekening moet houden met de behoefte die bij beleidsmakers speelt antwoordt hij: ‘Ja, maar dit geldt voor alle instituten.’ Rekening houden met percepties van burgers en de pers moet op zekere hoogte. ‘Dit is primair een beleidstaak’ en: ‘Het is echter wel belangrijk je bij de feiten te houden.’

De derde respondent maakt weinig gebruik van de informatie van het RIVM. Het waterschap heeft een eigen meetnet. Daarnaast zetten ze zelf veel externe opdrachten uit en doen ze veel minder met informatie van derden.

3.7.2 Wetenschappers

Wetenschappers ontvangen informatie het liefst via tijdschriften, bibliotheken en internet. De informatie van het RIVM vinden ze goed op maat gemaakt voor wetenschappers. Het zijn serieuze rapporten, goed ontsloten en wetenschappelijk gestructureerd. Wel geeft één respondent aan dat er meer in het Engels beschikbaar zou moeten zijn.

Bij het geven van informatie geven de wetenschappers aan dat het RIVM het zich zeker ter harte moet nemen om rekening te houden met de behoefte die bij de wetenschappers bestaat. Een respondent vindt dat het RIVM open moet staan om gegevens te delen en de mogelijkheid moet bieden met auteurs contact op te nemen. Maar het idee bestaat dat ze dat ook wel doen. Eén van de respondenten geeft aan dat dit minder belangrijk is dan de behoefte die bij de bevolking en de politiek speelt. ‘Het is tenslotte een overheidsinstelling/adviesorgaan.’

Over het rekening houden met percepties en emoties wordt opgemerkt: ‘Er moet zeker rekening worden gehouden met de percepties en emoties die onder de bevolking leven. Gevoelige onderwerpen moeten extra aandacht krijgen, maar het moet wel zo onafhankelijk mogelijk worden opgeschreven en er moet rekening mee gehouden worden hoe de bewoners en pers het zouden kunnen interpreteren’ en: ‘Feiten moeten zo neutraal mogelijk op een rij gezet worden. Inspelen op emoties is een taak voor beleidsmakers.’

Er werd door de geïnterviewde wetenschappers een aantal suggesties gedaan richting het RIVM: nog meer als platform dienen (op internet) waar data te downloaden is en anders aangeven waar data te vinden zijn.

3.7.3 Ngo's

Het liefst zoeken deze organisaties hun informatie via boeken, internet, sites van de Tweede Kamer en het ministerie van Verkeer en Waterstaat.

Over het algemeen vinden de ngo's de informatie niet goed voor hen op maat gemaakt. Dit geldt zowel voor de RIVM-informatie als de informatie uit andere bronnen. Eén van de respondenten vertelt dat een van de belangrijkste dingen is, rekening houden met emoties bij de bevolking, terwijl een andere respondent juist aangeeft dat het RIVM dit niet moet doen.

Gedane suggesties om het informatieaanbod beter aan te laten sluiten zijn het houden van voorlichtingsbijeenkomsten in risicogebieden, het uitgeven van een nieuwsbrief van de overheid en het uitbrengen van meer uitreksels in plaats van dikke rapporten.

Eén respondent vertelt dat hij niet op nog meer informatie zit te wachten, de ander vraagt zich af wat de werkelijke risico's nu eigenlijk zijn van de rivieren.

3.7.4 Media

Bij de media gaat voor wat betreft kanalen de voorkeur uit naar persoonlijk contact met deskundigen, al dan niet telefonisch. De informatie wordt bij voorkeur gezocht bij gemeenten, Rijkswaterstaat, hulpdiensten, bewoners en ESA (European Space Agency).

Een respondent vindt de informatie niet op maat gemaakt voor de pers, maar wil dit ook niet. Hij wil informatie over 'wat er speelt en de laatste stand van zaken'. De ander vindt juist dat de informatie op maat is gemaakt en is daar niet zo blij mee, want 'zo komt journalistieke vrijheid niet tot zijn recht. Het moet veel meer op inhoud worden gericht'. Veel informatie mist, maar dit vindt de respondent niet verwijtbaar.

3.7.5 GGD-medewerkers

Twee respondenten geven aan dat ze niet alle informatie van het RIVM op maat gemaakt vinden voor GGD'en. Volgens één respondent zou het helpen als de producten van het RIVM meer onder de aandacht worden gebracht bij de 25 veiligheidsregio's. Het RIVM zou hiervoor een proactievare houding moeten innemen. De andere respondent is van mening dat de informatie niet op maat gemaakt hoeft te zijn. Hij acht het RIVM vooral verantwoordelijk voor het beschikbaar stellen van kennis. De interpretatie van deze kennis is dan taak van de GGD. De derde respondent vindt de RIVM-informatie prima op maat gemaakt voor GGD'en.

Twee respondenten achten het belangrijk dat het RIVM rekening houdt met emoties en percepties die onder de bevolking spelen. Volgens hen moet het RIVM een heldere boodschap naar buiten brengen om te voorkomen dat door een verkeerde boodschap onrust onder de bevolking ontstaat. De andere respondent is van mening dat het RIVM helemaal geen rekening moet houden met de percepties en emoties die onder de bevolking spelen. De taak van het RIVM is het leveren van kennis en ze moeten onafhankelijk zijn. Omgaan met percepties en emoties van burgers is veel meer de taak van de GGD.

Twee respondenten geven suggesties om het informatieaanbod van het RIVM te verbeteren. Het werkveld van het instituut zou duidelijker moeten worden gemaakt. De protocollen die het NCHV⁷ uitbrengt zouden duidelijker als landelijke standaards moeten worden opgezet. Het zou fijn zijn als een delegatie van het RIVM een bezoek zou brengen aan alle veiligheidgebieden om te laten zien wat voor informatie het instituut kan bieden. Een andere suggestie is een duidelijke attendering op nieuw beschikbare informatie. Daarnaast zou het instituut een systeem kunnen opzetten om het digitale bijhouden van kennis voor externe relaties te faciliteren.

3.7.6 Burgers

De deelnemers aan de groepsdiscussie in Tiel vinden het belangrijk dat de informatie geleverd wordt in de periode dat het onderwerp actueel is, 'niet in de kersentijd'. Voorbeelden die worden gegeven zijn het systematisch op TV Gelderland aangeven als het water in Duitsland gaat stijgen, of het plaatsen van

⁷ Landelijk Centrum voor Hygiëne en Veiligheid. Sinds 2007 is dit een onderdeel van het Centrum voor Infectieziektebestrijding (CIb) van het RIVM.

artikelen in de krant. Ook is een aantal bewoners geïnteresseerd in de mogelijke gevolgen van het hoge water, zodat ze zelf kunnen beslissen wel of niet te blijven. Verder wil men graag actuele regionale informatie. De informatie kan volgens de respondenten niet uit Den Haag komen, want dit biedt hen geen lokaal aanspreekpunt. Belangrijk voor burgers is dat ze vertrouwen hebben in de organisatie en dat ze vroegtijdig worden gewaarschuwd. ‘Veel bewoners lezen geen krant, dus die krijgen niets mee. Het moet meer in huis-aan-huisbladen en in simpele bewoordingen.’ Omdat het RIVM niet lokaal aanwezig is, hebben bewoners hun twijfels over het instituut als informatiebron. Het verstrekken van informatie zou voornamelijk lokaal moeten gebeuren.

Het merendeel van de deelnemers in Roermond heeft behoefte aan meer informatie. Het is nu onbekend hoe groot het risico precies is. ‘Tot welke waterhoogte is onze stad beveiligd?’ De deelnemers geven aan dat deze informatie voor meer rust zou zorgen. Een deelnemer oppert om een certificaat te maken met ‘u bent boven zo veel hoogte veilig’. Een andere deelnemer merkt op dat voornamelijk ouderen in paniek zullen raken. ‘Maar ook kinderen waren toen heel angstig. Juist voor deze groepen is de informatie heel belangrijk.’ De informatie die er nu is vinden twee bewoners veel te vaag. De hoogtes die worden genoemd zeggen de bewoners niets. De meningen hierover zijn verdeeld. Een aantal bewoners is goed op de hoogte van de waterstanden en wat gevaarlijk is, andere bewoners zegt het helemaal niets. Het zijn vooral de bewoners die de overstromingen eerder hebben meegemaakt die goed op de hoogte zijn van de waterstanden.

Verder wordt er informatie gewenst over de historie van het gebied, de getroffen voorzieningen en de verwachtingen. Ook vinden de bewoners het belangrijk dat de informatie gevisualiseerd wordt. Strepen aangeven op de muren van woningen vindt men bijvoorbeeld een goed idee.

De gemeente zou een grote rol moeten krijgen, bijvoorbeeld via de website. Nieuwkomers moeten een pakket krijgen met informatie over risico’s, voorzieningen tegen hoog water en wat er in het verleden, in perioden met hoog water, is gebeurd met het huis waarin zij wonen.

Het algemene beeld is dat er enerzijds wel degelijk behoefte is aan meer informatie, maar dat men anderzijds terughoudend wil zijn in de informatieverstrekking om te voorkomen dat mensen angstig worden. In ieder geval denkt men dat het belangrijk is om de informatie eenvoudig en praktisch te houden.

3.8 Conclusie

3.8.1 Risicoperceptie en aandacht in de media

De bezorgdheid onder de meeste professionals over overstromingsrisico’s is klein, ook al heeft een aantal van hen daadwerkelijk overstromingen meegemaakt. De meeste professionals denken dat er goede voorzorgsmaatregelen getroffen zijn en dat men overstromingsrisico als ‘een deel van het leven’ moet beschouwen.

Met betrekking tot aandacht in de media zijn de meeste professionals tevreden, maar zij denken wel dat de media de objectiviteit van de verslaggeving in het oog moeten houden. Een paar respondenten denken dat er te weinig aandacht in de media is voor preventieve maatregelen die de burgers zelf kunnen nemen. Daarentegen is er te veel aandacht voor rampen. Het bewustmaken van de problematiek zonder paniek te zaaien zouden de meeste respondenten dan ook op prijs stellen.

In Tiel zijn de burgers duidelijk minder ongerust dan in Roermond, waar veel mensen al een keer een overstroming hebben meegemaakt. Als oplossing om de bezorgdheid weg te nemen wordt door de burgers vooral het tijdig verstrekken van informatie genoemd.

3.8.2 Bekendheid en beeld RIVM

Op drie respondenten na zijn alle professionals met het RIVM bekend. De bekendheid varieert van ‘heel goed bekend met de taken van het instituut’ tot ‘ongeveer weten wat het instituut doet’. De professionals geven aan het instituut ‘groot en degelijk’ te vinden, met ‘veel kennisontwikkeling en -verspreiding’. Negatieve beelden die de respondenten hebben, zijn: ‘instituut dat nieuws binnen een politieke agenda brengt’, ‘VROM-gestuurd en niet altijd eenduidig’.

Tabel 3.6 Het beeld van het RIVM bij professionals betrokken bij overstromingen

	Betrouwbaar	Deskundig	Open	Eerlijk	Onafhankelijk	Objectief	Consistent	Duidelijke intenties	Transparant	Geloofwaardig
Zeer	2	3	1	1	1	3	2	3	1	5
Ja	8	9	5	6	4	5	3	4	1	4
Neutraal	1		2	1	2	2	3	1	1	1
Nee			2	1	2	2	1		2	
Helemaal niet					2					
Weet niet/geen mening	1		2	3	1		3	4	7	2
Niet bekend met RIVM	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3

Een deel van de burgers heeft wel eens gehoord van het RIVM. Beelden die ze van het instituut hebben, zijn: ‘overheidsinstantie’, ‘ bezig met het milieu’, ‘vaag’, ‘alweer een ambtenarenclub’, ‘niet veelzeggend’, ‘ik begrijp niet zo goed wat ze doen’. Tabel 3.6 geeft de geaggregeerde antwoorden op de gesloten vragen.

3.8.3 Gebruik en beoordeling van risico-informatie

Alle professionals zoeken geregeld informatie met betrekking tot het onderwerp overstroming. Instanties waar zij voornamelijk informatie vandaan halen, zijn gemeentes, Rijkswaterstaat, waterschappen, crisisonderzoekscentra, universiteiten, Taskforce Management Overstroming en persoonlijke contacten. Het RIVM speelt maar een onderschikte rol als informatiebron.

Verschillende kanalen worden hiervoor gebruikt, zoals internet, persoonlijke contacten, rapporten en persberichten. Bewoners gebruiken daarnaast vaak teletekst en lokale kranten.

De website van het RIVM wordt door de respondenten slechts af en toe bezocht. De site wordt over het algemeen goed gevonden. Rapporten worden alleen door de wetenschappers en in iets mindere mate door de beleidsmakers en GGD-medewerkers gelezen. Vaak worden alleen de samenvatting of het abstract gelezen. De rapporten vindt men redelijk tot goed.

De persoonlijke contracten die de meeste respondenten bij het RIVM hebben, worden als positief ervaren. Persberichten worden niet geregeld gelezen, maar worden over het algemeen als helder en duidelijk ervaren.

3.8.4 Informatiebehoefte

Voor het ontvangen van informatie geven de meeste respondenten de voorkeur aan internet, nieuwsbrieven en attenderingen. Daarnaast worden persoonlijke contacten, tijdschriften en boeken gewaardeerd.

Suggesties om het informatieaanbod van het RIVM te verbeteren zijn het organiseren van voorlichtingsbijeenkomsten in risicogebieden en het verstrekken van korte en duidelijke informatie in plaats van dikke rapporten. Daarnaast zou één respondent het fijn vinden als het RIVM contact zocht met de 25 landelijke veiligheidsregio's om hen op de hoogte te brengen van de beschikbare informatie. Het RIVM zou hiervoor een proactievare houding moeten innemen.

Burgers hebben vooral behoefte aan actuele en regionale informatie. Ze willen bijvoorbeeld weten 'tot welke waterhoogte ben ik veilig?' Hierbij zou in hun ogen de gemeente een grote rol moeten krijgen en in mindere mate het RIVM.

De wetenschappers vinden de informatievoorziening van het RIVM goed op maat gemaakt. Beleidsmakers, ngo's, GGD-medewerkers, media en burgers denken hier veelal anders over. De ngo's vinden de informatie bijvoorbeeld moeilijk. Onder de GGD-medewerkers zijn de meningen verdeeld. Enerzijds denkt men dat de informatie niet goed op maat is. Anderzijds is men van mening dat het de taak van de GGD is om de door het RIVM geleverde informatie naar het lokale niveau om te zetten. Ook de media wensen geen op maat gemaakte informatie.

De meningen zijn verdeeld of er rekening moet worden gehouden met percepties en emoties onder de bevolking. Een deel van de respondenten denkt van niet, maar het grootste deel denkt dat dit wel moet. Een deel van de voorstanders geeft aan het belangrijk te vinden dat het RIVM een heldere boodschap naar buiten brengt, zodat er geen onrust onder de bevolking ontstaat. Andere proponenten geven aan dat ze het de taak van het RIVM vinden om onafhankelijke informatie te leveren, maar dan wel op een manier dat er rekening gehouden wordt met de mogelijke interpretatie door de pers en burgers. Anderen denken dat de vertaalslag naar burgers beter aan de GGD en beleidsmakers overgelaten kan worden.

4 Voedselgerelateerde risico's

4.1 Inleiding

In dit hoofdstuk staan de risico's omtrent voedsel centraal. De resultaten van de interviews met beleidsmakers, wetenschappers, media, GGD'en, ngo's en de groepsgesprekken met burgers in Utrecht en Hoevelaken worden behandeld. De opbouw van dit hoofdstuk is hetzelfde als hoofdstuk 3. Na een korte beschrijving van het informatieaanbod van het RIVM (paragraaf 4.2) wordt ingegaan op de ervaringen en de bekendheid met voedselveiligheid (paragraaf 4.3). De bekendheid en het beeld van het RIVM is het onderwerp van paragraaf 4.4. Vervolgens komt in paragraaf 4.5 de risicoperceptie aan de orde. In hoeverre maken de verschillende respondentgroepen zich bijvoorbeeld zorgen om het risico? Vervolgens (paragraaf 4.6) wordt gekeken naar de wijze waarop door de verschillende doelgroepen gebruikgemaakt wordt van risico-informatie en hoe de informatievoorziening van het RIVM wordt gewaardeerd. Daarna wordt in paragraaf 4.7 beschouwd wat de informatiebehoefte is met betrekking tot het voedselveiligheidsrisico. Ten slotte wordt een korte conclusie getrokken over de RIVM risicocommunicatie aangaande voedselgerelateerde risico's (paragraaf 4.8).

4.2 Informatieaanbod RIVM

Op de website van het RIVM is een diversiteit aan informatie te vinden. Naast informatie over de taken van het RIVM met betrekking tot voedselveiligheid, biedt de website informatie over de verschillende risico's die gerelateerd zijn aan voedsel. Om toch een beeld te krijgen, wordt hier een (onvolledig) beeld geschetst. Korte algemene informatie is te vinden over voedselinfecties, stoffen in voeding, voedselallergieën en genetisch gemodificeerde organismen (GGO's) in moderne voedingsmiddelen. Een belangrijke bron van deze informatie is het Centrum voor Infectieziektebestrijding (CIb) van het RIVM.

Via de site is toegang mogelijk tot het Nationaal Kompas Volksgezondheid, een van de producten van het centrum Volksgezondheid Toekomst Verkenningen van het RIVM. In het Kompas is informatie te vinden over de volksgezondheid in Nederland, waaronder bijvoorbeeld microbiologische ziekteverwekkers in voedsel. Het Kompas is vooral bedoeld voor de professionele gebruiker, maar biedt ook informatie die voor een breder publiek interessant kan zijn.

Via de website is ook het rapport 'Ons eten gemeten' (Van Kreijl et al., 2004) te downloaden. In dit rapport wordt een totaaloverzicht gegeven van de voedselconsumptie, de gevolgen voor de gezondheid en de veiligheid van het voedsel. De belangrijkste conclusie hierin is dat ons voedsel veiliger is dan ooit, maar dat Nederlanders te veel en verkeerd eten. Hierdoor leven we gemiddeld twee jaar korter.

4.3 Ervaringen en bekendheid met voedselgerelateerde risico's

4.3.1 Beleidsmakers

De geïnterviewde beleidsmakers zijn allen werkzaam op het gebied van voedsel. Veiligheid van voedsel is daarbinnen een belangrijk thema waar ze zich bijna dagelijks mee bezig houden. Dit varieert van het beoordelen van risico's tot het aansturen van een afdeling.

4.3.2 Wetenschappers

De ervaringen met de risico's rondom voedsel lopen uiteen tussen de wetenschappers. Zo is één van de wetenschappers bijna zijn volledige werktijd bezig met voedselveiligheid. De andere respondenten houden zich in iets mindere mate bezig met voedselveiligheid: als begeleider van enkele promotieprojecten of in de vorm van een nevenfunctie.

4.3.3 Ngo's

De vertegenwoordigers van de ngo's kwamen allen voor het eerst in aanraking met voedselgerelateerde risico's tijdens hun studie. Sindsdien hebben ze zich beziggehouden met deze risico's. Hun huidige functie varieert van onderzoeker/coördinator en kennisspecialist tot campagneleider.

4.3.4 Media

De geïnterviewde vertegenwoordigers van de media houden zich bezig met voedselgerelateerde risico's als journalist of redacteur van een krant, tijdschrift of digitaal nieuwsinformatiepunt. Veiligheid van voedsel is één van de onderwerpen waar ze over publiceren. Het onderwerp moet actueel en interessant zijn voor de doelgroep om erover te willen schrijven.

4.3.5 GGD-medewerkers

Eén van de drie respondenten is clustermanager medische milieukunde. De tweede respondent werkt bij de afdeling Algemene Gezondheidszorg als verpleegkundige infectieziektebestrijding. De derde respondent is als arts-assistent infectieziektebestrijding werkzaam bij de afdeling Infectieziekten en Hygiëne.

Alle drie hebben vaak met meldingen te maken waarbij de voedselveiligheid in het geding is. Zo worden ze bijvoorbeeld gebeld bij vergiftigingen of als er een verhoogde loodconcentratie in het drinkwater is vastgesteld.

4.3.6 Burgers

Alle gesproken burgers zijn bekend met de risico's rondom voedsel. De meerderheid van de burgers heeft al een lange tijd geleden voor het eerst over voedselgerelateerde risico's gehoord via de krant of televisie. Dit geldt echter niet voor genetisch gemodificeerd voedsel wat volgens de burgers 'iets van de laatste tijd' is.

4.4 Bekendheid en beeld RIVM

4.4.1 Beleidsmakers

De ondervraagde beleidsmakers zijn alle drie bekend met het RIVM. Het beeld van het RIVM varieert van ‘onafhankelijk instituut dat onderzoek voor derden doet’, ‘een gerenommeerd instituut met veel kennis’ tot ‘vrij logge instantie’. Als positief wordt de combinatie van volksgezondheid en milieu gezien. Wel wordt de volksgezondheidskant als minder flitsend gezien dan de planbureauijzide.

Tabel 4.1 Beeld van het RIVM bij beleidsmakers

	Betrouwbaar	Deskundig	Open	Eerlijk	Onafhankelijk	Objectief	Consistent	Duidelijke intenties	Transparant	Geloofwaardig
Zeer	1				1					1
Ja	2	2	2	3	2	3	2	1	1	2
Neutraal		1	1						1	
Nee								1	1	
Helemaal niet										
Weet niet/geen mening							1	1		
Niet bekend met RIVM										

Op de kenmerken betrouwbaarheid, eerlijkheid, onafhankelijkheid en geloofwaardigheid scoort het RIVM vrij hoog (Tabel 4.1). Minder lovend zijn de beleidsmakers over de duidelijkheid van de intenties en transparantie van het instituut.

4.4.2 Wetenschappers

De geïnterviewde wetenschappers geven aan zeer goed bekend te zijn met het RIVM, omdat ze veel met het RIVM samenwerken. Eén persoon heeft er zelfs een dag in de week gewerkt. Het beeld van het RIVM is over het algemeen positief. Genoemd worden bijvoorbeeld termen als ‘rapporten van goede kwaliteit’, ‘integere onderzoekers’. Ook wordt genoemd: ‘overheidsinstantie’, ‘bureaucratisch’.

Tabel 4.2 Beeld van het RIVM bij externe wetenschappers

	Betrouwbaar	Deskundig	Open	Eerlijk	Onafhankelijk	Objectief	Consistent	Duidelijke intenties	Transparant	Geloofwaardig
Zeer	1	2				1		1		2
Ja	2	1	1	3	1	2	3	1	1	1
Neutraal			1		1			1		
Nee			1		1		1		2	
Helemaal niet										
Weet niet/geen mening										
Niet bekend met RIVM										

Het RIVM wordt door de wetenschappers als betrouwbaar, deskundig, eerlijk, objectief, consistent en geloofwaardig gezien (Tabel 4.2). Wel zouden de wetenschappers het RIVM graag opener willen zien als het gaat om informatie verschaffen: ‘Ze mogen eerder informatie geven als er iets gebeurt.’ Ook wordt een grotere onafhankelijkheid op prijs gesteld: ‘Het RIVM is erg afhankelijk van de ministeries.’ Daarnaast zou de transparantie van de organisatie volgens twee van de drie wetenschappers ook groter mogen: ‘Af en toe is het een witte vlek.’

4.4.3 Ngo's

De geïnterviewde vertegenwoordigers van de ngo's zijn allen bekend met het RIVM. Het RIVM wordt gezien als een gedegen instituut met veel kennis. Wel wordt ook genoemd dat het een instituut is dat alleen vanuit de overheid opereert, en wetenschappelijk gezien weinig onafhankelijk is. ‘Bij de discussie over landbouwgif verschuilen ze zich bijvoorbeeld te veel achter de regelgeving.’

Tabel 4.3 Beeld van het RIVM bij ngo's

	Betrouwbaar	Deskundig	Open	Eerlijk	Onafhankelijk	Objectief	Consistent	Duidelijke intenties	Transparant	Geloofwaardig
Zeer	1	1								2
Ja	2	2		2		2	2	1	1	1
Neutraal				1	1	1		2		
Nee			3		2				2	
Helemaal niet										
Weet niet/geen mening							1			
Niet bekend met RIVM										

Verder wordt het RIVM gezien als betrouwbaar, deskundig en geloofwaardig (Tabel 4.3). Qua transparantie scoort het RIVM minder goed. ‘Het is af en toe moeilijk om informatie te vinden.’ Wat betreft openheid en duidelijkheid in de intenties heeft men vooral een neutraal oordeel.

4.4.4 Media

De ondervraagde vertegenwoordigers van de media zijn in geringe mate bekend met het RIVM. In hun beleving is het een betrouwbaar en deskundig onderzoeksinstituut dat goed werk verricht. Ook wordt aangegeven dat het een introvert en een beetje saai instituut is. ‘Ze richten zich niet echt op de buitenwereld. Ze hebben wel veel kennis, maar er zou veel meer met kennis kunnen worden gedaan.’ Tevens wordt het door één van de respondenten aangeduid als een ‘ambtenarenfabriek’.

Tabel 4.4 Beeld van het RIVM bij de media

	Betrouwbaar	Deskundig	Open	Eerlijk	Onafhankelijk	Objectief	Consistent	Duidelijke intenties	Transparant	Geloofwaardig
Zeer		1								
Ja	2	1	1	2	1	1	1	1	1	2
Neutraal								1		
Nee			1		1	1	1		1	
Helemaal niet										
Weet niet/geen mening										
Niet bekend met RIVM	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1

De vraag met betrekking tot de waardering van kenmerken is door twee respondenten beantwoord. De respondent die de vraag niet heeft ingevuld wist onvoldoende van het RIVM af. Het RIVM scoort op bijna alle kenmerken goed (Tabel 4.4). Qua duidelijkheid in de intenties laat het RIVM echter nog wel wat te wensen over. ‘Intenties worden niet duidelijk gecommuniceerd.’ Ook de transparantie zou beter kunnen. ‘Hoe komt een rapport bijvoorbeeld tot stand? Hoe wordt het intern getoetst? Daar heb ik geen zicht op.’ Ook de onafhankelijkheid van het instituut wordt in twijfel getrokken. ‘Het is immers een overheidsinstituut.’

4.4.5 GGD-medewerkers

Alle drie de GGD-medewerkers zijn bekend met het RIVM. Twee respondenten geven echter aan dat ze vooral met het CIb van het RIVM te maken hebben. Gevraagd naar het beeld van het RIVM worden door de respondenten de volgende uitspraken gedaan: ‘groot instituut’, ‘veel onderzoek en veel professionals’, ‘kwalitatief goede organisatie’. Eén van de respondenten merkt echter op dat hij niet precies weet wat de ‘milieukant’ van het instituut doet.

Tabel 4.5 Beeld van het RIVM bij GGD-medewerkers

	betrouwbaar	deskundig	open	eerlijk	onafhankelijk	objectief	consistent	duidelijke intenties	transparant	geloofwaardig
zeer	1	3		2	1	1	1			2
ja	1		2		1	1	1	2	1	1
neutraal						1				
nee			1						1	
helemaal niet										
weet niet/geen mening	1			1	1		1	1	1	
niet bekend met RIVM										

Sommige antwoorden op de gesloten vragen (Tabel 4.5) worden door de respondenten verder toegelicht. Met betrekking tot betrouwbaarheid geeft één respondent aan dat het RIVM feiten naar buiten brengt maar dat deze ‘politiek gewogen’ zijn. Een andere respondent maakt een soortgelijke opmerking bij de vraag naar de onafhankelijkheid. Deze respondent geeft aan – terwijl hij het RIVM wel als ‘onafhankelijk’ beschouwt – dat er wel een afhankelijkheid bestaat, namelijk van ministeries.

4.4.6 Burgers

Een deel van de deelnemers is wel eens bij het RIVM geweest voor het werk of voor studie of heeft wel eens iets in de krant gelezen over het RIVM. Een respondent geeft aan: ‘Je leest wel eens iets in de krant over het RIVM, maar niet veel.’ Het RIVM wordt vooral gezien als een onderzoeksinstituut. Verder behoren volgens de respondenten termen als ‘giftige stoffen’, ‘vaccinaties’, ‘volksgezondheid en milieu’ en ‘vogelgriep’ tot het beeld van het RIVM. Tijdens het gesprek in Utrecht zijn ook enkele negatieve punten van het RIVM naar voren gekomen zoals: ‘niet vooruitstrevend’, ‘lopen achter de feiten aan’, ‘verborgen, je hoort er niet zo veel van’.

4.5 Risicoperceptie en aandacht in de media

4.5.1 Beleidsmakers

De bezorgdheid om de risico’s verschilt tussen de ondervraagde beleidsmakers. Eén respondent maakt zich geen zorgen om het risico. De andere twee respondenten geven aan dat ze dat beroepsmatig wel moeten: ‘Het is onze taak.’ Onder de bevolking is er volgens de beleidsmakers ook bezorgdheid. Een beleidsmaker verbaast zich hierover. ‘In Nederland is sprake van een chemofobie, wetende dat er geen directe gevallen van ziekte of sterfte zijn.’ De media spelen vervolgens in op deze bezorgdheid. ‘Zo werkt het. Als er iets mis is komt het in de publiciteit.’ Soms zoomen de media er wel zwaar op in en zouden ze er zorgvuldiger mee mogen gaan volgens de respondenten.

4.5.2 Wetenschappers

De wetenschappers maken zich niet echt zorgen om de risico’s rondom voedsel. Het voedsel is in hun ogen namelijk nog nooit zo veilig geweest als tegenwoordig. Wel worden er risico’s aan de consumentenzijde gezien, op het gebied van inname van voedsel. Zo maakt men zich bijvoorbeeld

zorgen om voedselgebruik dat kan leiden tot overgewicht, en het overmatige gebruik van voedingssupplementen.

Over de aandacht in de media zijn de wetenschappers niet zo positief. Zo wordt genoemd dat de informatie vaak moeilijk volgbaar is en zaken soms verdraaid worden. Volgens de wetenschappers is er juist aandacht in de media omdat de bevolking zich zorgen maakt over voedselveiligheid. ‘Het is ons dagelijks voer. Logisch dat mensen zich er druk over maken. En dat betekent dat ook media er aandacht voor hebben.’

4.5.3 Ngo's

Onder de ngo's is wel degelijk sprake van bezorgdheid over voedselveiligheid. Men is bezorgd om de gevolgen voor de mens. ‘Mensen krijgen voedselvergiftiging of kanker en weten niet wat de oorzaak daarvan is, terwijl dit met het voedsel te maken kan hebben.’ Eén respondent maakt zich geen zorgen. ‘De risico's zitten voornamelijk in slechte voeding en dat is de verantwoordelijkheid van de mensen zelf.’

De respondenten weten niet goed of de bevolking zich zorgen maakt over het voedsel. Wel wordt aangegeven dat de bezorgdheid erg nauw samenhangt met de aandacht in de media. ‘Hoe vaker iets in het nieuws komt, hoe bezorgder de mensen zijn. Het risico wordt dan vaak verkeerd ingeschat.’

De aandacht in de media wordt op zich als waardevol gezien. ‘Het risico moet geen hype worden, maar eten is belangrijk. De basis van ons bestaan. De burgers mogen zich best bewust zijn van wat er speelt.’ Wel is het beeld van de risico's in de media vaak vertekend. ‘Kleine risico's worden groot gemaakt, en grote risico's klein.’

4.5.4 Media

De ondervraagde mediavertegenwoordigers zijn op één uitzondering na niet bezorgd om de risico's. ‘Ik denk er niet te veel over na.’ Ook hier wordt als reden aangehaald dat het voedsel nog nooit zo veilig is geweest. Daarnaast wordt als reden genoemd dat er veel bekend is over voedsel en er veel onderzoek naar is gedaan. ‘De risico's vallen wel mee.’ Wel geeft een respondent aan kant-en-klaar voedsel en toegevoegde stoffen zo veel mogelijk te vermijden. Een van de respondenten maakt zich echter wel zorgen. ‘Als organisatie zijn we bezorgd om de bio-industrie. Hoe meer industrie, hoe meer knelpunten.’ Als knelpunt wordt bijvoorbeeld dioxine in veevoer genoemd.

Eén van de respondenten is van mening dat er onder de bevolking ongerustheid heerst, bijvoorbeeld rond toevoegingen in eten en producten als kip vanwege salmonella. ‘Dit blijkt uit individuele gesprekken met mensen.’ Als reden voor deze ongerustheid wordt aangegeven, dat burgers de kennis niet hebben om risico's, en eventuele tegenstrijdige geluiden hierover vanuit de media, te beoordelen.

4.5.5 GGD-medewerkers

Op de vraag of ze bezorgd zijn over de voedselveiligheid geven twee respondenten aan dat het risico volgens hen meer aandacht nodig heeft. Een overdreven bezorgdheid tonen ze echter niet. De derde respondent geeft aan niet bezorgd te zijn omdat de voedselveiligheid in Nederland al op een heel hoog niveau gewaarborgd wordt. Nog meer veiligheid zou onnodig duur worden.

Wat betreft de aandacht in de media voor dit onderwerp is één respondent van mening dat er vooral verhoogde aandacht is als dingen mis gaan. In plaats daarvan zou het beter zijn om het onderwerp hygiëne meer onder de aandacht te brengen. De andere respondent vindt aandacht rondom de brochure ‘Wat je moet weten om veilig te eten’ heel positief. Voor de rest is er volgens hem niet veel aandacht,

maar juist dat is goed omdat op die manier paniekzaaiërij wordt voorkomen. De derde respondent heeft er geen mening over.

4.5.6 **Burgers**

De meerderheid van de burgers is wel eens bezorgd om het voedselveiligheidsrisico. Zo kopen enkele mensen af en toe speciaal in de biologische winkel. 'Dan weet je zeker dat het voedsel wat je koopt niet genetisch gemodificeerd is.' De burgers maken zich zorgen omdat ze niet precies weten wat er in voedsel zit. 'Het staat niet altijd op de verpakking' en: 'Het is onduidelijk wat voor effect het heeft op je lichaam. Wat is het effect van conserveringsmiddelen bijvoorbeeld?' De burgers in Utrecht maken zich vooral zorgen om de effecten voor kinderen, ouderen, zwangere vrouwen en mensen met minder weerstand.

Als oplossing om de bezorgdheid weg te nemen, wordt genoemd het krijgen van betrouwbare informatie. Verschillende bronnen spreken elkaar nu vaak tegen. 'Wat is nu waar?' Ook zijn de burgers van mening dat men zelf goed moet opletten wat er in voedsel zit.

4.6 **Gebruik en beoordeling van risico-informatie**

4.6.1 **Beleidsmakers**

Wanneer de beleidsmakers op zoek gaan naar informatie over voedsel, benaderen ze instanties als TNO, het Rikilt (Instituut voor voedselveiligheid van Wageningen UR), het RIVM, de Gezondheidsraad, ASG (Animal Sciences Group van Wageningen UR), DLO (Dienst Landbouwkundig Onderzoek van Wageningen UR). Vooral via internet wordt informatie gezocht. Daarnaast vindt het zoeken van informatie vaak plaats door middel van het raadplegen van bestaande contacten. Over het algemeen hebben de beleidsmakers voldoende informatie kunnen vinden. Eén respondent geeft aan dat er in zijn optiek zelfs te veel informatie is. 'Je moet goed weten waar je moet zoeken.'

Website RIVM

De geïnterviewde beleidsmakers zijn allen bekend met de website. Wel loopt de frequentie waarmee de site bezocht wordt uiteen van één keer per maand tot zelden. De website wordt vooral gebruikt voor het raadplegen van rapporten. Daarnaast wordt de site gebruikt om te kijken welke projecten er lopen. De website wordt door twee respondenten als goed beoordeeld. Eén respondent is minder positief en vindt de site saai voor de huidige tijd. De respondent mist interactiviteit op de site. Ook valt de zoekmachine hem tegen.

Rapporten RIVM

De respondenten hebben allemaal wel eens een RIVM-rapport gelezen. De informatie die men eruit haalt verschilt per rapport. Vaak wordt alleen de samenvatting gelezen. Een goede samenvatting wordt dan ook als belangrijk ervaren. Eén respondent geeft aan dat de samenvatting wel wat prikkelender zou mogen. Over het algemeen worden de rapporten echter als goed beoordeeld. Ook de risicoschattingen zijn volgens de respondenten van een hoog niveau. Het oordeel over de schrijfstijl van de rapporten verschilt per auteur. Het jargon is voor de beleidsmakers goed te begrijpen. Wel wordt de vraag gesteld of dit ook voor de burger opgaat. De toegankelijkheid van de rapporten is voldoende. Wel geeft een respondent aan graag meer rapporten toegestuurd te krijgen. Een overzicht met nieuwe rapporten zou bijvoorbeeld handig zijn. Ook is er behoefte aan een overzicht van nog te verschijnen rapporten.

Persberichten en persoonlijke contacten RIVM

De persberichten van het RIVM worden door de beleidsmakers af en toe gelezen. Een respondent zou ze graag beter onder de aandacht willen krijgen, bijvoorbeeld via een bulletin of nieuwsbrief per e-mail. Verder wordt als aandachtspunt de vertaalslag naar het beleid genoemd. Over de persoonlijke contacten met het RIVM zijn de beleidsmakers erg positief. Kreten als ‘prettige sfeer’, ‘open’, ‘continuïteit’ worden genoemd. Wel is het volgens een respondent lastig om erachter te komen wie er achter de rapporten zit. ‘Daar moet je moeite voor doen.’

4.6.2 Wetenschappers

De wetenschappers zoeken informatie rondom voedsel bij verschillende instanties, zoals universiteiten, het RIVM, het Rikilt en TNO. Daarbij wordt van diverse kanalen gebruikgemaakt: internet, tijdschriftartikelen, mailings, congressen, databestanden en dossiers. Op de vraag of er voldoende informatie is, wordt wisselend gereageerd. Eén van de respondenten geeft aan dat er heel veel informatie is. Een ander is daar minder van overtuigd en noemt als voorbeeld dat het moeilijk is om informatie over de ontwikkeling van voedselveiligheid in de toekomst te vinden.

Website RIVM

Alle ondervraagde wetenschappers bezoeken de website van het RIVM wel eens. Twee van de respondenten geven aan de site één keer per maand te bezoeken. De site wordt gebruikt voor het bekijken van (nieuwe) rapporten. De waardering van de site is wisselend: van ‘niet indrukwekkend’ tot ‘rustig en overzichtelijk’. Eén respondent wenst actuelere informatie. Een andere respondent is van mening dat duidelijker moet worden aangegeven welke informatie op de site verkrijgbaar is. Ook wordt gezegd dat de site vooral op milieu en drinkwater is gericht.

Rapporten RIVM

De wetenschappers lezen geregeld de rapporten van het RIVM. De rapporten worden vooral gebruikt voor risicobeoordeling, eigen onderzoek en onderwijs. De waardering van de rapporten is over het algemeen goed. Wel geeft één van de wetenschappers aan dat de rapporten eigenlijk in het Engels zouden moeten verschijnen. Ook de risicobeoordelingen worden als goed beschouwd. ‘Daarmee lopen ze voorop in Nederland.’ Over de schrijfstijl lopen de meningen uiteen: van ‘goed’, tot ‘verschilt per rapport’ en ‘moeilijk leesbaar, zou nog een redactieslag overheen kunnen’. Het technische en wetenschappelijke jargon is voor de wetenschappers geen probleem. Ook de structuur wordt als helder gezien. De toegankelijkheid zou nog wel verbeterd kunnen worden. Zo wordt als suggestie gegeven een maandelijks overzicht te sturen van de nieuwe rapporten.

Persberichten en persoonlijke contacten RIVM

De wetenschappers lezen de persberichten van het RIVM nauwelijks. Daardoor is het moeilijk om hierover een mening te geven. De persoonlijke contacten met het RIVM worden als zeer positief gezien: ‘buitengewoon plezierig’, ‘prima’, ‘op basis van vertrouwen’, ‘integer’.

4.6.3 Ngo's

De vertegenwoordigers van de non-gouvernementele organisaties zoeken via verschillende instellingen hun gewenste informatie. Tot hun informatiebronnen behoren: universiteiten, de VWA (Voedsel en Waren Autoriteit), het Voedingscentrum, de Gezondheidsraad en het RIVM. Ook wordt er bij buitenlandse instanties gezocht naar informatie. Vooral internet wordt gebruikt voor het zoeken van informatie. Daarnaast worden ook persoonlijke contacten, rapporten, persberichten en congressen als kanalen genoemd. De respondenten zijn van mening dat het informatieaanbod niet volledig is. Zo vindt een respondent het bijvoorbeeld moeilijk om gegevens over voedselveiligheid in Nederland te vinden. Ook is de informatie soms gedateerd en zitten er vaak veel aannames in.

Website RIVM

De website van het RIVM wordt minimaal één keer per maand bezocht. Voornamelijk feiten en cijfers worden opgezocht, vooral met betrekking tot ziekteverwekkers en contaminanten en in mindere mate tot GGO's. Ook rapporten zoals 'Ons eten gemeten' worden via de site geraadpleegd. De website wordt redelijk tot goed gewaardeerd. Wel is het door de grote hoeveelheid informatie soms lastig om iets te vinden. Ook worden dossiers over onderwerpen met allerlei links, adviezen en samenvattingen, en risico-evaluaties op de website gemist.

Rapporten RIVM

De ngo's gebruiken de rapporten van het RIVM geregeld. Vooral het eerder genoemde rapport 'Ons eten gemeten' is bekend. Uit de rapporten worden met name scenario's, feiten en gezondheidsrisico's gehaald. De waardering van de rapporten is redelijk tot goed. Wel wordt aangegeven dat de rapporten vaak abstract zijn en dat belangrijke informatie 'droog' wordt weergegeven. De structuur van de rapporten wordt als helder beschouwd. De respondenten hebben geen problemen met het technische en wetenschappelijke jargon. De risicoschattingen worden door twee respondenten goed beoordeeld. 'Het is een unieke kwaliteit van het RIVM.' Een respondent vindt de risicoschattingen echter arbitrair. 'Er zitten aannames achter. Maar een plaatje wordt als definitief weergegeven. Dit gaat zijn eigen leven leiden zonder dat men op de hoogte is van aannames.'

Persberichten en persoonlijke contacten RIVM

Persberichten worden door de ngo's niet of nauwelijks gebruikt. 'Het gaat meer om de rapporten die er achter liggen.' Een respondent vindt de persberichten vrij afstandelijk. De toegankelijkheid is in zijn ogen niet goed genoeg.

Alle respondenten hebben wel eens persoonlijke contacten met het RIVM. Deze contacten worden als waardevol gezien. Wel is er behoefte aan een duidelijker overzicht van hoe de organisatie in elkaar zit, bijvoorbeeld in de vorm van een organogram.

4.6.4 Media

De vertegenwoordigers van de media maken gebruik van verschillende informatiebronnen. Van informatie van het RIVM wordt niet of nauwelijks gebruikgemaakt. 'Het is niet de meest logische bron voor ons. Dat is zo gegroeid. Met het RIVM hebben we een beetje hapsnap contact.' Instanties waarbij wel veel informatie wordt gezocht zijn TNO, de Voedsel en Waren Autoriteit, het Rikilt, de European Food Information Council (EUFIC), Wageningen Universiteit en Researchcentrum, het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit en de Consumentenbond. Ze doen dit vooral via het bezoeken van websites en middels e-mail. Eén van de mediaorganisaties zoekt informatie met behulp van een robot die dagelijks een groot aantal kranten en websites scant. Daarnaast wordt ook informatie gezocht via persoonlijke contacten, persberichten en boeken. 'Via persoonlijke contacten kun je gelijk dingen vragen.' De respondenten hebben voldoende informatie over het risico kunnen vinden. Wel heeft één van de respondenten het gevoel dat de consument niet voldoende informatie krijgt. De consument is zich namelijk niet bewust van waar het voedsel vandaan komt. 'Waar komt bijvoorbeeld de soja vandaan? De bevolking zou dan ook meer bewust gemaakt moeten worden, bijvoorbeeld door middel van campagnes.'

Website RIVM

De website van het RIVM wordt door de respondenten niet bezocht. 'Ons tijdschrift heeft een nieuwsredactie. Het is onmogelijk om alle sites te scannen. Als er iets op de site verandert, zouden ze de media moeten attenderen.' Twee van de respondenten bekijken de site tijdens het interview. Ze vinden dat de site er overzichtelijk en goed uit ziet. 'Wel jammer dat ze geen publieksvoorlichter hebben, terwijl ze juist wel informatie voor het publiek toegankelijk willen maken.'

Rapporten RIVM

Twee van de geïnterviewde journalisten lezen wel eens een RIVM-rapport zoals bijvoorbeeld ‘Ons eten gemeten’. De rapporten worden vooral gebruikt rond het verschijnen, en daarna niet meer. ‘Ons eten gemeten’ heeft een van de respondenten gebruikt voor het bekijken van de grote lijnen, trends en het inschatten van de ernst van de situatie. Het wordt door hen gezien als een goed, deskundig, redelijk leesbaar, zeer uitgebreid en omvangrijk rapport. Het technische en wetenschappelijke jargon vormt geen probleem. Ook qua structuur en toegankelijkheid scoort het rapport goed.

Persberichten en persoonlijke contacten RIVM

De persberichten van het RIVM worden door één van de respondenten gebruikt. De kwaliteit van de berichten wordt prima gevonden. Afhankelijk van het persbericht wordt het bericht of in zijn geheel gepubliceerd of eerst bewerkt en dan gepubliceerd. Een verbeteringsuggestie is om de tekst nog wat toegankelijker te maken, zodat het bericht direct kan worden gebruikt. ‘Niet te lange tekst, goede koppen, leesbaar en voorzien van foto’s, zodat wij het niet hoeven om te vormen.’

Eén van de respondenten heeft wel eens persoonlijke contacten met het RIVM. Deze worden als prima ervaren. Eén van de andere respondenten vindt persoonlijke contacten niet nodig. ‘Wij hebben genoeg aan de site en de rapporten.’

4.6.5 GGD-medewerkers

Als vaak gebruikte bronnen van informatie noemen de drie respondenten de Voedsel- en Warenautoriteit, de Universiteit Wageningen, het Centrum Infectieziektebestrijding van het RIVM en het Voedingscentrum. Als informatiekanal wordt vooral internet gebruikt, maar ook persoonlijke contacten bij de diverse instellingen. Alle respondenten geven aan over het algemeen voldoende informatie over voedselveiligheid te kunnen vinden.

De rol die het RIVM in de informatievoorziening van de drie respondenten speelt, varieert: bij één respondent speelt het RIVM een grote rol. De andere respondent geeft aan dat het RIVM vooral veel informatie biedt als hij op internet op zoek is naar het onderwerp. De derde respondent geeft aan dat het RIVM vooral een rol speelt bij de informatievoorziening van de GGD richting burgers: gaat er een brief vanuit de GGD naar burgers dan wordt er vaak als achtergrondinformatie naar een RIVM-onderzoek verwezen of worden de resultaten van RIVM-onderzoek genoemd.

Over het algemeen wordt de informatie op de website en in de rapporten volledig, betrouwbaar en verifieerbaar gevonden. Eén respondent merkt echter op dat de actualiteit soms mist zodat anticipatie moeilijk is.

Website RIVM

Eén respondent bezoekt de website van het RIVM helemaal niet. De andere twee respondenten bezoeken de website dagelijks. De informatie die ze op de website zoeken bestaat uit LCI-protocollen⁸, richtlijnen, stappenplannen en informatiestandaarden.

De respondenten zijn tevreden met de website. De site ‘werkt voldoende, terwijl er zeker betere websites bestaan’. De website wordt als gebruiksvriendelijk en prima toegankelijk ervaren. De respondenten missen dan ook geen onderwerpen op de website.

Rapporten RIVM

Alle drie de respondenten lezen af en toe rapporten van het RIVM. Eén respondent kon een groot aantal rapporten over diverse onderwerpen noemen. Alle respondenten geven tevens aan doelgericht

⁸ LCI staat voor Landelijke Coördinatie Infectieziektebestrijding. De LCI is onderdeel van het Centrum Infectieziektebestrijding (CIB) van het RIVM.

informatie te zoeken. Zo is één respondent vooral op zoek naar ‘praktische informatie’. Een andere respondent zoekt specifieke informatie op over hygiënezorg en infectieziektebestrijding.

Alle respondenten hebben geen moeite om de rapporten te begrijpen en vinden deze dan ook helder en toegankelijk geschreven. Eén respondent merkt echter op dat hij zich kan voorstellen dat de rapporten voor leken moeilijk te begrijpen zijn.

Eén respondent geeft aan de mening van tegenstanders in een rapport te missen (hij had het hier over het rapport ‘Ons eten gemeten’). De andere twee respondenten missen geen informatie.

Persberichten en persoonlijke contacten RIVM

Twee respondenten lezen af en toe de persberichten van het RIVM. Over het algemeen is men met de persberichten tevreden. De twee respondenten die tevens persoonlijke contacten met het RIVM onderhouden, beschouwen deze contacten als goed.

4.6.6 Burgers

Een deel van de burgers heeft wel eens informatie over voedselveiligheid opgezocht. Dit betreft voornamelijk mensen met kinderen of een allergie. Men heeft bijvoorbeeld op internet gezocht naar E-nummers. Geen van de burgers heeft informatie gezocht bij het RIVM. De meeste burgers zijn echter niet bewust op zoek gegaan naar informatie, maar kwamen toevallig iets over het risico tegen in kranten, tijdschriften of op televisie. ‘Op de gekste plekken kom je soms informatie tegen, bijvoorbeeld in de “Libelle” of in de “Ouders van nu”’. Op de vraag of men anders tegenover het risico stond na de informatie ontvangen te hebben, wordt wisselend gereageerd. Een deel van de burgers voelt zich juist ongeruster. De informatie is hun ogen vaak verwarrend. ‘Wat moet je nu geloven?’ De rest van de burgers voelt zich niet ongeruster. Zo werd gezegd: ‘Je moet het maar doen met de informatie die je krijgt.’ Een respondent in Utrecht geeft aan dat hij nadat hij de informatie heeft opgezocht nog kritischer is geworden. In Hoevelaken wordt geconcludeerd dat de ontvangen informatie wel effect heeft op wat wel en niet wordt gekocht en gegeten.

Website RIVM

Enkele burgers hebben de website van het RIVM wel eens bezocht. Zo heeft een van hen de website bekeken naar aanleiding van de aankondigingsbrief. Deze burger is verbaasd over de veelheid aan onderwerpen waar het RIVM zich mee bezighoudt. Ook heeft hij gezocht op voedselveiligheid en wel wat informatie gevonden. Over het algemeen vindt hij de website duidelijk. Een andere burger vindt de website redelijk overzichtelijk, met goede zoektermen. Ook stelt men dat er wel heel veel vaktermen worden gebruikt, die voor deskundigen prima zijn maar voor burgers vaak moeilijk te begrijpen zijn. Ruim de helft van de burgers geeft aan de website na de bijeenkomst waarschijnlijk te gaan bezoeken. Enkele mensen geven aan liever informatie op papier te ontvangen en/of beschikken niet over internet.

Persbericht RIVM

Op het in de groepsgesprekken behandelde persbericht wordt uiteenlopend gereageerd. Illustratief zijn de reacties in Hoevelaken. Hier vinden de burgers het persbericht in eerste instantie een leesbaar en duidelijk stuk. Eén van de aanwezigen komt vaak beroepsmatig met persberichten in aanraking en noemt enkele minder positieve punten: ‘Moeilijk woordgebruik, te veel informatie, te lange en te moeilijke kop, te massief, niet pakkend.’ Daarna blijken de andere burgers opeens ook wat minder positief: ‘Het is een tegenstrijdig stuk’ en: ‘Wat moeten we ermee?’ Het persbericht roept in zowel Utrecht als Hoevelaken vragen op. Enkele burgers willen meer weten en zouden dieper op het onderzoek in willen gaan. Voor een aantal mensen nodigt het bericht echter niet uit tot verder lezen.

4.7 Informatiebehoefte

4.7.1 Beleidsmakers

Het verkrijgen van informatie via het bellen van experts wordt het meest geprefereerd door de beleidsmakers. Het is de snelste manier om informatie te verzamelen. Verder worden ook wel het zoeken op internet genoemd en het lezen van rapporten. Op de vraag of de informatie van het RIVM op maat is gemaakt voor beleidsmakers wordt wisselend gereageerd, van ‘over het algemeen wel’ tot ‘niet, want ze willen vrijheid behouden’. Ook wordt genoemd dat de slag naar het beleid vaak nog ontbreekt. Eén respondent zou graag beter op de hoogte gehouden willen worden van rapporten die eraan komen en zaken die Europees spelen. Als suggestie wordt hiervoor het uitbrengen van een maandelijks bulletin op het gebied van milieu en voeding genoemd.

Ook verschillen de meningen over het rekening houden met de media en de bevolking. Twee respondenten geven aan dat de informatie niet zozeer op maat gemaakt hoeft te worden voor deze groepen. ‘Rol van het RIVM is vooral op objectiviteit en wetenschap gericht. Anders gaan ze zwalken’. Een andere respondent geeft aan het op maat maken van informatie naar het publiek juist wel belangrijk te vinden. ‘Ze moeten helder, precies en in hun context zaken naar het publiek toe brengen’.

4.7.2 Wetenschappers

De voorkeur gaat vooral uit naar informatie via internet. Twee van de drie respondenten vinden de informatie op maat gemaakt voor wetenschappers. Eén respondent is van mening dat het RIVM zich vooral op de bevolking richt en in mindere mate op wetenschappers. De informatie zou wat hem betreft internationaler mogen. Ook het RIVM zou zich onafhankelijker moeten opstellen en sneller moeten reageren. Op de vraag of het RIVM rekening moet houden met percepties en emoties die bij de pers en de bevolking spelen, antwoorden twee van de drie respondenten bevestigend. Het RIVM heeft volgens hen duidelijk een voorlichtende taak. De andere respondent zegt daarentegen dat het RIVM geen rekening moet houden met de media en bevolking, maar zich op de wetenschap moet baseren.

4.7.3 Ngo's

Internet is het informatiekanaal dat het meest geprefereerd wordt voor het ontvangen van gegevens over voedselveiligheid. Daarnaast wordt ook veel waarde gehecht aan persoonlijke contacten: ‘Die kunnen je bijvoorbeeld helpen om technische dingen uit te leggen.’

De informatie is niet altijd op maat gemaakt voor ngo's. Zo worden bijvoorbeeld overzichts dossiers gemist, waarin de wijze waarop ergens naar gekeken wordt centraal staat. Ook zou het goed zijn om een keer te brainstormen met partijen. De ngo's zijn ook van mening dat rekening moet worden gehouden met hetgeen in de media en onder de bevolking speelt. Het moet echter wel wetenschappelijk blijven en zorgvuldig worden geformuleerd.

4.7.4 Media

De journalisten zouden graag meer informatie van het RIVM willen ontvangen. Het RIVM zou meer naar buiten moeten treden met informatie. ‘Ze zijn nu erg gefocust op hun eigen toko.’ Zo wordt bijvoorbeeld een e-mailservice op prijs gesteld waarin nieuwe rapporten worden aangekondigd. Of een soort nieuwsbrief met korte nieuwspunten en nieuwe rapporten. Ook vinden de media het prettig als er contact met hen wordt opgenomen wanneer er een belangrijk nieuw onderzoek start. ‘Wanneer we eerder in het traject betrokken worden, kunnen de media er beter op inspelen. En wordt het uitgebracht als het echt hot is. Het kost namelijk ook weer tijd om er iets over te schrijven.’ Tevens wordt als

suggestie genoemd om jaarlijks om de tafel te gaan zitten en te bespreken welke onderzoeken er lopen en wanneer de resultaten ervan beschikbaar zijn.

4.7.5 GGD-medewerkers

De respondenten geven uiteenlopende antwoorden op de vraag welke instanties en kanalen hun voorkeur genieten voor het ontvangen van risico-informatie. Websites, e-mails en nieuwsbrieven worden genoemd, maar er wordt ook aangegeven dat de voorkeur sterk van het onderwerp afhangt.

Twee respondenten geven aan dat ze de informatie van het RIVM op maat vinden gemaakt voor professionals. De andere respondent geeft aan dat hij de vertaalslag naar de praktijk mist. Vaak moeten GGD-medewerkers over een bepaalde vertaalslag nog met elkaar in discussie gaan. Een oplossing hiervoor zou kunnen zijn om adviezen op maat aan te bieden zodra zich bepaalde incidenten voordoen.

De respondenten denken allemaal dat het RIVM rekening moet houden met de informatiebehoefte die bij GGD'en speelt. Eén respondent geeft aan dat het RIVM tevens rekening moet houden met percepties en emoties die onder de bevolking spelen. De tweede respondent ziet hier meer een taak weggelegd voor de GGD'en. De derde respondent heeft er geen mening over.

4.7.6 Burgers

Onder de burgers blijkt vooral behoefte aan concrete informatie te bestaan. Bijvoorbeeld: welke voedingsstoffen heb je nodig? Wat zijn de gevolgen van het eten van bepaalde producten? Wat is de stand van zaken nu? Hoe veilig is ons voedsel op dit moment? Ook wordt genoemd dat er meer informatie zou moeten komen voor zwangere vrouwen. Van belang is dat informatie vanuit verschillende (onafhankelijke) instituten wordt gegeven, zodat de informatie vanuit verschillende perspectieven bekeken kan worden. De burgers denken hierbij aan instanties als het RIVM, TNO, WUR en voedingscentra. In Utrecht worden ook scholen en huisartsenpraktijken genoemd. Geprefereerde informatiekanalen zijn kranten, gratis bladen, voorlichting op scholen, huisartsenpraktijken en televisie.

4.8 Conclusie

4.8.1 Risicoperceptie en aandacht in de media

De wetenschappers, GGD-medewerkers en vertegenwoordigers van de media maken zich op één uitzondering na geen zorgen om het voedselveiligheidsrisico. Voedsel is volgens hen nog nooit zo veilig geweest als tegenwoordig. De beleidsmakers en ngo's zijn daarentegen wel bezorgd. Bij de beleidsmakers is de ongerustheid beroepsmatig: het is hun taak om de voedselveiligheid kritisch te volgen. Ook onder de burgers heerst ongerustheid. Als oplossing voor de bezorgdheid noemen zij het kunnen verkrijgen van betrouwbare informatie over de samenstelling en inhoud van hun voedsel. De burgers maken zich verder zorgen over de gevolgen voor kwetsbare groepen.

Met betrekking tot aandacht in de media geven de meeste respondenten aan dat de gegeven informatie vaak niet helemaal correct is. De ngo's stellen bijvoorbeeld dat kleine risico's soms groot en grote risico's soms klein worden gemaakt. Vanuit de GGD-medewerkers komt de observatie dat er overdreven aandacht is voor incidenten. In plaats daarvan zou meer aandacht voor gezonde voeding en hygiënemaatregelen wenselijk zijn.

4.8.2 Bekendheid en beeld RIVM

De beleidsmakers, wetenschappers, ngo- en GGD-medewerkers zijn goed tot zeer goed bekend met het RIVM. In enkele gevallen heeft er zelfs samenwerking met het RIVM plaatsgevonden. Op de open vraag naar het beeld dat ze van het RIVM hebben, antwoorden zij: ‘onafhankelijk’, ‘betrouwbaar’ en ‘een deskundig en gerenommeerd onderzoeksinstituut’. Negatieve aspecten die worden genoemd zijn: ‘logge instantie’, ‘bureaucratisch’, ‘alleen vanuit de overheid opererend’ en ‘ambtenarenfabriek’. De media en burgers zijn slechts in geringe mate bekend met het RIVM. De burgers hebben vaak wel eens iets gelezen in de krant over het RIVM. Het RIVM wordt vooral gezien als een onderzoeksinstituut waar veel kennis aanwezig is. Als negatieve punten worden genoemd: ‘niet vooruitstrevend’, ‘verborgen en achter de feiten aanlopend’.

Uit de detailvragen (Tabel 4.6) blijkt dat het RIVM door professionals wordt beschouwd als betrouwbaar, deskundig, objectief, eerlijk, consistent en geloofwaardig. Qua openheid, onafhankelijkheid, duidelijkheid in hun intenties en transparantie scoort het RIVM minder goed. Zo is de meerderheid van de respondenten van mening dat het RIVM niet transparant is. Ook zou het RIVM volgens enkele respondenten duidelijker in hun intenties en onafhankelijker mogen zijn.

Tabel 4.6 Het beeld van het RIVM bij professionals betrokken bij voedselveiligheid

	Betrouwbaar	Deskundig	Open	Eerlijk	Onafhankelijk	Objectief	Consistent	Duidelijke intenties	Transparant	Geloofwaardig
Zeer	4	7		2	2	2	1	1		7
Ja	9	6	7	10	5	9	9	6	5	7
Neutraal		1	5	1	2	2		4	1	
Nee			2		4	1	1	1	7	
Helemaal niet										
Weet niet/geen mening	1			1	1		3	2	1	
Niet bekend met RIVM	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1

4.8.3 Gebruik en beoordeling van risico-informatie

De professionals halen de benodigde informatie bij verschillende organisaties vandaan: Voedingscentrum, Voedsel en Warenautoriteit, Universiteit Wageningen (het Rikilt, de Animal Science Group), de Gezondheidsraad, TNO, het ministerie van LNV en het RIVM (vooral het Centrum voor Infectieziektebestrijding). Internet is het meest genoemde kanaal bij het zoeken van informatie. Daarnaast worden tijdschriften, congressen, rapporten en persoonlijke contacten geraadpleegd.

Behalve de vertegenwoordigers van de media bezoeken de meeste respondenten de website van het RIVM met zekere regelmaat. De frequentie varieert tussen dagelijks en één keer per maand. De respondenten bezoeken de website voor informatie over actuele projecten, rapporten en LCI-protocollen. De meningen over de website lopen uiteen: gebruiksvriendelijk, toegankelijk, maar ook onoverzichtelijk en weinig bijzonder.

Alle respondenten lezen wel eens RIVM-rapporten. Over het algemeen worden de rapporten als helder en goed leesbaar beschreven. Bijna alle respondenten hebben persoonlijke contacten bij het RIVM. Deze contacten worden doorgaans als heel positief ervaren.

Persberichten worden door vier respondenten gelezen. Over het algemeen zijn ze er tevreden over. Eén respondent vindt ze echter ‘vrij afstandelijk’. Sommige burgers vinden het aan hen voorgelegde persbericht leesbaar en duidelijk. Ander vinden het moeilijk geschreven. Opmerkelijk is dat het bericht nogal wat vragen oproept.

4.8.4 Informatiebehoefte

Het merendeel van de professionals geeft aan dat ze informatie het liefst via internet ontvangen. De vertegenwoordigers van de media en de GGD'en zouden daarnaast een nieuwsbriefservice op prijs stellen. Een aanzienlijk deel van de beleidsmakers, ngo's en media heeft behoefte aan maatwerk, wat nu niet altijd het geval is. Beleidsmakers willen graag meer de slag naar beleid zien, ngo's ontvangen graag een overzicht van dossiers. Voor bijna alle professionals geldt dat ze graag (eerder) betrokken willen worden in het onderzoek, door middel van brainstorming of samenwerking. De burgers hebben vooral behoefte aan concrete informatie. Informatiekanalen die hun voorkeur hebben zijn: kranten, huis-aan-huisbladen en voorlichting via huisartspraktijken, scholen en televisie.

Volgens een minderheid van de respondenten hoort het niet bij de taken van het RIVM om rekening te houden met percepties die onder de bevolking spelen. De taak van het RIVM is vooral wetenschappelijk en onafhankelijk onderzoek te doen. De meerderheid geeft echter aan dat ze het wel een taak van het RIVM vinden om helder naar buiten te treden en voorlichting te geven.

5 Luchtverontreiniging

5.1 Inleiding

De groeps gesprekken over luchtverontreiniging zijn gehouden met bewoners van twee drukke straten in Nijmegen en in Amsterdam. In Nijmegen deden acht personen mee aan het gesprek en in Amsterdam tien. Daarnaast zijn vijftien professionals geïnterviewd.

Dit hoofdstuk geeft een weergave van de belangrijkste bevindingen uit de interviews en de groeps gesprekken. De opbouw is dezelfde als de voorgaande twee hoofdstukken. Eerst komen aan de orde het informatieaanbod van het RIVM en de ervaringen en bekendheid met het risico luchtverontreiniging (paragraaf 5.2 en 5.3). Paragraaf 5.4 geeft weer hoe men tegenover het RIVM staat als onderzoeksinstituut. In paragraaf 5.5 wordt ingegaan op de risicoperceptie; de mate waarin professionals en burgers bezorgd zijn over het risico. Vervolgens wordt in paragraaf 5.6 en 5.7 het gebruik van risico-informatie door de verschillende partijen behandeld; wat vinden zij van het informatieaanbod door het RIVM en aan welke informatie is er behoefte. In paragraaf 5.8 worden de bevindingen kort samengenomen.

5.2 Informatieaanbod RIVM

Het RIVM biedt veel informatie over het thema luchtverontreiniging. Om een indruk te vormen, worden hier een aantal voorbeelden genoemd. Enkele rapporten die zijn uitgebracht op dit gebied zijn ‘Fijn stof nader bekeken’ (Buijsman et al., 2005), ‘Air pollution and daily mortality in the Netherlands over the period 1992 - 2002’ (Fischer et al., 2005), ‘Wintersmog en verkeersmaatregelen, effecten op luchtkwaliteit en gezondheid’ (Rombout et al., 1999) en ‘Characterization of episodic air pollution in cities’ (Bloemen et al., 1996). Uit de interviews is gebleken dat het rapport ‘Fijn stof nader bekeken’ het meest bekende en besproken rapport is. In dit rapport uit 2005 wordt de stand van zaken beschreven omtrent fijn stof: wat weten we wel, wat weten we niet, waar zitten de onzekerheden? Het bevat bestuurlijke dilemma’s, juridisch bindende grenswaarden, zorgen van burgers, wetenschappelijke onzekerheden en ruimtelijk-economische gevolgen.

Ook op de website van het RIVM is veel informatie te vinden over de luchtvervuiling. Zo worden gegevens van het Landelijk Meetnet Luchtkwaliteit op de site weergegeven en is er een themasite ‘lucht’ met daarin aandacht voor gezondheidseffecten, omvang van het probleem en beleid.

5.3 Ervaringen en bekendheid met luchtverontreiniging

5.3.1 Beleidsmakers

Binnen het thema luchtvervuiling zijn twee respondenten van een ministerie geïnterviewd en één respondent van een gemeente. Bij alle respondenten is het thema luchtverontreiniging onderdeel van het takenpakket binnen de dagelijkse werkzaamheden.

5.3.2 Wetenschappers

De geïnterviewde wetenschappers houden zich bezig met de risico's rond luchtvervuiling door middel van onderzoek en onderwijs. Zo heeft één van de respondenten een onderzoek gedaan naar de effecten van luchtvervuiling op mortaliteit, ziekenhuisopname en huisartsenbezoeken.

5.3.3 Ngo's

Alle drie de ngo's zijn bekend met luchtkwaliteit en gezondheidsrisico's met name als gevolg van het verkeer. Twee respondenten geven aan dat ze niet alleen vanuit hun werk hiermee bezig zijn, maar ook in hun dagelijks leven ermee te maken hebben.

5.3.4 Media

De journalisten die zijn geïnterviewd schrijven over talrijke onderwerpen, waar de luchtkwaliteit er één van is. Belangrijkste reden om ergens over te schrijven is dat het moet aansluiten bij de actualiteit. Eén van de respondenten geeft aan de onderwerpen te willen relativeren met cijfers. Een andere respondent gaat het debat aan in het tijdschrift: 'Mijn artikel moet vooral een sterke wetenschappelijke achtergrond hebben.'

5.3.5 GGD-medewerkers

Deze medewerkers zijn alle drie beroepsmatig betrokken bij milieu en gezondheid. De één is milieugezondheidskundige, de tweede is senior adviseur milieu en gezondheid en de derde is projectleider gezondheid en milieu. De medewerkers zijn allen lid van de werkgroep luchtkwaliteit van de GGD-Nederland en zijn in de dagelijkse praktijk actief betrokken bij de advisering over luchtkwaliteit, bijvoorbeeld bij het bouwen langs drukke (snel)wegen. De medewerkers spenderen een aanzienlijk deel van hun tijd aan het onderwerp luchtverontreiniging. Een activiteit die op het moment van onderzoek erg centraal staat, is het herzien van de GGD-richtlijn luchtkwaliteit. Bij één van de GGD-medewerkers is risicocommunicatie in de gemeentelijke nota Gezondheid en Milieu als speerpunt benoemd.

5.3.6 Burgers

De burgers in Amsterdam hebben veel ervaring met het thema luchtvervuiling. Ze hebben er in hun dagelijks leven mee te maken door de hoeveelheid auto's die hun woningen passeren, de vrachtschepen die voorbij varen en de overvliegende vliegtuigen. Ze ervaren dat bijvoorbeeld vensterbanken zwart zijn van de uitlaatgassen. In Nijmegen ervaren de bewoners de luchtvervuiling niet zozeer door de drukke weg, maar juist door een vuilverbrandinglocatie. Toch ziet een aantal bewoners wel dat de ramen en vensterbank vies zijn van het fijn stof van het verkeer. Dit speelt met name bij mooi weer.

5.4 Bekendheid en beeld RIVM

5.4.1 Beleidsmakers

Twee respondenten hebben intensieve contacten en werken dikwijls samen met het RIVM. Het beeld van het RIVM dat door de beleidsmakers wordt geschetst bestaat uit 'een onderzoeksinstituut dat gemiddeld genomen behoorlijk goed werk levert', 'wel een stelletje wetenschappers', 'kennisinstituut',

‘autoriteit’, ‘instituut dat landelijk brede kennis deelt’, ‘gedegen onderzoek’, ‘genuanceerde kennis’, ‘positief’, ‘veel disciplines bij elkaar’ en een ‘belangrijke adviserende stem’.

Tabel 5.1 Beeld van het RIVM bij beleidsmakers

	Betrouwbaar	Deskundig	Open	Eerlijk	Onafhankelijk	Objectief	Consistent	Duidelijke intenties	Transparant	Geloofwaardig
Zeer		2							1	
Ja	2	1	2	3	2	3	2			3
Neutraal	1				1			1	1	
Nee							1			
Helemaal niet										
Weet niet/geen mening			1					2	1	
Niet bekend met RIVM										

Opvallend bij de gesloten vragen is dat alle drie de respondenten moeite hebben om de vraag te beantwoorden of het RIVM duidelijk is in haar intenties (Tabel 5.1). Eén respondent geeft aan dat er wat spanning lijkt tussen de hogere leiding (meer commercieel) en de medewerkers (neiging tot meer hobbyisme). Dit maakt de intenties minder helder. Wel vinden de geïnterviewde beleidsmakers het RIVM (zeer) deskundig. Het beeld is over het algemeen positief.

Een respondent geeft aan dat het RIVM op landelijk niveau heel betrouwbaar is, maar dat voor een specifieke lokale situatie meer maatwerk nodig is dan ze kunnen leveren. Op de vraag of het RIVM onafhankelijk is, beantwoordt een respondent dat het instituut een verlengstuk is van het ministerie, maar in die rol wel onafhankelijk is.

In het geval van luchtkwaliteit wordt het RIVM niet erg consistent gevonden voor wat betreft de meetwaarden. Over de transparantie merkt een respondent op dat het RIVM vooral helder moet blijven in hoe de onderzoeksresultaten tot stand zijn gekomen.

5.4.2 Wetenschappers

Naast de beleidsmakers zijn ook de geïnterviewde wetenschappers bekend met het RIVM. De wetenschappers beoordelen het RIVM als ‘een erg ambtelijke organisatie’, ‘log en traag’, ‘positief’, ‘zeer serieus’, ‘goede instantie en leuke mensen’.

Tabel 5.2 Beeld van het RIVM bij externe wetenschappers

	Betrouwbaar	Deskundig	Open	Eerlijk	Onafhankelijk	Objectief	Consistent	Duidelijke intenties	Transparant	Geloofwaardig
Zeer	3	2						1		1
Ja		1	1	2	1	2	3	2		2
Neutraal			2						1	
Nee				1	2	1			1	
Helemaal niet										
Weet niet/geen mening									1	
Niet bekend met RIVM										

Alle drie de wetenschappers vinden het RIVM zeer betrouwbaar (Tabel 5.2). Wel geeft een respondent aan dat het een echte overheidsorganisatie is. ‘Soms zijn er belangen van de overheid die strijdig zijn met het nastreven van goede luchtkwaliteit.’ Dit komt de betrouwbaarheid niet ten goede.

Een andere respondent vindt dat het RIVM op een aantal punten opener zou mogen zijn, bijvoorbeeld in het inzicht geven in hoe conclusies tot stand zijn gekomen. Dit is voor buitenstaanders niet altijd even duidelijk. De respondenten vinden het niet altijd even duidelijk hoe de organisatie in elkaar zit en wat er binnen de organisatie gebeurt. ‘Er zijn iets te veel onderonsjes tussen het RIVM en het ministerie. Hier zouden ook buitenstaanders bij betrokken mogen worden.’

5.4.3 Ngo's

De vertegenwoordigers van de non-gouvernementele organisaties kennen het RIVM. De respondenten vinden het RIVM een ‘zeer toegewijde, enthousiaste en leuke club’, ‘degelijk’, ‘betrokken’, ‘onafhankelijk’, ‘een instantie die in opdracht van VROM werkt.

Tabel 5.3 Beeld van het RIVM bij ngo's

	Bbetrouwbaar	Deskundig	Open	Eerlijk	Onafhankelijk	Objectief	Consistent	Duidelijke intenties	Transparant	Geloofwaardig
Zeer	1	1								1
Ja	1	1	2	2	1	2	3	2	2	1
Neutraal					1					1
Nee	1			1	1	1			1	
Helemaal niet			1							
Weet niet/geen mening		1						1		
Niet bekend met RIVM										

De meningen over het RIVM lopen uiteen, maar zijn over het algemeen wel positief. Dit is ook waarneembaar in de antwoorden op de gesloten vragen (Tabel 5.3). Eén respondent is wat kritischer en merkt op dat hij het RIVM niet betrouwbaar vindt door het rapport ‘Fijn stof nader bekeken’ en door de

laatste resultaten van het MNP op dit onderwerp. Hij heeft zijn twijfels bij de metingen en de uitstraling van het rapport, namelijk het beeld van ‘het valt allemaal wel mee’.

Omdat het RIVM in opdracht van de overheid werkt, wordt getwijfeld over de onafhankelijkheid van het instituut. Voor de ngo’s is het niet duidelijk hoe de organisatie precies in elkaar zit.

5.4.4 Media

Het RIVM wordt door de media beschreven als een ‘semioverheidsinstelling, maar erg wetenschappelijk’, ‘onafhankelijk’, ‘met wetenschap te maken, maar in staat eigen visie neer te zetten’, ‘kwalitatief hoogstaand’, ‘internationaal hoog in aanzien’, ‘deskundig’, ‘te veel hang naar milieubeweging’, ‘politiek’, ‘verlengstuk van het ministerie’. Eén respondent vindt dat het RIVM voorzichtig moet zijn met het naar buiten brengen van conclusies. ‘Door deze conclusies lijken de risico’s soms veel erger dan ze daadwerkelijk zijn.’

Tabel 5.4 Beeld van het RIVM bij de media

	Bbetrouwbaar	Deskundig	Open	Eerlijk	Onafhankelijk	Objectief	Consistent	Duidelijke intenties	Transparant	Gelooftwaardig
Zeer	1	2				1	1			1
Ja		1	1	1	1		1		1	
Neutraal	2		2	1	1	1		1		1
Nee				1	1	1		2	1	1
Helemaal niet									1	
Weet niet/geen mening							1			
Niet bekend met RIVM										

De journalisten geven aan dat het goed zou zijn als het RIVM opener en transparanter zou zijn. Als de journalisten contact op willen nemen met het RIVM, moeten ze nu via de afdeling Communicatie of de persvoorlichter.

Deskundig vinden de respondenten het RIVM wel. ‘Ze kennen de literatuur en draaien in onderzoeken mee op hoog niveau.’ Wel merkt een respondent op dat het onderzoek altijd begint met genuanceerde wetenschap, maar dat de samenvatting veel minder genuanceerd is en er te snel conclusies worden getrokken. Echt onafhankelijk wordt het RIVM niet gevonden. ‘Ze schipperen nu met het idee of ze een verlengstuk zijn van Van Geel (toenmalige staatssecretaris van het ministerie van VROM) of dat ze enkel de feiten weergeven.’ De antwoorden op de gesloten vragen (Tabel 5.4) zijn in overeenkomst met deze bewoordingen.

5.4.5 GGD-medewerkers

De medewerker bij de GGD zijn alle drie goed bekend met het RIVM. Twee van hen bezoeken het instituut geregeld en twee van de medewerkers hebben er in het verleden gewerkt. Bij de derde GGD-medewerker is een collega vanuit het RIVM bij de GGD gedetacheerd.

Tabel 5.5 Beeld van het RIVM bij GGD-medewerkers

	Bbetrouwbaar	Deskundig	Open	Eerlijk	Onafhankelijk	Objectief	Consistent	Duidelijke intenties	Transparant	Geloofwaardig
Zeer	1	1								1
Ja	2	2		2		3	1	1		2
Neutraal			2	1	2		1	1		
Nee			1		1		1	1	2	
Helemaal niet									1	
Weet niet/geen mening										
Niet bekend met RIVM										

Uit de antwoorden op de open vragen blijkt dat de indruk bestaat dat het RIVM een instituut is dat over veel kennis beschikt en waar kwalitatief goed onderzoek verricht wordt. Eén van de medewerkers vindt dat het door de grootte van het instituut soms lastig is te achterhalen waar je moet zijn voor bepaalde vragen. Een ander stelt dat het goed te merken is dat onderzoek vaak in opdracht van ministeries gedaan wordt. Als een gevolg hiervan is het RIVM niet vrij om alle onderzoeksbevindingen openbaar te maken.

De antwoorden op de gesloten vragen (zie Tabel 5.5) ondersteunen dit. Met de betrouwbaarheid, de deskundigheid en geloofwaardigheid van het instituut is het (zeer) goed gesteld. Minder fraaie scores werden gegeven voor consistentie, duidelijkheid van intenties en eerlijkheid.

5.4.6 Burgers

Enkele burgers zijn bekend met het RIVM, vanuit de krant, werk of studie. Het beeld dat bij de burgers leeft is: een onderzoeksinstituut dat ook voorlichting geeft en werkt in opdracht van de overheid. Ze kennen het RIVM vooral uit krantenartikelen over gezondheid en milieu.

5.5 Risicoperceptie en aandacht in de media

5.5.1 Beleidsmakers

Twee van de drie beleidsmakers geven aan beroepsmatig bezorgd te zijn over de risico's van luchtvervuiling. Eén van de beleidsmakers vindt dat gezondheidseffecten van met name fijn stof één van de zwaarste effecten zijn die er bestaan. Een andere beleidsmaker is het hier mee eens. 'Uit onderzoek blijkt dat er gezondheidsrisico's zijn, zoals vroegtijdige sterfte en luchtwegaandoeningen. Als je verschillende milieurisico's naast elkaar zet, steekt in mijn beleving luchtverontreiniging er ver bovenuit.' De respondent die zich geen zorgen maakt, meldt dat de luchtkwaliteit in Amsterdam nagenoeg voldoet aan de norm en in 2010 zal deze norm zeker gehaald worden. 'De luchtkwaliteit is nog nooit zo goed geweest. De gezondheidseffecten zijn niet de paniek waard die ze nu krijgen en al helemaal niet het tegenhouden van bouwplannen.'

Risico's die door de beleidsmakers voornamelijk worden genoemd hebben alle te maken met de gezondheid van mensen, zoals vroegtijdige sterfte en luchtwegaandoeningen.

De aandacht in de media wordt over het algemeen goed gevonden. Twee respondenten geven aan dat de aandacht goed is om het onderwerp duidelijk op de politieke en publieke agenda te zetten. Qua inhoud vindt één van de respondenten het echter niet zo evenwichtig. Er is vooral aandacht voor het stilleggen van bouwprojecten en minder voor de gezondheidsproblemen. Eén beleidsmaker vindt dat de media het nieuws redelijk genuanceerd brengen. ‘De media volgen gewoon brondocumenten. De paniek is nu wel zo groot, terwijl we eigenlijk helemaal niet goed weten hoe het nu daadwerkelijk zit. Het wordt in de media soms wel heel alarmerend gebracht.’ Gezien alle aandacht heeft een andere respondent wel het idee dat de bezorgdheid is gegroeid onder de bevolking.

5.5.2 Wetenschappers

Twee wetenschappers geven vanuit hun vakgebied aan ongerust te zijn over de luchtverontreiniging. Zo vertellen de respondenten: ‘Er is nog weinig bekend welke componenten in de lucht schadelijk zijn’ en: ‘Op basis van onderzoek is bekend dat luchtkwaliteit invloed heeft op de gezondheid.’ De respondent die zich geen zorgen maakt schrikt wel eens van de informatie, maar is niet echt bezorgd voor zichzelf.

Wanneer we vragen naar de aandacht in de media komen verschillende reacties naar voren. Eén wetenschapper vindt de aandacht goed, maar te laat. ‘De wetenschappelijke hype is al lang achter de rug en nu pas wordt er veel aandacht aan besteed in de media.’ Een andere wetenschapper vindt dat er voldoende aandacht is, maar met te veel nadruk op opinie in plaats van de wetenschappelijke kant. De derde respondent vindt de aandacht van de afgelopen tijd goed, maar wel eenzijdig. ‘Het gaat vooral over dat we in Nederland de norm niet halen.’

Volgens de wetenschappers is er vooral aandacht voor luchtverontreiniging in de media omdat luchtvervuiling bedreigend is en mensen zich zorgen maken. De bezorgdheid van de bevolking blijkt ook uit gesprekken met mensen die aan drukke straten wonen, vertelt een respondent. Daarnaast wordt er ook in de media ingegaan op de consequenties voor het bouwbeleid.

5.5.3 Ngo's

De vertegenwoordigers van de non-gouvernementele organisaties geven aan zich zorgen te maken om de luchtvervuiling. Eén respondent vertelt zich vooral zorgen te maken om de gezondheidsschade bij kwetsbare groepen, zoals mensen met klachten aan de luchtwegen, astmapatiënten, kinderen en ouderen. Een andere respondent vraagt zich af hoe het zich in de toekomst gaat ontwikkelen. Hij vindt dat er weinig aandacht voor en kennis over de grote effecten is die de luchtvervuiling met zich meebrengt. De respondent heeft het idee dat er achterover wordt geleund omdat de meetresultaten wel mee lijken te vallen.

De aandacht in de media vinden de respondenten erg belangrijk. De aandacht is toegenomen toen er sprake van was dat bouwplannen niet door mochten gaan en het RIVM met het bericht kwam dat er 18.000 doden per jaar door fijn stof zouden vallen. ‘De media zijn echter niet altijd goed geïnformeerd en schrijven daarom ook niet altijd de juiste dingen op.’ ‘De media spelen in op wat er in de politiek speelt.’

5.5.4 Media

De journalisten zijn niet bezorgd om het risico van luchtvervuiling. De reden waarom niet varieert. De respondenten zijn positief omdat het steeds beter lijkt te gaan met de luchtkwaliteit en zijn van mening dat het om hele kleine risico's gaat. Eén journalist heeft het idee dat de risico's enorm worden geproblematiseerd, maar dat de bewijzen nog flinterdun zijn.

De aandacht in de media is aan het toenemen. Reden van deze aandacht is angst onder burgers, men wil veilig oud worden. Ook wordt gedacht dat het alleen in de aandacht is gekomen omdat de bouwprojecten stilliggen. Een van de journalisten proeft weinig bezorgdheid onder de mensen en denkt dat de aandacht in de media wat overdreven is.

5.5.5 GGD-medewerkers

Voor alle drie de respondenten geldt dat zij bezorgd zijn over het risico luchtverontreiniging door wegen. Deze bezorgdheid is het gevolg van het feit, dat er voldoende wetenschappelijk bewijs is dat er bij de huidige concentraties bij grote aantallen mensen gezondheidsschade kan optreden. In de praktijk wordt er echter nog steeds gebouwd langs drukke wegen. Verder zijn de GGD-medewerkers van mening dat de huidige regelgeving de suggestie wekt dat kwetsbare groepen afdoende beschermd worden. Dit is echter niet het geval; de bestaande regelgeving zou daarom strenger moeten.

Over het algemeen vinden de respondenten het goed als er in de media aandacht besteed wordt aan luchtverontreiniging. Soms is er sprake van stemmingmakerij en het RIVM heeft ook wel eens onderzoek naar buiten gebracht waarin 18.000 doden genoemd werden. Dat laatste klopte niet helemaal. Met name een paar jaar terug was luchtverontreiniging door wegen vaak in het nieuws. Een belangrijke aanleiding hiervoor was een verandering in de Europese regelgeving waardoor een aantal bouwprojecten niet door dreigde te gaan. Men observeert wel dat de media-aandacht vandaag de dag een stuk minder is en men denkt niet dat veel 'gewone burgers' actief met het onderwerp bezig zijn. Eén van de respondenten stelt dat dit anders is bij ruimtelijke ontwikkelingen zoals verkeerscirculatieplannen, nieuwbouwplannen en wegverbreding. In die situaties komen er wel veel vragen bij de GGD terecht. De vraag is dan wel of het alleen het gevaar voor de gezondheid is waarom mensen tegen een bepaalde ruimtelijke ontwikkeling zijn.

5.5.6 Burgers

Vooral in Amsterdam, maar ook in Nijmegen, maken de meeste deelnemers aan de groeps gesprekken zich zorgen om de luchtvervuiling. De burgers zijn zowel bezorgd voor zichzelf als voor hun kinderen. Toch maakt niet iedereen zich zorgen. Zo geeft één respondent aan dat 'auto's nu veel schoner zijn dan vroeger'. De grootste ongerustheid onder de burgers komt door de gevolgen van luchtvervuiling voor de gezondheid. Dit heeft deels te maken met onwetendheid wat de risico's zijn.

Risico's die worden genoemd zijn aandoeningen aan de luchtwegen, kanker en minder oud worden. De burgers zijn bang voor het broeikas effect en vinden dat de leefbaarheid in het geding is.

Op de vraag wat deze ongerustheid weg zou kunnen nemen worden enkele praktische oplossingen genoemd, zoals het weren van auto's uit de stad.

5.6 Gebruik en beoordeling van risico-informatie

5.6.1 Beleidsmakers

De beleidsmakers zoeken geregeld informatie over luchtvervuiling. Twee van de drie respondenten geven aan dat het RIVM een belangrijke rol speelt in hun informatievoorziening. De derde respondent komt eigenlijk nauwelijks in aanraking met het RIVM, omdat ze eigen experts en een eigen meetnet hebben. Instanties en personen die worden benaderd zijn de GGD, de eigen organisatie, het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) voor rapportages over luchtkwaliteit, beleidsambtenaren in Europa en het ministerie van VROM, het RIVM, TNO en universiteiten. De beleidsmakers zoeken informatie via

internet, in tijdschriften, in persberichten en in rapporten. Eén respondent geeft aan dat hij de informatie als afdelingshoofd vooral laat zoeken en dus vaak aangereikt krijgt door collega's. Hij staat wel op de verzendlijst van recente publicaties van het RIVM.

De respondenten vinden dat er voldoende of zelfs te veel informatie beschikbaar is. Een respondent krijgt zo veel dat hij het niet allemaal kan lezen, maar hij leest wel altijd de managementsamenvatting en de rapporten waar hij zelf bij betrokken is geweest. Hij geeft de voorkeur aan het rechtstreeks toezenden van rapporten door bijvoorbeeld het RIVM. Ook een andere beleidsmaker vindt dat er meer informatie is dan hij kan behappen. Hij volgt de internationale ontwikkelingen bij voorkeur via internet, voor het nationale beeld gebruikt hij de Milieu- en Natuurbalans en voor meer specifieke vragen neemt hij telefonisch contact op met het RIVM. Dit laatste geldt ook voor de derde respondent. 'Persoonlijke contacten zijn veel effectiever dan de rapporten allemaal te lezen.'

Website RIVM

Twee van de drie beleidsmakers bezoeken de website van het RIVM wel eens. De frequentie varieert van een aantal keer in de week tot één keer per maand. Allebei de respondenten halen rapporten van de website en maken gebruik van het luchtkwaliteitmeetnet.

Eén respondent vindt de website goed met veel informatie en een goede zoekfunctie. Op de vraag welke informatie ontbreekt op de site geeft de respondent aan dat informatie over de organisatiestructuur beter kan. De andere respondent heeft geen duidelijke mening over de site. Meestal kan hij de informatie vinden die hij zoekt door gebruik te maken van trefwoorden. Hij mist toegankelijke informatie voor burgers over luchtvervuiling.

Rapporten RIVM

De beleidsmakers zijn bekend met de rapporten van het RIVM. Ze lezen verschillende rapporten, zoals 'Fijn stof nader bekeken', rapporten die uit de gezondheidsevaluatie Schiphol voortkomen, geluidsrapporten, rapporten over leefomgeving en rapporten over correctiefactoren.

Een respondent gebruikt de rapportage 'Fijn stof nader bekeken' voor het algemene beeld en de algemene teneur. Hij kan zelf niet beoordelen of de risicoschattingen goed zijn. Hij gaat ervan uit dat het klopt en vindt het goed dat ze er in staan. Het rapport vindt hij goed te lezen voor iemand die kennis heeft van de materie en op maat gesneden voor beleidsmakers. Het is geschikt voor beleidsvoorbereiding. Wel merkt een respondent op dat rond de gezondheidseffecten die in het rapport staan, veel onbetrouwbaarheidsmarges zitten. 'Je kunt dat niet zomaar als feit weergeven.' Informatie die mist, is het bij elkaar schuiven van de datasets van RIVM en GGD zodat er één dataset komt. Verder ontbreekt de kennis hoe om te gaan met het 'Besluit luchtkwaliteit bij ruimtelijke projecten'. 'Die kennis is in Nederland verre van goed ontsloten. Ook het RIVM voorziet daar niet in. Voor het landelijke beeld voldoet de informatie van het RIVM, maar voor specifieke gemeenten niet.'

De tweede respondent is vaak nauw bij de totstandkoming van de rapporten betrokken. Hij gebruikt ze voor beleidsrelevante informatie, zoals effecten op gezondheid. Meestal vindt hij het onderzoek gedegen, mede door de begeleiding door VROM. De conclusies zijn vaak vrij voorzichtig, dit mag best iets feller. Over het algemeen vindt hij de schrijfstijl wel redelijk, hij is bekend met het jargon. Informatie die hij mist is het maken van de kwaliteitsslag bij de managementsamenvattingen. 'Dit kan korter en bondiger.'

De belangrijkste informatie voor de derde respondent is de technische informatie die hij nodig heeft om beleid te onderbouwen. Bijvoorbeeld een overzicht over de toestand van de luchtkwaliteit in Nederland en de gezondheidsrisico's. Hij vindt de rapporten goed. De schrijfstijl wisselt per rapport en het jargon is geen enkel probleem. Op de vraag wat hij vindt van de risicoschattingen, antwoordt de respondent dat het altijd een hoop geworstel met onzekerheden is. Dit is in de communicatie wel eens lastig.

Twee respondenten vinden de informatie van het RIVM volledig, de derde heeft er geen mening over. Op de vraag of ze de informatie verifieerbaar vinden, antwoorden twee beleidsmaker bevestigend. Het bronmateriaal is helder en het is wetenschappelijk onderbouwd met literatuurreferenties. De derde respondent heeft hier z'n twijfels over. 'Soms moet je het maar gewoon geloven.'

Persberichten en persoonlijke contacten RIVM

Eén respondent maakt gebruik van de persberichten van het RIVM. Hij vindt ze wel goed, maar is ook vaak betrokken bij de opstelling. Persoonlijke contacten hebben de respondenten alle drie en zijn daar ook heel tevreden over.

5.6.2 Wetenschappers

De instanties en kanalen die wetenschappers gebruiken om informatie te vergaren zijn zeer divers. Genoemd werden onder andere wetenschappelijke literatuur via zoeksystemen van de eigen bibliotheek, persberichten, TNO, het RIVM, rapporten van adviesbureaus, wetenschapswinkels en universiteiten. De informatie wordt voornamelijk door middel van internet vergaard, maar ook met behulp van de literaturopgaven in rapporten, e-mail en persoonlijk contacten. Op de vraag of ze voldoende informatie over het risico hebben kunnen vinden, antwoorden alle drie de wetenschappers bevestigend. Bij alle drie de respondenten speelt het RIVM een rol in hun informatievoorziening. De informatie wordt bijvoorbeeld gebruikt voor onderzoek en onderwijs.

Website RIVM

De website van het RIVM wordt door de geïnterviewde wetenschappers bekeken (één à twee keer per maand of heel af en toe). Informatie die van de website wordt gehaald zijn recente adviezen over luchtverontreiniging, ruwe data over meetstations in Nederland, metingen van het landelijk meetnet en rapporten.

De respondenten die aangeven de website één- à tweemaal per maand te bezoeken vinden de website goed. Een respondent geeft aan dat 'het makkelijk is om de weg te vinden, de zoekfunctie is handig en de lay-out is prima'. De informatie zoals deze wordt aangeboden op de website 'is voor deskundigen niet altijd bruikbaar, maar wel is het handig voor het onderwijs om studenten naar te verwijzen'. Wel vindt de respondent de inhoud wat oppervlakkig geworden, meer gericht op het grote publiek.

Informatie die wordt gemist is informatie over de gezondheidseffecten van Schiphol, kaartjes van meetstations en ruwe data.

Rapporten RIVM

De wetenschappers bekijken niet alleen de website, maar ook de rapporten van het RIVM worden gelezen. Twee rapporten die worden genoemd zijn de eerder genoemde publicaties 'Fijn stof nader bekeken' en 'Airpolution daily mortality'. E'n respondent geeft aan ze voor onderwijs en voor het schrijven van discussiestukken te gebruiken. De belangrijkste informatie uit de rapporten zijn de korte statements om onderzoek in Nederland in z'n context te plaatsen, de risicoschattingen, achtergrondinfo voor colleges (bijvoorbeeld ontwikkelingen concentraties en emissies in de tijd) en informatie voor onderzoek (actuele meetdata voor luchtkwaliteit en beschrijvingen meetmethodes en meetlocaties).

Het oordeel over de rapporten is wisselend. Een respondent geeft aan sommige rapporten erg dik te vinden en daardoor moeilijk toegankelijk, terwijl andere rapporten juist weer erg goed in elkaar zitten. Dit geldt ook voor de schrijfstijl. De beleidsgeoriënteerde stukken vindt deze respondent erg goed. De wetenschappelijke stukken zijn minder toegankelijk. 'Daarvoor moet je goed in de materie thuis zijn'. Het technische en wetenschappelijke jargon wordt niet storend gevonden. Een andere wetenschapper vindt dat de rapporten er mooi en professioneel uitzien. Ze zijn goed en duidelijk en komen overeen met de rapporten die de respondent zelf gebruikt. Hetzelfde geldt voor het gebruikte jargon en de wetenschappelijke structuur. De derde respondent geeft aan de rapporten redelijk goed te vinden. Hij

zou wel graag kritische reviews zien door buitenstaanders, zoals TNO en het Institute for Risk Assessment Sciences (IRAS). Soms worden er te snel aannamen gedaan. De schrijfstijl, structuur en het jargon van de rapporten vindt de respondent prima.

De respondenten vinden de informatie verder toegankelijk, volledig en verifieerbaar. Er wordt goed verwezen naar bronnen. Op de vraag wat er mist in de rapporten werd alleen naar voren gebracht meer duidelijkheid te geven over de aanleiding van het onderzoek.

Persberichten en persoonlijke contacten RIVM

Hoewel de wetenschappers wel goed bekend zijn met de website en de rapporten, leest geen van allen de persberichten. Wel hebben ze persoonlijke contacten met het RIVM. Deze worden beoordeeld als heel plezierig en informeel. Medewerkers van het RIVM willen informatie delen en de samenwerking wordt prima gevonden.

5.6.3 Ngo's

De medewerkers van ngo's zoeken risico-informatie via het RIVM, wetenschappers, Europese rapporten en het IRAS. Er worden allerlei kanalen gebruikt om aan informatie te komen, zoals internet, persoonlijke contacten, congressen, debatten, rapporten en tijdschriften. Bij voorkeur wordt informatie gezocht via de websites of middels persoonlijke contacten.

Op de vraag of er voldoende informatie beschikbaar is, wordt wisselend gereageerd. Twee respondenten vinden dat er genoeg informatie voorhanden is, maar één respondent geeft aan dat mensen geen overzicht hebben van de effecten van fijn stof. 'Er zijn weinig onafhankelijke deskundigen op dit gebied.'

Website RIVM

De belangrijkste informatie op de website van het RIVM voor de vertegenwoordigers van de belangenorganisaties zijn het meetnet luchtkwaliteit, de rapporten, de kaartjes en de namen van de auteurs. Twee respondenten geven aan de website overzichtelijk, goed en toegankelijk te vinden. De derde respondent vindt dat de website een te hoog 'wees u maar gerust gehalte' heeft. De respondent is van mening dat het RIVM meer informatie moet geven, bijvoorbeeld over de effecten voor verschillende bevolkingsgroepen. Ook vindt de respondent het moeilijk om informatie te vinden. Op de vraag welke informatie mist op de website antwoordt één respondent meetwaarden, historie, prognoses en luchtwegkaartjes.

Rapporten RIVM

De geïnterviewde personen lezen alle drie de rapporten van het RIVM en vinden ze erg toegankelijk. Eén van de rapporten die wordt gelezen is 'Fijn stof nader bekeken', maar ook de 'Natuurbalans' van het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL). De belangrijkste informatie voor de respondenten staat in tabellen en grafieken. Maar eigenlijk vinden ze de gehele rapportages belangrijk om te lezen: 'Het is een soort bijbel' en: 'Ik wil alles weten van de hoed en de rand.' Een respondent geeft aan het belangrijk te vinden dat handvatten worden gegeven waar het beleid zich op moet richten en dat het teruggekoppeld wordt als er iets gedaan is. 'Het RIVM heeft hier het juiste evenwicht in.'

Eén respondent vindt het rapport 'Fijn stof nader bekeken' een prettige stijl hebben, met een helder taalgebruik, goede opbouw en inzichtelijke kaartjes. Wel is het vooral geschreven voor deskundigen. Eén respondent vindt de uitgave 'Natuurbalans' van het PBL te klein en compact. 'Daardoor geeft het een goedkope uitstraling.' De schrijfstijl, het jargon en de structuur zijn verder prima. De derde respondent geeft aan dat het rapport 'Fijn stof nader bekeken' overkomt en gebruikt wordt als een handzaam boekje. Dit vindt de respondent echter te eenzijdig. De structuur, het jargon en de schrijfstijl zijn verder goed. Het is belangrijk vooral wetenschappelijk te blijven en niet populair. Wel vindt hij de informatie soms bagatelliserend en tegenstrijdig.

Twee respondenten zijn bekend met de risicoschattingen. De één vindt ze heel deskundig en goed bruikbaar om de orde van grootte te achterhalen. De ander vindt dat het RIVM neigt steeds meer op te passen met voorspellingen onder druk van de media en politiek.

Over het algemeen vinden de respondenten de informatie van het RIVM volledig (marges worden ook opgeschreven), op bovenstaande opmerkingen na. De respondenten hebben wel het idee dat er politiek achter zit als er sprake is van het tijdig leveren van informatie. 'Soms zijn er al kamerdebatten, terwijl het rapport nog niet bekend is'. Ook vindt een respondent dat er wel eens iets te veel politiek in de rapporten staat. 'Bepaalde conclusies worden soms half verborgen.'

Informatie die wordt gemist is informatie over schone plekken om te wonen in Nederland en risicokaarten. In de rapportage 'Fijn stof nader bekeken' wordt volgens een respondent te weinig informatie gegeven over de gezondheidseffecten.

Persberichten en persoonlijke contacten

Alle drie de respondenten lezen de persberichten van het RIVM en hebben wel eens persoonlijk contact. Deze contacten worden goed gevonden, toegankelijk, bereidwillig en enthousiast. Wel geeft een respondent aan dat mensen bij het RIVM redelijk onzichtbaar en moeilijk te vinden zijn.

5.6.4 Media

De mediarespondenten zoeken hun informatie voornamelijk bij het RIVM, het PBL, ministeries, provincies, universiteiten, onderzoeksinstituten en persarchieven. Dit gebeurt voornamelijk via internet, persoonlijke contacten en literatuur. Alle drie de journalisten geven aan dat er voldoende te vinden is. Ze geven de voorkeur aan persoonlijke contacten. Een rapport wordt gebruikt om zich goed voor te bereiden.

Website RIVM

De geïnterviewde journalisten raadplegen de website. De frequentie varieert van een paar keer per jaar tot één à twee keer in de maand. De belangrijkste informatie voor de journalisten is informatie over gezondheidbedreigende factoren, onderzoeken over luchtkwaliteit, rapporten, persberichten en cijfers. De meningen over de website zijn positief. 'Het is een uitgebreide en toegankelijke site, waarop je snel kunt vinden wat je zoekt.' Verder vinden de respondenten dat de site goed is opgezet, droog, zakelijk, er een goede zoektermfunctie is en vooral de openingspagina precies is waar de pers naar op zoek is. 'Het is belangrijk dat je snel kunt zien wat relevant is door bijvoorbeeld een samenvatting en dat je snel personen kunt vinden.' Er wordt geen informatie gemist op de website.

Rapporten RIVM

Niet alleen de website is bekend bij de journalisten, ook de rapporten worden gelezen. Twee respondenten noemen het rapport 'Fijn stof nader bekeken', de derde respondent kan het zich niet meer zo goed herinneren. De belangrijkste informatie die ze uit de rapporten halen zijn bijvoorbeeld ontwikkelingen van de afgelopen jaren, tendensen en risico's met betrekking tot fijn stof, aannames, wetenschappelijke gedachten en cijfers. Een respondent vindt de rapporten onleesbaar en lastig. Dit komt mede door de ambtelijke taal. 'Het zou veel korter en compacter kunnen.' 'Ze zijn heel erg aan het draaien zonder inhoudelijke argumenten.' 'Alle bewijzen zijn nog flinterdun.' Het gebruikte jargon daarentegen is voor de respondent geen probleem.

Een andere respondent vindt de rapporten inhoudelijk lastig, maar wel goed leesbaar. Ook voor hem is het jargon en de wetenschappelijke structuur geen probleem.

De risicoschattingen worden door een respondent reëel en eerlijk gevonden, maar een andere respondent weet niet zo goed wat hij ermee moet en wat het betekent. Hij hecht waarde aan een eerlijk en kritisch hoofdstuk over risicoschattingen.

De respondenten vinden de rapporten toegankelijk. De informatie wordt verder tijdig geleverd. Voor de verifieerbaarheid wordt door het RIVM verwezen naar bronnen en studies. ‘Helaas ontbreekt dit vaak in de samenvatting.’

Persberichten en persoonlijke contacten

De respondenten lezen de persberichten. Wel vinden twee journalisten de conclusies soms twijfelachtig en overdreven. Als voorbeeld wordt het bericht over 18.000 doden per jaar door fijn stof genoemd.

Alle drie de respondenten hebben wel eens persoonlijk contact met het RIVM. Dit wordt over het algemeen als plezierig ervaren. ‘Ze hebben de tijd en zijn bereid dingen goed toe te lichten en ze reageren snel.’ Een andere respondent vindt het niet nodig dat alles wat er gepubliceerd wordt eerst door de RIVM-medewerkers gezien moet worden.

Een respondent is heel uitgesproken over de persoonlijke contacten. Hij vindt ze prettig en plezierig. Wel stuit hij elke keer op discrepanties tussen wat er in de rapporten staat vermeld en wat de medewerkers persoonlijk vinden.

5.6.5 GGD-medewerkers

Medewerkers van de GGD zoeken de benodigde informatie over luchtverontreiniging door wegen bij het RIVM, het PBL, het IRAS, het ministerie van VROM en Infomil van SenterNovem. Verder heeft één van de GGD-medewerkers via een collega toegang tot de bibliotheek van de Universiteit Utrecht. Bij het zoeken maakt men meestal gebruik van internet, maar ook via het GGD-netwerk (informatie-uitwisseling via e-mail tussen collega’s) bereikt hen het een en ander. Op deze manier lukt het uitstekend om aan de benodigde gegevens te komen. Opgemerkt wordt wel dat de benodigde stukken lang niet altijd eenvoudig voor hen toegankelijk zijn. Tijdschriftartikelen moeten bijvoorbeeld via via van de universiteit komen en men is afhankelijk van intercollegiale informatie-uitwisseling.

De rol van het RIVM voor GGD-medewerkers hierin is het informeren via de rapporten en de website(s). Specifiek noemen de respondenten het voorzien van informatie over smog en het uitbrengen van smogwaarschuwingen via internet. Verder wordt er gebruikgemaakt van de site van het Landelijk Meetnet Luchtkwaliteit.

In het onderzoek is ook gevraagd naar de kwaliteit van de informatievoorziening. Over het algemeen vinden de respondenten dat het RIVM tijdig informatie levert, maar er zijn ook wat kritische geluiden. Een van de respondenten is betrokken bij de nieuwe GGD-richtlijn luchtkwaliteit en constateert dat het heel lang (maanden) duurt voordat de interne cyclus rond is. Dat is niet klantvriendelijk. Een ander stelt dat het RIVM weliswaar reageert op vragen van de GGD over bijvoorbeeld ‘groen en gezondheid’, maar dat het instituut ook zelf het initiatief tot informatieverstrekking kan nemen. Het RIVM zou zich hierin wat proactiever kunnen opstellen. Over de referenties is men tevreden, maar men geeft aan dat de rapporten vaak niet op een wetenschappelijke wijze gebruikt worden. De indruk bestaat dat de rapporten volledig zijn, maar men vindt dit lastig te beoordelen. Een van de respondenten stelt dat hij zich ondanks de indruk van volledigheid niet alleen op het RIVM baseert. Een RIVM-rapport wordt in deze aanpak als één van de informatiebronnen beschouwd.

Website RIVM

De GGD-medewerkers bezoeken de RIVM-website geregeld. De frequentie van het bezoek is afhankelijk van het soort project waarmee men bezig is. Bij het afronden van de nieuwe GGD-richtlijn luchtkwaliteit is het bezoek dagelijks. Normaliter varieert het bezoek van eenmaal per week (twee respondenten) tot eenmaal per maand.

Op de site raadplegen de GGD-medewerkers onder andere GGD-richtlijnen, bekijkt en downloadt men rapporten en raadpleegt men de voorspellingen van het Landelijke Meetnet Luchtkwaliteit (zie:

<http://www.lml.rivm.nl>). Over het algemeen is men tevreden over de kwaliteit van de website: er zijn geen klachten over de structuur en men kan de benodigde informatie vinden. Eén van de respondenten vindt het wel eens lastig dat oudere rapporten niet digitaal beschikbaar zijn.

Rapporten RIVM

Alle GGD-medewerkers lezen de rapporten van het RIVM op het gebied van luchtkwaliteit. De frequentie waarmee dit gebeurt, varieert van een- à tweemaal per week tot eenmaal per maand. Genoemd worden de GGD-richtlijnen, de jaarverslagen van het Landelijk Meetnet Luchtkwaliteit en de rapporten over luchtkwaliteit door Paul Fischer. Voor de meer beleidsmatige informatie maakt men gebruik van de rapporten van het Planbureau voor de Leefomgeving. Een rapport met een ander thema dat genoemd werd, is ‘Trends in the environmental burdens of disease in the Netherlands 1980-2020’ door Anne Knol en Brigit Staatsen. Uit de rapporten halen de GGD-medewerkers inhoudelijke informatie en de stand van zaken met betrekking tot luchtkwaliteit. Een van de medewerkers gebruikt de literatuurverwijzingen als ingang tot wetenschappelijke tijdschriften en andere wetenschappelijke literatuur.

De GGD-medewerkers vinden de gehanteerde schrijfstijl over het algemeen prima. Eén van de medewerkers stelt dat het soms wel wat ingewikkeld en wetenschappelijk is. Een ander vindt het lastig om hier een algemeen oordeel over te hebben omdat het nogal verschilt per rapport.

De mening over de risicoschattingen varieert. De één vertrouwt het RIVM en gaat ervan uit dat het klopt. De ander ontleent de risicoschattingen niet aan de RIVM-rapporten, maar aan de wetenschappelijke literatuur. Deze GGD-medewerker vindt dat je net zo goed meteen naar de artikelen kunt kijken waaraan het RIVM zijn schattingen ontleent.

Het technische en wetenschappelijke jargon en de wetenschappelijke structuur in de rapporten zijn voor de GGD’ers geen probleem en worden duidelijk gevonden. Zij stellen dat de rapporten voor deskundigen goed toegankelijk zijn. Er zijn geen onderwerpen die zij in de rapporten gemist hebben.

Persberichten en persoonlijke contacten

De persberichten worden heel af en toe door de GGD-medewerkers gebruikt. Bij het starten van de site kom je uit bij een persbericht. Als het interessant lijkt, kijkt men even en als het daadwerkelijk van belang is, wordt het vaak doorgestuurd. Een van de medewerkers gebruikt de persberichten over smog in ieder geval. De berichtgeving kan dan weer op de eigen site gezet worden. De GGD-medewerkers hebben allen persoonlijke contacten met het RIVM en zijn daar tevreden over. Een van de medewerkers geeft aan dat als je een vraag stelt er echt moeite wordt gedaan om deze vraag te beantwoorden.

5.6.6 Burgers

Het merendeel van de deelnemers van de groepsgesprekken zoekt niet specifiek naar informatie over de risico’s van luchtvervuiling, maar ze komen wel eens informatie tegen. De meerderheid haalt de informatie uit kranten, maar ook teletekst wordt bekeken. Eén deelnemer noemt nog de brochures van Postbus 51 en de gemeente die een site heeft geopend over metingen van de luchtkwaliteit.

Vooraf in Amsterdam geven bewoners aan dat ze niet heel veel met de informatie doen. De informatie wordt soms tegenstrijdig gevonden of het ebt weer weg na een paar dagen. Maar ook wil niet iedereen de bevestiging zien dat het mis is.

Na het lezen van informatie is een aantal burgers toch wel ongeruster, maar ook bewuster geworden van de risico’s.

De informatie is niet altijd goed op maat gemaakt voor burgers. De brochures vinden de bewoners vaak lastig om te lezen, in tegenstelling tot de berichten in de kranten. Deze vinden de burgers veel beter op maat gemaakt. Eén persoon geeft aan de website van het RIVM wel eens te hebben bezocht.

Tijdens de bijeenkomst werd de deelnemers een persbericht voorgelegd van het RIVM over fijn stof. De meningen over dit persbericht lopen zeer uiteen. In Amsterdam vinden de burgers het persbericht niet goed, onduidelijk en saai. Een deelnemer vindt het bericht misleidend. Twee burgers geven aan dat het persbericht gericht is op heel Nederland, terwijl zij juist willen weten hoe het in hun straat gesteld is. In Nijmegen is men iets positiever over het bericht. Het merendeel van de deelnemers vindt het bericht duidelijk en informatief. Wel staan er moeilijke woorden in en is het bericht te vrijblijvend zonder harde feiten. Ook wordt er een duidelijke conclusie gemist. Zowel in Amsterdam als in Nijmegen vindt men het bericht niet goed op maat gemaakt voor bewoners. ‘Hiervoor moet de tekst uitgebreider en populairder.’ Toch zijn er wel bewoners die meer zouden willen lezen naar aanleiding van dit persbericht.

5.7 Informatiebehoefte

5.7.1 Beleidsmakers

De beleidsmakers geven de voorkeur aan het ontvangen van informatie via persoonlijke contacten, direct toezenden van rapporten en internet. Over het algemeen vinden de beleidsmakers de informatie goed op maat gemaakt voor waar ze naar op zoek zijn.

Eén respondent geeft aan dat het hem onverstandig lijkt de informatie voor elke doelgroep op maat te maken. ‘Iedereen zoekt verschillende typen informatie.’ ‘Het zou goed zijn een soort publieksvoorlichting te ontwerpen.’ ‘Daarnaast moet het RIVM juist niet inspelen op percepties en emoties van de bevolking en de pers, maar zich tot de feiten beperken.’ Als tip wordt nog gegeven dat het RIVM meer lokale informatie mee zou moeten nemen. Ook is het belangrijk om meer informatie over de gevolgen van het Besluit luchtkwaliteit voor ruimtelijke projecten te verstrekken. Het RIVM zou meer voor ogen moeten hebben dat het model achter de meetgegevens veel belangrijker is dan de meetgegevens zelf.

De tweede respondent vindt dat het RIVM rekening moet houden met de behoefte van beleidsmakers. In tegenstelling tot de voorgaande respondent vindt de beleidsmaker dat het RIVM goed rekening moet houden met emoties van de bevolking en de pers. Over het algemeen vindt de respondent dat het RIVM vaak goed scoort op beleidsrelevantie en vindt hij de managementsamenvattingen erg belangrijk voor beleidsmakers. ‘Wel mogen er in rapporten fellere conclusies worden getrokken, ze zijn nu te voorzichtig en daarnaast kunnen de samenvattingen veel korter en bondiger.’ Wel wenst hij een duidelijkere feedback met betrekking tot de probleemstelling bij het opzetten van onderzoeken. Daarnaast zou hij ook graag meer informatie over de organisatiestructuur willen hebben.

De derde respondent vindt dat hij voor maatwerk goed bij het RIVM terecht kan. Ook hij vindt dat het RIVM rekening moet houden met en inspelen op percepties en emoties van bevolking en pers. Hij mist toegankelijke informatie voor burgers op de site.

5.7.2 Wetenschappers

De wetenschappers geven de voorkeur aan het ontvangen van informatie via e-mail over nieuwe rapporten, een nieuwsbrief, overzichtsartikelen, internet en het RIVM. Op de vraag of de informatie voor hen op maat is gemaakt, antwoordt een respondent dat hij niet het gevoel heeft dat

wetenschappers tot de doelgroepen behoren. Een andere respondent vindt dat de informatie goed op maat is gemaakt. De derde respondent geeft aan dat de rapporten meer geschreven zijn voor beleidsmakers. ‘Dit is ook de taak van het RIVM, dus dat moeten ze zo blijven doen.’

Alle drie de respondenten vinden dat het RIVM rekening moet houden met de behoefte die bij de wetenschappers speelt. ‘Met het luchtmeetnet is een belangrijke stap gezet, deze gegevens zijn te downloaden.’ Om de informatie nog meer op maat te maken, wordt alleen het instellen van een *peer review*-systeem vermeld. Hetzelfde geldt voor de vraag of het RIVM rekening moet houden met de emoties en percepties van de bevolking en de media. Ook dit vinden ze heel belangrijk. Als voorbeeld wordt de discussie over gezondheidseffecten van fijn stof genoemd. Maar, zegt een respondent, ‘de informatievoorziening moet wel een onafhankelijke inschatting van de problematiek zijn en niet de staatssecretaris naar de mond praten.’

Andere tips die tijdens de interviews naar voren zijn gekomen zijn: meer openheid over hoe de conclusies tot stand zijn gekomen, meer inzicht in wat er binnen het instituut gebeurt, het opnemen van kaartjes bij het meetnet, reviews van buitenstaanders, meer inzicht in de structuur van het RIVM en meer inzicht in de aanleiding van het onderzoek.

5.7.3 Ngo's

Internet en persoonlijke contacten worden het meest geprefereerd voor het zoeken naar informatie.

Twee respondenten geven aan dat de informatie goed op maat is gemaakt voor ngo's. Ze zijn van mening dat het RIVM rekening moet houden met de emoties onder de bevolking, maar vinden dat een risico af en toe best aangedikt mag worden om wat onrust te veroorzaken, vooral als het risico wordt onderschat.

Suggesties die zijn gedaan, zijn oppassen voor een te hoog ‘wees maar gerust’-gehalte, het geven van (historische) meetwaarden, prognoses, luchtwegkaartjes en iets minder politiek.

5.7.4 Media

De voorkeur gaat uit naar het zoeken van informatie via de website en persoonlijke contacten. Eén respondent vindt het erg belangrijk dat de nuances die in de rapporten worden vermeld ook in de samenvatting terecht komen, ‘anders gaan uitspraken een eigen leven leiden’.

Een andere journalist vindt de persberichten prima, maar de site is te breed voor de pers. Hij vindt echter niet dat er richting de media direct aanpassingen nodig zijn. Wel is een aandachtspunt dat het RIVM heel duidelijk twee lijnen moet uitzetten. ‘Enerzijds de feitelijke kennis en anderzijds hebben ze een belangrijke voorlichtingsfunctie.’

De derde respondent heeft net als de andere respondenten meer behoefte aan transparantie, zodat makkelijker persoonlijke contacten zijn te maken. Ook vindt hij dat het RIVM opener met de pers moet omgaan en voorzichtiger moet zijn met het trekken van conclusies.

5.7.5 GGD-medewerkers

In het meest ideale geval zouden de GGD-medewerkers de informatie via internet aangeleverd krijgen van een betrouwbare leverancier. Het RIVM of het eigen GGD-netwerk zijn dan een logische optie. Nadeel van intercollegiale informatie-uitwisseling, waarvan zij nu veel gebruikmaken, is dat het veel e-mailverkeer veroorzaakt en dat de bruikbaarheid van de stukken lang niet altijd even groot is. Een van de respondenten stelt dat hij graag toegang zou willen hebben tot de wetenschappelijke literatuur die het RIVM in haar rapporten gebruikt. Het is de respondent echter duidelijk dat het RIVM hier logischerwijs niet in kan voorzien.

Over het algemeen vinden de GGD-medewerkers dat ze wel met de informatie van het RIVM uit de voeten kunnen. In die zin is er wel sprake van maatwerk. Anderzijds denken twee van de respondenten dat er nog wel een slag te maken valt in de afstemming van het onderzoek op de vragen die bij de GGD leven. Eén van de respondenten merkt hierbij op dat het gebleken is dat dit wel kan, maar dat het in de praktijk nog weinig voorkomt. Het zou goed zijn als de GGD en het RIVM de uitwisseling van informatie zouden verbeteren. Voor een deel gebeurt dit al via het Centrum voor Gezondheid en Milieu.

De GGD-medewerkers vinden dat het RIVM veel rekening moet houden met de informatiebehoefte van GGD'ers, voorzover ze dit nog niet doen. De GGD vertaalt namelijk de resultaten van RIVM-onderzoek naar voor de burger en lokale beleidsmaker relevante informatie.

De antwoorden op de vraag of het RIVM rekening moet houden met risicopercepties en bezorgdheid schetsen een gemêleerd beeld. Eén van de respondenten stelt dat dit belangrijk is. Als in de perceptie het risico aanzienlijk is, dan is het van belang om hierop in te gaan. Een ander is van mening dat er in beperkte mate rekening mee gehouden moet worden. Het is van belang dat risicoperceptie bij het kiezen van onderwerpen een rol speelt. Als de GGD bij voortdurende geconfronteerd wordt met burgers die ongerust zijn over UMTS-masten, dan is het heel nuttig als het RIVM de beschikbare informatie bijeenzet en rangschikt. Het RIVM moet dit dan wel objectief blijven doen en zich niet laten leiden door de wensen van de bevolking. De derde GGD'er vindt dat het afhankelijk is van het type medium dat gebruikt wordt of er rekening gehouden moet worden met percepties/emoties. 'Je moet een en ander soms zo opschrijven dat je geen grote paniek veroorzaakt. Als je een wetenschappelijk rapport maakt, hoef je hier minder rekening mee te houden. Dan is het van belang dat het rapport een objectieve weergave is. Bij persberichten en berichtgeving op radio en televisie is dit anders.'

Suggesties om het informatieaanbod te verbeteren zijn het verspreiden van nieuwsbrieven via e-mail, waarin links staan die bijvoorbeeld naar de nieuwste rapporten verwijzen. Ook denkt men dat het RIVM moet proberen om nog iets actueler te zijn. Het instituut moet sneller op nieuwe ontwikkelingen inspelen. Ten slotte zou men het handig vinden als je op de site zou kunnen zien welke rapporten op stapel staan en welke binnenkort gaan verschijnen.

5.7.6 Burgers

Bij de burgers lijkt veelal behoefte aan informatie te zijn over hun eigen buurt en wat er voor maatregelen (en effecten van maatregelen) genomen gaan worden tegen de luchtvervuiling. Ook wordt er meer informatie gewenst over de risico's die de burgers lopen bij inademen en informatie over adviezen wat er je er als burger zelf aan kunt doen.

Het liefst zouden de burgers informatie ontvangen via internet, kranten en brochures. Hierbij denken ze aan instanties als de overheid en het RIVM. Maar ook reclame op televisie geeft een respondent als suggestie. Toch wil een aantal respondenten liever niet meer informatie ontvangen. 'Je weet dat het slecht is, dus hoor ik er liever niet meer over.' Over het algemeen is er vooral behoefte aan praktische informatie. Het maakt ze niet uit van wie, maar het liefst zo onafhankelijk mogelijk.

5.8 Conclusie

5.8.1 Risicoperceptie en aandacht in de media

Het overgrote deel van de professionals die deelnamen aan het onderzoek is bezorgd over de gevolgen van luchtverontreiniging. De reden hiervoor is dat er voldoende wetenschappelijk bewijs is dat er bij de

huidige concentraties bij grote groepen mensen gezondheidsschade kan optreden. De GGD-medewerkers voegen hieraan toe dat de huidige regelgeving de suggestie van bescherming biedt, maar dit in feite niet geeft. Hiervoor zou volgens hen de regelgeving nog strenger moeten zijn.

Een opvallende uitzondering op de bezorgdheid onder professionals is de opvatting van de journalisten. Zij denken dat het om een klein risico gaat dat sterk wordt geproblematiseerd. Zij constateren wel dat er in de media in toenemende mate aandacht is voor luchtverontreiniging. Zij wijzen dit toe aan een groeiende onrust onder burgers.

De andere professionals vinden het een positieve zaak als luchtverontreiniging aandacht in de media krijgt. Ook zij maken echter de kanttekening dat de media vooral reageren op maatschappelijke onrust ten gevolge van bijvoorbeeld veranderingen in de Europese wetgeving. De wetenschappers stellen bijvoorbeeld dat de ‘wetenschappelijke hype’ over luchtverontreiniging al lang achter de rug is. De GGD-medewerkers constateren dat als de dreiging van een bouwstop ten gevolge van veranderde regelgeving achter de rug is, de aandacht in de media ook sterk afneemt. Over betrokkenheid van burgers wordt door de GGD-medewerkers geconstateerd dat zij zich voornamelijk roeren bij veranderingen in de ruimtelijke inrichting.

Ook de burgers zijn bezorgd om de gezondheidseffecten van luchtverontreiniging. Heel precies weet men deze gezondheidseffecten niet te duiden. Genoemde risico's zijn aandoeningen aan de luchtwegen, kanker, vroegtijdige sterfte, het broeikas effect en aantasting van de leefbaarheid.

5.8.2 Bekendheid en beeld RIVM

Zowel de beleidsmakers, de wetenschappers, de ngo's, de GGD-medewerkers als de mediarepondenten zijn bekend met het RIVM. De burgers zijn juist veel minder bekend met het instituut. Ze kennen het RIVM voornamelijk uit de krant.

Tabel 5.64 Het beeld van het RIVM bij professionals betrokken bij luchtverontreiniging

	Betrouwbaar	Deskundig	Open	Eerlijk	Onafhankelijk	Objectief	Consistent	Duidelijke intenties	Transparant	Geloofwaardig
Zeer	6	8				1	1	1	1	4
Ja	5	6	6	10	5	10	10	5	3	8
Neutraal	3		6	2	5	1	1	3	2	2
Nee	1		1	3	5	3	2	3	5	1
Helemaal niet			1						2	
Weet niet/geen mening		1	1				1	3	2	
Niet bekend met RIVM										

De professionals beschouwen het RIVM als een deskundig instituut (Tabel 5.6). Verder beschouwt men het als betrouwbaar, objectief, consistent en geloofwaardig. De meeste spreiding bestaat er in de opvattingen over de onafhankelijkheid en de transparantie. De variatie in de scores is enerzijds het gevolg van het feit dat de professionals niet goed op de hoogte zijn van hoe het instituut precies is opgebouwd. Anderzijds denkt men dat het RIVM niet onafhankelijk is omdat het in opdracht van de overheid werkt. Ook de openheid van het instituut en de duidelijkheid van de intenties krijgen minder hoge scores.

5.8.3 Gebruik van risico-informatie

Alle professionals zoeken actief naar informatie over het risico luchtverontreiniging. De mate waarin het RIVM een grote of een belangrijke rol speelt in de informatievoorziening verschilt. Het RIVM lijkt met name van belang te zijn voor de beleidsmakers, de medewerkers van ngo's en medewerkers van de GGD. De wetenschappers hebben een veel groter arsenaal aan informatiebronnen tot hun beschikking en de journalisten zoeken veel minder geregeld naar informatie over luchtverontreiniging. De wetenschappers geven verder aan dat ze informatie van het RIVM gebruiken voor onderwijsdoeleinden. De professionals vinden allen dat er voldoende informatie te vinden is. De beleidsmakers stellen zelfs dat er wat hen betreft sprake is van een grote hoeveelheid informatie; het is te veel om allemaal te lezen. Tegelijkertijd is men zich ervan bewust dat er nog een hoop wetenschappelijke onduidelijkheid is over de gezondheidseffecten van luchtverontreiniging en er dus in feite een informatietekort is.

Alle professionals zijn goed bekend met de producten van het RIVM. Rapporten worden gelezen en de website wordt ook af en toe geraadpleegd. Het rapport 'Fijn stof nader bekeken' is een veel gelezen rapport. De meningen zijn over het algemeen positief. De schrijftaal en het jargon worden als prima ervaren. Wel heeft een aantal respondenten twijfels over de samenvattingen en conclusies die worden getrokken. De website wordt helder en toegankelijk gevonden. Veel van de geïnterviewde personen hebben wel eens persoonlijke contacten met het RIVM. Deze worden als zeer plezierig ervaren.

Onder de burgers is de informatie van het RIVM niet goed bekend. Ze lezen wel eens wat uit kranten, maar gaan er niet bewust naar op zoek. De meningen over het aan hen voorgelegde persbericht lopen uiteen. Een aantal burgers vindt het bericht saai en onduidelijk zonder heldere conclusies. Maar er zijn ook deelnemers die het juist heel informatief vinden. Wel zijn alle deelnemers het er over eens dat de persberichten overduidelijk niet gemaakt zijn voor bewoners. Het taalgebruik vinden ze soms erg lastig.

5.8.4 Informatiebehoefte

Over het algemeen geven de professionals de voorkeur aan het ontvangen van informatie via persoonlijke contacten of internet. Over het algemeen is men tevreden over het informatieaanbod.

Een opvallende bevinding bij zowel de beleidsmakers, de wetenschappers en de medewerkers van de GGD is dat zij veel eerder en actiever bij de onderzoeken van het RIVM betrokken willen worden. Bij de wetenschappers heet dit 'meer inzicht in wat er binnen het instituut gebeurt'. Eén van de beleidsmakers spreekt over 'duidelijkere feedback met betrekking tot de probleemstelling bij het opzetten van onderzoek'. Zowel de wetenschappers als de beleidsmakers zouden wel wat meer inzicht in de structuur van het RIVM willen hebben. De wetenschappers voegen toe dat het goed zou zijn als er meer openheid zou zijn over hoe de conclusies tot stand zijn gekomen en zij zijn voorstander van externe reviews. De GGD-medewerkers merken op dat er nog wel een slag te maken is in de afstemming van het onderzoek bij het RIVM op de vragen die bij de GGD leven.

Een andere conclusie is dat het leeuwendeel van de professionals denkt dat het van belang is dat het RIVM rekening houdt met risicopercepties en bezorgdheid. Over de manier waarop werd ook het één en ander opgemerkt. De respondenten denken niet dat het de bedoeling is om feiten te verdraaien om bijvoorbeeld de staatssecretaris of burgers naar de mond te praten. Men stelt dat het RIVM een belangrijke rol kan spelen door de beschikbare informatie objectief naast elkaar te zetten. Verder is men van mening dat afhankelijk van het gekozen medium (bijvoorbeeld rapport of televisie) de mate waarin er rekening gehouden dient te worden met percepties en emoties kan verschillen.

Suggesties die door de professionals werden gedaan om het informatieaanbod te verbeteren zijn het verspreiden van nieuwsbrieven en het maken van korte en bondige samenvattingen. Verder zou het

handig zijn als op de website te achterhalen zou zijn welke rapporten op stapel staan en welke binnenkort gaan verschijnen. De burgers geven aan vooral behoefte te hebben aan meer lokaal specifieke informatie.

6 Overgewicht

6.1 Inleiding

In tegenstelling tot de voorgaande drie risico's is het hebben van overgewicht een zogenaamd lifestyle-risico. In tegenstelling tot bij milieugezondheidsrisico's is bij een lifestyle-risico het eigen gedrag de oorzaak van de blootstelling. Overgewicht onder de Nederlandse bevolking neemt hand overhand toe en een groot deel van de Nederlanders kampt ermee.⁹

De gehanteerde methoden en de opzet van het hoofdstuk zijn dezelfde als in de voorgaande drie hoofdstukken. Onder professionals betrokken bij het onderwerp overgewicht zijn vijftien individuele interviews gehouden. Om de mening van burgers over de risicocommunicatie over overgewicht te achterhalen, zijn twee groepsgesprekken georganiseerd. De gesprekken hebben plaatsgevonden in de gemeenten Geldermalsen en Haarlem. Aan beide gesprekken deden zes burgers mee. De reden voor de selectie van Geldermalsen was dat in de GGD-regio waar deze gemeente deel van uitmaakt relatief veel overgewicht voorkomt. Binnen de gemeente is het groepsgesprek gehouden in de kern Beesd. Haarlem is gekozen op basis van praktische overwegingen. In de GGD-regio waar Haarlem deel van uitmaakt, wijkt de prevalentie van overgewicht niet af van het landelijke gemiddelde (RIVM, 2009).

In dit hoofdstuk komt eerst het informatieaanbod door het RIVM over overgewicht aan de orde (paragraaf 6.2). In paragraaf 6.3 staan de ervaringen en bekendheid met overgewicht onder de verschillende partijen. Vervolgens komt de bekendheid en het beeld van het RIVM aan de orde (paragraaf 6.4). In paragraaf 6.5 staat de risicoperceptie van overgewicht centraal. In paragraaf 6.6 en 6.7 staan respectievelijk het gebruik van risico-informatie en de informatiebehoefte voor het voetlicht. Het hoofdstuk sluit af met een korte conclusie (paragraaf 6.8).

6.2 Informatieaanbod RIVM

Het informatieaanbod door het RIVM over het risico overgewicht is behoorlijk divers te noemen. Via de website krijgen bezoekers toegang tot rapporten van het Centrum voor Preventie en Zorgonderzoek zoals 'De fysieke omgeving in relatie tot beweging en voeding' (Wendel-Vos et al., 2005), 'Spelen met gezondheid' (Schrijvers en Schoemaker, 2008) en 'Toekomstige ontwikkelingen in overgewicht' (Bemelmans et al., 2004). Verder kan via de site toegang gevonden worden tot het Nationaal Kompas Volksgezondheid en de Nationale Atlas Volksgezondheid. Op het Nationale Kompas staan artikelen over overgewicht. Een voorbeeld hiervan is 'Lichaamsgewicht. De determinant, gezondheidsgevolgen en oorzaken'. Op de Nationale Atlas worden allerlei onderwerpen aangaande de gezondheid geografisch uitgedrukt. Er is bijvoorbeeld een kaart met over- en ondergewicht naar regio beschikbaar. Ook in de RIVM persberichten is geregeld aandacht voor overgewicht. Een voorbeeld is 'Vooral gezondheidswinst door overgewichtspreventie' (RIVM, 2008). Tot slot kan men via de site artikelen achterhalen die uitgegeven zijn in wetenschappelijke tijdschriften.

⁹ Voor een precieze duiding van de omvang van het probleem kan een artikel op het Nationaal Kompas Volksgezondheid geraadpleegd worden: http://www.rivm.nl/vtv/object_document/o1254n18950.html

6.3 Ervaringen en bekendheid met overgewicht

6.3.1 Wetenschappers

Van de drie benaderde wetenschappers is er één werkzaam bij een onderzoeksinstituut, de tweede is universitair docent en de derde is senior onderzoeker. Alle drie houden zij zich voor hun werk bezig met overgewicht en/of de risico's daarvan. Vooral voor preventie en interventie is er onder de wetenschappers veel aandacht. De doelgroepen waar zij zich op richten zijn zeer breed, in principe wordt aan alle leeftijden en sociale klassen aandacht besteed. Eén van de wetenschappers richt zich meer op de jeugd.

6.3.2 Beleidsmakers

De drie beleidsmakers die aan het onderzoek hebben meegewerkt zijn werkzaam bij het ministerie van VWS, het Convenantbureau Overgewicht en de FNLI (Federatie Nederlandse Levensmiddelen Industrie). Hieronder bevinden zich een senior beleidsmedewerker, een beleidsmedewerker en een manager.

Alle drie maken zij beleid aangaande overgewicht, voor de een is het één van de deelgebieden, de ander is er elke dag mee bezig. Hun doelgroep is in principe de hele bevolking. Soms wordt de prioriteit gelegd bij jongeren of de lagere sociaaleconomische statusgroepen en soms zijn de speerpunten afhankelijk van het politieke bewind van dat moment.

6.3.3 Ngo 's

Van de drie benaderde ngo-medewerkers werkt één bij de Diabetes Federatie Nederland, één bij de Nederlandse Hartstichting en één bij het Nationaal Instituut voor Gezondheidsbevordering en Ziektepreventie (NIGZ). Deze medewerkers hebben verschillende functies: projectleider, manager en beleidsmedewerker. Alle drie houden ze zich in hun werk met het onderwerp overgewicht bezig, soms met preventie, soms met overgewicht als determinant voor het ontstaan van ziektes of met de relaties tussen overgewicht, gezondheid en onderwijs.

De doelgroepen waar de respondenten zich op richten zijn zeer uiteenlopend. Een aantal groepen die genoemd werden zijn beleidsmakers, wetenschappers, scholen, media, overheid, fabrikanten van levensmiddelen en burgers van verschillende leeftijden en afkomsten.

6.3.4 Media

Onder de respondenten die werken in de media zijn er twee respondenten die rechtstreeks schrijven voor tijdschriften; de één schrijft voor 'SMAK magazine' en 'BV Borstvoeding', de ander voor 'Get in shape magazine'. Daarnaast is een medewerker van het Voedingscentrum geïnterviewd die wetenschappelijk onderzoek vertaalt naar *factsheets*. Deze factsheets worden intern gebruikt als basis voor externe stukken en worden daarnaast op websites geplaatst zodat ze voor iedereen toegankelijk zijn. Alle drie schrijven zij veel over gezondheid in het algemeen, maar ook geregeld over (de risico's van) overgewicht. Onderwerpen waar zij zich mee bezighouden zijn het voorkomen van overgewicht, eetpatronen, beweging, nieuwe ontwikkelingen met betrekking tot voeding en de relaties tussen overgewicht, diabetes en hart- en vaatziekten.

Doelgroepen waar deze respondenten zich op richten zijn de consument (alle leeftijden), mensen met een lage sociaaleconomische status (SES) en vrouwen tussen de dertig en vijftig jaar.

6.3.5 GGD-medewerkers

Van de drie GGD-medewerkers is één een jeugdverpleegkundige en de andere twee zijn functionaris gezondheidsbevordering. Deze medewerkers hebben allen het bestrijden van overgewicht in hun takenpakket. Twee van de medewerkers zijn betrokken bij het lokale beleid. Zij besteden hier respectievelijk 20 tot 80 % van hun tijd aan. De jeugdverpleegkundige signaleert overgewicht, geeft advies hierbij en verwijst naar specialisten.

6.3.6 Burgers

Zowel in Beesd als in Haarlem noemden de deelnemers van het groepsgesprek als risico's van overgewicht 'hart- en vaatziekten', 'diabetes', 'slijtage van gewrichten'. Hier waren zij wel mee bekend. In Beesd voelden vier van de zes deelnemers zich betrokken bij overgewicht omdat ze er zelf mee te maken hebben. Een andere deelnemer gaf aan twee dochters te hebben die altijd met gewicht bezig zijn en de laatste hield zich beroepsmatig met het onderwerp bezig. In Haarlem voelden de deelnemers zich met name betrokken bij het onderwerp omdat ze bezorgd zijn om (hun) kinderen. Op scholen constateren ze te veel dikke kinderen. Daarnaast staan op scholen snoep- en frisdrankautomaten, waardoor kinderen daar alles kunnen krijgen. Eén persoon voelde zich betrokken vanwege de eigen gezondheid.

6.4 Bekendheid en beeld van het RIVM

6.4.1 Wetenschappers

Het RIVM is onder de wetenschappers een bekend instituut. Ze werken ermee samen en maken gebruik van de informatie die het RIVM aanbiedt. Het beeld van het RIVM is niet voor alle wetenschappers hetzelfde. De één vindt dat het RIVM hoogwaardige kwaliteit levert en dat er integere mensen werken. Een ander vindt dat het RIVM zich te veel van bovenaf opstelt en geen coöperatieve instelling heeft. Weer een ander vindt het een degelijk nationaal instituut voor de volksgezondheid, maar vindt dat het RIVM het uitvoeren van onderzoek aan anderen over zou moeten laten en dat ze zich vooral zouden moeten richten op het documenteren van onderzoek en het vertalen van onderzoek naar beleidsvoorbereiding. In Tabel 6.1 staat aangegeven in welke mate de wetenschappers vinden dat het RIVM aan een aantal kenmerken voldoet. Hieruit komt naar voren dat het RIVM door de wetenschappers betrouwbaar, deskundig, eerlijk, consistent, geloofwaardig en ook redelijk objectief gevonden wordt. Over de openheid, onafhankelijkheid, duidelijkheid in intenties en de transparantie van het RIVM lijkt onder de wetenschappers wat twijfel te bestaan. Op deze kenmerken werd relatief veel neutraal geantwoord.

Tabel 6.1 Beeld van RIVM bij wetenschappers

	Betrouwbaar	Deskundig	Open	Eerlijk	Onafhankelijk	Objectief	Consistent	Duidelijke intenties	Transparant	Geloofwaardig
Zeer	1		1	1			1			1
Ja	2	3		2		2	2			2
Neutraal			2		3	1		2		
Nee								1	2	
Helemaal niet										
Weet niet/geen mening									1	
Niet bekend met RIVM										

6.4.2 Beleidsmakers

Onder de beleidsmakers is het RIVM (heel) bekend. Het beeld dat zij van het RIVM hebben is positief; ze vinden dat er veel professionaliteit en kennis in huis is. De informatie is degelijk, het onderzoek is goed en is zowel op cijfers als op de praktijk gericht. Daarnaast is de slagkracht groot, komen antwoorden snel en worden producten op tijd opgeleverd.

Dat het RIVM door de beleidsmakers positief beoordeeld wordt, komt ook naar voren in Tabel 6.2. Daarin is te zien dat de beleidsmakers alle kenmerken van toepassing vinden op het RIVM. Alleen op de punten openheid, onafhankelijkheid en consistentie bestaat er enige twijfel en wordt er een enkele keer neutraal geantwoord.

Tabel 6.2 Beeld van RIVM bij beleidsmakers

	Betrouwbaar	Deskundig	Open	Eerlijk	Onafhankelijk	Objectief	Consistent	Duidelijke intenties	Transparant	Geloofwaardig
Zeer	3	1	1			1			1	3
Ja		2	1	3	2	2	2		2	
Neutraal			1		1		1	3		
Nee										
Helemaal niet										
Weet niet/geen mening										
Niet bekend met RIVM										

6.4.3 Ngo's

De medewerkers van de ngo's zijn alle drie bekend met het RIVM. De één heeft nauw met het RIVM samengewerkt, de ander kent het RIVM alleen als informatiebron. Eén van de respondenten omschrijft het RIVM als een enorm groot en stevig instituut onder de directe paraplu van de overheid. De anderen voegen daaraan toe dat het RIVM een goede naam heeft en in positieve zin een gedegen organisatie is.

Over het algemeen wordt het RIVM door de respondenten betrouwbaar, deskundig, eerlijk, objectief en geloofwaardig gevonden (Tabel 6.3). Over de consistentie en duidelijkheid in intenties wordt ook

redelijk positief gedacht. Eén van de respondenten geeft op deze twee punten geen mening. De meeste twijfel bestaat onder de respondenten als het gaat om de openheid van het RIVM. Daarnaast geven twee van de respondenten aan het RIVM niet transparant te vinden.

Tabel 6.3 Beeld van RIVM bij ngo-medewerkers

	Betrouwbaar	Deskundig	Open	Eerlijk	Onafhankelijk	Objectief	Consistent	Duidelijke intenties	Transparant	Geloofwaardig
Zeer	3	1	1		1	1				1
Ja		2		3	1	2	2	2	1	2
Neutraal			1							
Nee									2	
Helemaal niet										
Weet niet/geen mening			1		1		1	1		
Niet bekend met RIVM										

6.4.4 Media

Twee van de respondenten geven aan goed bekend te zijn met het RIVM, de derde weet niet waar het voor staat maar weet wel dat het RIVM zich met gezondheid bezighoudt en onderzoek doet. Het beeld dat de respondenten van het RIVM hebben, wordt omschreven als betrouwbaar, solide en gedegen. Eén van de respondenten voegt toe dat het RIVM zijn best doet om de continuïteit te bewaren, maar daarin belemmerd wordt door gebrek aan (financiële) middelen. Er is volgens deze respondent zeker geen gebrek aan ideeën en initiatieven binnen het RIVM.

Tabel 6.4 Beeld van RIVM bij de media

	Betrouwbaar	Deskundig	Open	Eerlijk	Onafhankelijk	Objectief	Consistent	Duidelijke intenties	Transparant	Geloofwaardig
Zeer	1	1			1	1	1			2
Ja	2	2	1	2	1	2		1	2	1
Neutraal			1	1			1			
Nee									1	
Helemaal niet										
Weet niet/geen mening			1		1		1	2		
niet bekend met RIVM										

In Tabel 6.4 is te zien dat alle drie de respondenten het RIVM betrouwbaar, deskundig, objectief en geloofwaardig vinden. Twee van hen vinden het RIVM daarnaast ook eerlijk, onafhankelijk, consistent en transparant. Als het gaat om openheid en duidelijkheid in intenties is de mening van twee respondenten minder duidelijk (neutraal of weet niet/geen mening).

6.4.5 GGD-medewerkers

De medewerkers bij de GGD zijn alle drie bekend met het RIVM; het is een belangrijke bron van informatie die zij bij de uitoefening van hun beroep nodig hebben. Eén van de GGD-medewerkers heeft wat intenser contact aangezien er in samenspraak met het RIVM een regionale VTV (Volksgezondheid Toekomst Verkenning) opgesteld wordt.

Uit de antwoorden op de open vraag naar het beeld van het RIVM blijkt dat twee van de GGD-medewerkers het idee hebben dat het RIVM een deskundig instituut is dat kwalitatief hoogwaardige producten aflevert. De derde GGD-medewerker, een jeugdverpleegkundige, zegt geen gedetailleerd beeld van het RIVM te hebben, aangezien hij weinig contact met het instituut heeft.

Tabel 6.5 Beeld van RIVM bij GGD-medewerkers

	Betrouwbaar	Deskundig	Open	Eerlijk	Onafhankelijk	Objectief	Consistent	Duidelijke intenties	Transparant	Geloofwaardig
Zeer		1		1	1	1	1	1		1
Ja	1	2	1	1	1	1	1		1	1
Neutraal	2				1				1	1
Nee										
Helemaal niet										
Weet niet/geen mening			2	1		1	1	2	1	
Niet bekend met RIVM										

Uit de antwoorden op de gesloten vragen (Tabel 6.5) blijkt dat het beeld van de jeugdverpleegkundige inderdaad weinig uitgewerkt is. Vijf van de tien vragen ontvingen het antwoord weet niet/geen mening. Uit de antwoorden van de resterende twee GGD-medewerkers blijkt dat men het instituut deskundig, eerlijk, onafhankelijk, objectief, consistent en geloofwaardig vindt. De laagste scores worden ontvangen voor open, transparant en betrouwbaar.

6.4.6 Burgers

In Beesd is geen van de deelnemers bekend met het RIVM. Ze hebben er dan ook geen beeld bij. Eén van de bewoners noemt dat het iets met een ministerie te maken heeft. In Haarlem zegt de afkorting RIVM de meeste mensen niet zo veel. Wel als de volledige naam wordt uitgesproken. De deelnemers geven aan dat ze bij het RIVM denken aan; ‘alarm op maandag’, ‘iets wat je kunt vertrouwen’, ‘als er iets met water is of een ramp of wolken boven de stad’, ‘niet zozeer iets met voedsel’, ‘advies aan overheid/semioverheid’, ‘heel veelzijdig’.

6.5 Risicoperceptie en aandacht in de media

6.5.1 Wetenschappers

Dat er in de media aandacht is voor overgewicht vinden de wetenschappers goed. Over de manier waarop die aandacht gegeven wordt, zijn ze echter minder tevreden. Eén van de wetenschappers vindt

het jammer dat de aandacht vooral gericht is op gewichtsverlies. Er is volgens hem te weinig aandacht voor de preventie van overgewicht. Een ander vindt de aandacht die eraan gegeven wordt vaak eenzijdig en weinig onderbouwd. De commercie eromheen is wat hem betreft ook niet goed. Dat er aandacht is voor het onderwerp overgewicht, komt volgens de wetenschappers doordat het steeds meer te zien is in het straatbeeld. Of er ook bezorgdheid is onder de bevolking wordt betwijfeld.¹⁰ Eén van de wetenschappers noemt de aandacht voor overgewicht vanzelfsprekend omdat het één van de belangrijkste determinanten van vermijdbare ziekte en sterfte is. Een ander denkt dat het ontkend wordt, dat mensen niet onder ogen willen zien dat ze overgewicht hebben. Pas als de consequenties ervan zichtbaar worden, neemt volgens hem de bezorgdheid toe. Weer een ander denkt dat de aandacht voor overgewicht de plaats vervangt van de aandacht die er eerder was voor het roken. Omdat steeds minder mensen roken is de aandacht daarvoor afgenomen. Steeds meer mensen hebben echter overgewicht, dus de aandacht daarvoor neemt toe.

Alle drie de wetenschappers zijn bezorgd over overgewicht. Een respondent geeft aan zich zorgen te maken omdat het erg veel voorkomt, meer dan de meeste mensen denken. Een andere respondent is bang dat het in de toekomst epidemische vormen aan zal nemen. De derde noemt overgewicht een potentiële tijdbom die geplaatst is.

6.5.2 Beleidsmakers

Volgens de beleidsmakers is er veel aandacht en bezorgdheid voor overgewicht omdat het een groot volksgezondheidsprobleem is dat grote gevolgen kan hebben voor de toekomst. Daarnaast is het feit dat zo veel mensen overgewicht hebben een relatief nieuw probleem. Ook de kosten voor de gezondheidszorg zouden volgens één van de beleidsmakers wel eens een belangrijke reden kunnen zijn voor de aandacht en bezorgdheid rondom overgewicht.

De beleidsmakers zijn het erover eens dat het goed is dat er aandacht voor het onderwerp is. Daarnaast zijn ze het er ook over eens dat de manier waarop er aandacht aan gegeven wordt niet altijd even geweldig is. In de media worden dingen vaak gekleurd en ongenueanceerd weergegeven. Wel zijn er verschillen, de ene krant brengt de informatie beter dan de andere.

De bezorgdheid van de beleidsmakers richt zich met name op jonge kinderen, omdat jonge kinderen met overgewicht meer gezondheidsklachten hebben en vaker aan de medicijnen zitten dan kinderen die geen overgewicht hebben. In de toekomst kan dit grote gevolgen hebben, zowel voor de kinderen als voor de kosten voor de gezondheidszorg.

6.5.3 Ngo's

De geïnterviewde medewerkers van de ngo's geven aan zich zorgen te maken over overgewicht. Eén van de respondenten geeft aan zich vooral zorgen te maken om overgewicht bij de jeugd. Reden daarvoor is dat zij nog een lang leven voor zich (horen te) hebben, maar dat de kwaliteit van dat leven door overgewicht negatief beïnvloed wordt of dat het leven korter wordt. De gevolgen van overgewicht voor de gezondheid en voor de kosten voor de gezondheidszorg spelen ook een belangrijke rol in de bezorgdheid van de respondenten.

Als gevraagd wordt wat de respondenten vinden van de aandacht die er onder de bevolking en in de media is voor overgewicht worden verschillende antwoorden gegeven. Eén van de respondenten vindt dat dit afhankelijk is van de bron van de gegevens. In reclames treedt volgens haar niet-onderbouwde

¹⁰ De lage risicoperceptie onder de bevolking zou de oorzaak kunnen zijn van was het relatief grote aandeel respondenten dat bij de selectie van voor de groepsgesprekken aangaf niet mee te willen doen omdat het onderwerp hen niet interesseerde. De aantallen zijn echter te klein om hier harde uitspraken over te kunnen doen.

informatie vaak meer op de voorgrond dan wetenschappelijk onderbouwde informatie. Daarnaast wordt de informatie volgens deze respondent ook harder gebracht. Een andere respondent vindt de aandacht die er is uitstekend omdat daarmee het bewustzijn onder de bevolking groeit dat er iets aan overgewicht gedaan kan worden. Dit moet volgens hem echter wel ondersteund worden door lokale activiteiten, interventies die het mogelijk maken om gezond te eten en meer te bewegen. De derde respondent is van mening dat mensen overladen worden met informatie en zegt: 'Vaak wordt ingespeeld op angst en angstgevoelens, dat is lastig en ingewikkeld. Die benadering kan mensen ook lamslaan.'

6.5.4 Media

De mediare respondenten vinden dat er veel aandacht is voor overgewicht onder de bevolking en dat die aandacht ook goed en belangrijk is. Eén van de respondenten denkt dat de mensen het niet op zichzelf betrekken en zegt daarom: 'De aandacht moet blijven, hoe langer hoe beter, en ergens zal dan een keerpunt moeten komen.'

Dat er veel aandacht en/of bezorgdheid is onder de bevolking komt volgens de respondenten doordat het steeds meer mensen aangaat. Overgewicht brengt allerlei risico's met zich mee waardoor mensen steeds ongezonder worden en de kosten voor de gezondheidszorg zullen daarom toenemen. Eén van de respondenten merkt dat de focus verschuift van de weegschaal (kilo's bijhouden) naar gewoon bewegen omdat het gezond is, ook voor mensen die geen overgewicht hebben.

Twee van de mediare respondenten zijn bezorgd om overgewicht, omdat het 'iets sluipends' is dat een grote (negatieve) impact heeft op de kwaliteit van het leven'. Daarnaast lijkt de schaamte voor het dik zijn te verdwijnen, dat is ook iets wat één van de respondenten zorgen baart.

6.5.5 GGD-medewerkers

Alle drie de GGD-medewerkers zijn bezorgd over het gezondheidsrisico van overgewicht. De oorzaak hiervan is dat zij het overgewicht onder de Nederlandse bevolking hand over hand zien toenemen. Dit gevoel wordt versterkt doordat de bestrijding van overgewicht een lastige aangelegenheid is en de indruk bestaat dat veel mensen het hebben van overgewicht niet als een probleem ervaren.

Over het algemeen vinden de respondenten het een goede zaak dat er aandacht is voor overgewicht in de media. Het is belangrijk dat mensen zich bewust worden van het gevaar van overgewicht en de media kunnen hieraan bijdragen, maar het moet wel goede aandacht zijn en niet doorslaan. Van de aandacht onder de Nederlandse bevolking bestaat bij een deel van de respondenten de indruk dat het nog niet helemaal is doorgedrongen dat overgewicht voor problemen met de gezondheid kan zorgen en wat deze gezondheidsproblemen precies zijn. Eén van de respondenten stelt: 'Het is ook een kwestie van de hele lange adem. Verder is het niet alleen kennis, het heeft ook te maken met dingen als "maak de gezonde keuze de gemakkelijkste keuze". Dat is in de maatschappij helemaal nog niet het geval; daar moet je intensief op inzetten.'

6.5.6 Burgers

De deelnemers in Beesd weten dat er risico's verbonden zijn aan het hebben van overgewicht, maar lijken zich daar niet echt zorgen om te maken. Wel zijn ze bang om diabetes te krijgen. Een bewoner die zich beroepsmatig met gezondheid bezighoudt, geeft aan dat mensen niet meer weten wat gezond eten is en dat is zorgwekkend. Ouders nemen geen tijd om te koken en kinderen spelen veel minder buiten. Ook in winkels is het onduidelijk wat gezond is en wat ongezond is.

De deelnemers in Haarlem geven aan dat ze niet zo zeer bezorgd zijn om zichzelf, maar vooral om de kinderen. Ook wordt genoemd dat overgewicht hoge maatschappelijke kosten met zich meebrengt.

Zowel voor kinderen als volwassenen vinden de burgers overgewicht zorgwekkend. Kinderen zijn de toekomst, maar de kwaliteit van leven wordt ook bij volwassenen beïnvloed. Mensen raken gehandicapt en afhankelijk. Opvallend is in Haarlem dat er niet zozeer bezorgdheid heerst over de risico's van overgewicht, maar met name over het ontstaan van overgewicht door ongezond eten en snoep op scholen.

Oplossingen om de bezorgdheid weg te nemen zijn geregelde controles bij de huisarts, meer aandacht op scholen door bijvoorbeeld kooklessen en voorlichtingen over gezond eten. Er zou net zo'n omslag moeten komen als bij roken, volgens een bewoner. In Haarlem wordt ook aangegeven dat mensen moeten weten wat de gevolgen en risico's zijn van overgewicht. Er is behoefte aan een centrale organisatie die betrouwbaar en bekend is en een voorbeeldfunctie heeft.

De aandacht in de media wordt niet altijd goed gevonden. Er wordt niet altijd de juiste informatie gegeven. De informatie is ook niet altijd eenduidig. In Haarlem geven de deelnemers aan dat met name informatie over producten moet veranderen. Mensen staan voortdurend aan verleidingen bloot, leveranciers moeten andere producten aanbieden zonder suikers. Met name de bewustwording is belangrijk. Er moet volgens de deelnemers aandacht zijn voor gezond eten op jonge leeftijd.

In de media komen de risico's volgens de bewoners altijd erg grof naar voren. Het ontbreekt aan voorlichting. Wat is overgewicht, wanneer loop je risico en wat zijn die risico's?

6.6 Gebruik en beoordeling van risico-informatie

6.6.1 Wetenschappers

Als gevraagd wordt via welke instanties en kanalen de benodigde informatie over overgewicht wordt gezocht, worden TNO, het RIVM, Pubmed, IOTF (International Obesity Taskforce) en universiteiten genoemd. Meestal zoeken de wetenschappers via internet, maar ook wetenschappelijke tijdschriften, rapporten en boeken worden genoemd als kanalen om aan informatie te komen. Alle drie de wetenschappers geven aan over het algemeen voldoende informatie te kunnen vinden over overgewicht.

Website RIVM

De website van het RIVM wordt door de wetenschappers geregeld bezocht. Eén van hen komt eens per twee weken wel op de site terecht tijdens het zoeken naar rapporten. De anderen bezoeken de website ongeveer één keer per maand of één keer per twee maanden. Van de website worden veelal rapporten, prevalentie- en incidentiecijfers van ziekten en aandoeningen en toekomstscenario's gehaald.

Eén van de wetenschappers vindt de website niet erg toegankelijk. Via de zoekfunctie is het meeste wel te vinden, maar de site is niet erg doorzichtig. De andere twee respondenten vinden de website wel goed toegankelijk. Eén van hen vindt het allemaal redelijk simpel geschreven, niet specifiek voor onderzoekers.

Rapporten RIVM

De wetenschappers geven alle drie aan wel eens een rapport van het RIVM te lezen. Hoe vaak ze een rapport lezen varieert van wekelijks tot vier keer per jaar. Enkele titels die genoemd worden zijn: 'Kosteneffectiviteit van preventie', 'Diabetesinterventie in kaart' en 'Economische evaluatie van overgewicht'. Daarnaast zijn rapporten gelezen over soa-prevalenties en -poliklinieken, letselschade en over community- en overgewichtprojecten in Nederland. Uit de rapporten wordt allerlei informatie

gehaald, variërend van prevalentie en incidentie tot informatie over determinanten of over de Nederlandse praktijk.

De wetenschapper vinden de schrijfstijl en inhoud van de rapporten prima en duidelijk. De vormgeving wordt degelijk genoemd of wordt niet belangrijk gevonden. Eén van de wetenschappers geeft aan de managementsamenvatting aan het begin erg prettig te vinden.

Over de risicoschattingen die in de rapporten gegeven worden, verschillen de meningen enigszins. De één noemt de schattingen realistisch, terwijl een ander bezwaar heeft tegen bepaalde toekomstscenario's. Daarin wordt volgens hem te absoluut gepresenteerd hoe de toekomst eruit gaat zien.

Het technische en wetenschappelijke jargon en de wetenschappelijke structuur van de rapporten is voor de wetenschappers geen enkel probleem. Ze geven aan dat de rapporten voor hen goed toegankelijk zijn. Daarnaast wordt er zelden wat gemist in de rapporten. Eén van de wetenschappers geeft aan dat sommige informatie wat hem betreft iets meer geëxtrapoleerd zou mogen worden, dat doet hij nu vaak zelf.

Het RIVM levert volgens de wetenschappers over het algemeen snel informatie en de informatie die aangeboden wordt vinden zij goed verifieerbaar. Twee respondenten vinden de informatie over het algemeen volledig. Eén wetenschapper is echter van mening dat de informatie verre van volledig is. Hij noemt de informatie substantieel en uitgebreid, maar volledigheid is volgens deze wetenschapper een illusie.

Persberichten en persoonlijke contacten

De persberichten van het RIVM worden door de wetenschappers niet gebruikt. Wel hebben ze alle drie persoonlijke contacten bij het RIVM. Twee wetenschappers geven aan dat het contact en de samenwerking met het RIVM goed is en dat de mensen aardig zijn.

6.6.2 Beleidsmakers

Instanties waar de beleidsmakers informatie zoeken zijn het RIVM, het CBS-POLS, het Kenniscentrum Overgewicht (KCO), het ministerie van VWS, het Convenantbureau Overgewicht en het Voedingscentrum, maar ook via huisartsen wordt wel eens geprobeerd aan informatie te komen. Meestal worden hiervoor internetsites bekeken of wordt direct contact gezocht met de instanties. Over het algemeen is er genoeg informatie over overgewicht te vinden. Soms is er wel behoefte aan recenter gemeten gegevens, nu wordt veel informatie aan mensen zelf gevraagd wat minder betrouwbaar is. Daarnaast zijn er gevallen waarin er behoefte is aan iets meer cijfers of informatie over de werking van bepaalde strategieën en preventiemodellen. Naast de genoemde instanties en kanalen hebben de beleidsmakers geen andere voorkeuren voor het ontvangen van (risico-)informatie.

Website RIVM

Twee van de beleidsmakers bezoeken de website van het RIVM wekelijks, voor de ander is dat ongeveer één keer per jaar. Van de website worden met name rapporten, gekleurde kaartjes en cijfermatige gegevens gehaald. Met betrekking tot overgewicht hebben de beleidsmakers specifiek gezocht naar informatie over de relatie met ziektes, preventieactiviteiten en onderzoek naar snoepautomaten op scholen.

De website wordt over het algemeen duidelijk en toegankelijk gevonden. Soms moet wel wat gezocht worden, maar de respondenten kunnen vrijwel altijd vinden wat ze zoeken. Om dit te vergemakkelijken zou er eventueel wel wat meer structuur in de website aangebracht kunnen worden. Een andere suggestie is om de zoekfunctie op de website te verbeteren. Op de vraag welke informatie op de website gemist wordt, antwoordt één van de beleidsmakers dat ze wel eens recente rapporten, getallen en internationale vergelijkingen mist.

Rapporten RIVM

Alle drie de beleidsmakers lezen of gebruiken wel eens rapporten van het RIVM. Eén van hen leest alleen de samenvattingen of zoekt alleen gericht naar cijfers. Twee keer per jaar wordt een rapport echt actief gelezen. De andere twee beleidsmakers lezen de rapporten uitgebreider en geregelder, zij lezen wekelijks een rapport. Titels van rapporten die genoemd werden zijn: ‘Spelen met gezondheid’, ‘Schoolkantines op middelbare scholen’, ‘Ons eten gemeten’, ‘Leren van de burens’ en ‘Preventief gezondheidsonderzoek rondom de leefstijl’.

De beleidsmakers halen met name cijfermatige informatie uit de rapporten, maar daarnaast worden ook conclusies, aanbevelingen en informatie over andere landen genoemd. De risicoschattingen worden maar door één respondent gebruikt. Deze respondent vindt de schattingen goed en duidelijk en voegt daaraan toe: ‘Het RIVM zoekt wegen die afwijken van het geijkte pad, dat is verfrissend.’ Voor de beleidsmakers zijn de rapporten goed te lezen, ze hebben geen problemen met de wetenschappelijke structuur en het jargon dat erin gebruikt wordt. Eén van hen merkt wel op dat het geen rapporten zijn die iedereen kan lezen, omdat ze voor iemand die het vanuit een andere discipline benadert minder toegankelijk zullen zijn. Een andere beleidsmaker heeft te weinig rapporten gelezen om daarover iets kunnen zeggen.

De informatie die het RIVM aanbiedt is volgens de beleidsmakers over het algemeen volledig. De bronvermeldingen zorgen ervoor dat de aangeboden informatie ook goed verifieerbaar is. Daarnaast geeft één van de respondenten aan dat er op basis van vertrouwen vanuit wordt gegaan dat de informatie die het RIVM aanbiedt juist is. De beleidsmakers vinden dat het RIVM de informatie ook tijdig levert. Wel zegt één van de respondenten dat het soms lang duurt voordat een onderzoek uitgewerkt is, maar dit ligt volgens deze beleidsmaker niet aan het RIVM. Een andere respondent geeft aan liever de informatie iets later te hebben en dat het goed is, dan dat het afgeraffeld zou worden.

Persberichten en persoonlijke contacten

De persberichten van het RIVM worden nauwelijks door de beleidsmakers gebruikt. Eén van hen gebruikt ze wel als een soort van alertsysteem. De andere twee gebruiken de persberichten niet. Alle drie de beleidsmakers hebben contacten bij het RIVM, hetzij direct hetzij via congressen. Deze contacten worden goed genoemd.

6.6.3 Ngo’s

Instanties die door de medewerkers van de ngo’s genoemd worden voor het verzamelen van informatie zijn het Voedingscentrum, de WHO, het Kenniscentrum Overgewicht, het Convenantbureau Overgewicht, het RIVM, het NIGZ en het CBO. De laatste instelling zet zich in voor de verbetering van de kwaliteit van de patiëntenzorg. Op internet wordt veel gebruikgemaakt van Pubmed en Google. Daarnaast wordt ook wel eens telefonisch contact gezocht met wetenschappers en wordt vakliteratuur gebruikt om aan informatie te komen. Over het algemeen kunnen de respondenten voldoende informatie vinden over overgewicht, maar volgens één van hen mist er altijd wel iets.

Website RIVM

Alle drie de respondenten maken geregeld gebruik van de website van het RIVM. Gemiddeld bezoeken zij de site twee keer per week, twee keer per maand en één keer per drie maanden. De informatie die zij van de website halen heeft betrekking op incidentie, preventie, prevalentie van leefstijlen, risicofactoren van hart- en vaatziekten, jeugd, school, cijfers en soms betreft het informatie waar nieuwsbrieven naar verwijzen, de links die daarin staan zijn een *trigger* om door te klikken. De meningen van de respondenten over de website verschillen van ‘niet heel slecht, maar ook niet bijzonder’ tot ‘heerlijk kort en kernachtig’ en ‘hoogdrempelig’. Alle drie vinden ze de website redelijk toegankelijk. Af en toe wordt er wel eens informatie op de website gemist. Eén van de respondenten geeft aan dat niet alles erop staat, de meest recente cijfers ten aanzien van overgewicht bij kinderen

waren volgens deze respondent bijvoorbeeld niet te vinden. Een andere respondent vindt dat er soms wel wat meer diepgang in de website zou kunnen: 'Links en verwijzingen naar andere bronnen zouden bijvoorbeeld handig zijn, daarvoor moet nu verder gezocht worden.'

Rapporten RIVM

De rapporten van het RIVM worden geregeld gebruikt door de medewerkers van de ngo's. Het gebruik varieert van één keer per twee weken tot twee keer per jaar. Rapporten die ze gelezen hebben zijn: 'Ons eten gemeten', 'Jongeren spelen met gezondheid', 'Overgewicht en de verwachte toename van overgewicht in de komende 20 jaar', 'Invloed van vergrijzing', 'Kosten van overgewicht voor de volksgezondheid', 'Diabetes in Nederland en Preventie van overgewicht in het voortgezet onderwijs'. Uit de rapporten worden voornamelijk cijfers, verwijzingen, ontwikkelingen en informatie over kosten en effectiviteit van interventies gehaald. Wat betreft de toegankelijkheid van de rapporten zegt één van respondenten: 'Ze zijn wel toegankelijk, maar je moet er wel even voor gaan zitten. Ze zijn saai en nodigen niet uit om te lezen.' Daarnaast vindt deze respondent de rapporten niet toegankelijk voor burgers. De andere twee respondenten vinden de rapporten wel makkelijk toegankelijk. De meningen over het jargon en de wetenschappelijke structuur in de rapporten lopen enigszins uiteen van 'hoogdrempelig' tot 'makkelijk leesbaar' en 'over het algemeen goed, maar soms wat lastig te interpreteren'. Deze laatste opmerking heeft betrekking op het terrein van kosteneffectiviteit.

De risicoschattingen die in de rapporten gegeven worden, noemen de respondenten 'wetenschappelijk', 'netjes', 'verantwoord' en 'betrouwbaar'. Eén van de respondenten vindt wel dat er soms, bijvoorbeeld in het chronisch ziektemodel, veel aanvullende aannames en schattingen worden gedaan.

Twee ngo-medewerkers vinden de informatie die het RIVM aanbiedt niet altijd volledig. Eén van hen geeft aan dat sommige informatie bij het RIVM niet te vinden is, terwijl het bij andere bronnen wel beschikbaar is. Daarnaast vinden zij dat het RIVM redelijk tijdig informatie levert, maar dat er soms wel wat beter op de actualiteit ingespeeld zou kunnen worden. Alle drie de respondenten vinden de informatie van het RIVM wel goed verifieerbaar en goed onderbouwd.

Persberichten en persoonlijke contacten

Twee van de respondenten maken wel eens gebruik van de persberichten. Deze worden 'goed en uitermate volledig' genoemd. Daarnaast zorgen de persberichten ervoor dat eerder naar het achterliggende rapport gekeken wordt. De persoonlijke contacten die de respondenten hebben bij het RIVM hebben zijn goed tot uitstekend en makkelijk toegankelijk.

6.6.4 Media

De mediarepondenten maken voor het verzamelen van informatie gebruik van verschillende instanties en kanalen. Instanties die genoemd worden zijn TNO, het RIVM, het Kenniscentrum Overgewicht, de WHO, het Voedingscentrum, het CBS en universiteiten. Het meest wordt gebruikgemaakt van internet (Google en Pubmed). Daarnaast worden ook artikelen of boeken gezocht in bibliotheken of via hoogleraren verkregen.

Eén van de respondenten kan altijd voldoende informatie vinden, soms misschien wel te veel. De andere twee geven aan niet altijd voldoende informatie te kunnen vinden.

Website RIVM

De website van het RIVM wordt door de mediarepondenten gemiddeld genomen één keer per maand bezocht. Zij zoeken daar naar cijfers, grafieken, demografische gegevens, rapporten en updates. De website wordt voor eigen gebruik toegankelijk gevonden, maar zou voor burgers toegankelijker kunnen. De schrijfstijl op de website vinden de respondenten goed en wordt formeel en zakelijk genoemd. De lay-out zou volgens één van hen overzichtelijker kunnen.

Rapporten RIVM

De rapporten van het RIVM worden door de mediarespondenten geregeld gebruikt. Twee van de respondenten weten niet meer precies welke rapporten ze gelezen hebben en of de rapporten die ze noemen wel van het RIVM zijn. Zij noemen een rapport over de gemiddelde levensverwachting in Nederland en een rapport over groenvoorzieningen. De derde respondent noemt ‘Ons eten gemeten’, VCP-rapporten (voedselconsumptiepeilingen) en alles over voeding dat toegestuurd wordt. De informatie die uit de rapporten gehaald wordt, betreft de stand van zaken, trends, verwachtingen, demografische gegevens, cijfers en aanbevelingen. De risicoschattingen die gegeven worden in de rapporten worden betrouwbaar, helder en duidelijk gevonden. De schrijfstijl vinden de respondenten zakelijk, duidelijk en goed te volgen. Eén van de respondenten vindt de rapporten wel een beetje stijf geschreven en niet recht voor z’n raap. Met het jargon en de wetenschappelijke structuur hebben de mediarespondenten niet zo veel moeite, het is overzichtelijk en helder. Het jargon maakt de rapporten soms wel wat houtherig.

Het informatieaanbod van het RIVM wordt door alle drie de respondenten volledig gevonden. Eén van hen zegt: ‘Als ze een onderzoek doen, doen ze het goed en is het volledig.’ Twee mediarespondenten vinden het lastig om te zeggen of de informatie van het RIVM verifieerbaar is. Zij vertrouwen erop dat de informatie klopt. Eén van hen belt soms wel na om daarover meer informatie te verzamelen.

Gezien de hoeveelheid aan rapporten vindt één van de respondenten dat het RIVM redelijk tijdig informatie levert. Een ander vindt dat het per onderwerp verschilt en zegt: ‘Soms is de meest recente informatie uit 2003, maar het kan ook gebeuren dat er net een nieuw onderzoek is gedaan en je dus de allernieuwste informatie hebt.’ De derde respondent vindt dat actuele informatie er altijd snel is.

Persberichten en persoonlijke contacten

Eén van de respondenten gebruikt de persberichten niet of nauwelijks. De ander twee gebruiken ze wel eens, maar niet zo vaak omdat niet alles geschikt is voor tijdschriften. Eén van respondenten gebruikt ze alleen als het een kort nieuwtje betreft en ze geschikt zijn voor de nieuwsrubriek, of als er plannen zijn om met dat onderwerp iets te gaan doen.

Persoonlijke contacten van de mediarespondenten met het RIVM zijn beperkt, één van de respondenten geeft aan één persoon te kennen, een andere kent er een paar. De contacten die er zijn worden goed en prettig gevonden.

6.6.5 GGD-medewerkers

De GGD-medewerkers zoeken allemaal naar informatie over overgewicht. De functionarissen gezondheidsbevordering doen dit een stuk intensiever en actiever dan de jeugdverpleegkundige. Als gevraagd wordt via welke instanties en kanalen de benodigde informatie over overgewicht wordt gezocht, noemt men een groot aantal bronnen. De jeugdverpleegkundige bezoekt het voedingscentrum via internet en maakt gebruik van lokaal roulerende medische tijdschriften. De functionarissen gezondheidsbevordering maken gebruik van het GGD-kennisnet, het Kenniscentrum Overgewicht, Wageningen Universiteit, het RIVM, het NIGZ, het NISB (Nederlands Instituut voor Sport en Beweging) en het ministerie van VWS. Dit verloopt vrijwel allemaal via internet. Verder maakt men gebruik van de eigen lokale gegevens uit de monitoren, bijvoorbeeld gezondheidsonderzoeken op scholen, die op het lokale en regionale niveau uitgevoerd worden. Op deze manier komen ze aan voldoende informatie, maar het is soms wel lastig om informatie te vinden die gebruikt kan worden voor lokale interventies.

De rol van het RIVM in de informatievoorziening van de GGD-medewerkers is dus dat het RIVM met zijn informatie in rapporten en op websites één van de vele aanbieders is van informatie over overgewicht. Een van de GGD-medewerkers noemt specifiek het Nationaal Kompas Volksgezondheid.

De cijfers op deze site worden gebruikt om de landelijke situatie te schetsen, daarna gebruikt men de eigen gegevens om de regionale situatie neer te zetten.

In het onderzoek is ook gevraagd naar de kwaliteit van de informatievoorziening (rapporten, website et cetera) door het RIVM. Deze vragen bleken voor de jeugdverpleegkundige te gedetailleerd. Het contact met het RIVM is te beperkt om hier zinnige uitspraken over te kunnen doen. De functionarissen gezondheidsbevordering vinden het lastig te beoordelen of de informatie van het RIVM volledig is. Volgens één van de respondenten is dit afhankelijk van de rol van het RIVM. Als het doel is om landelijke trends weer te geven dan is de informatie volledig, maar op het punt van praktisch advies voor de aanpak zou het wel wat uitgebreider mogen. Over de verifieerbaarheid stellen zij dat ze het RIVM op dit punt vertrouwen en dat ze niet de moeite nemen om één en ander na te zoeken. Daar heeft men gewoonweg de tijd niet voor. Met betrekking tot de tijdigheid heeft men het idee dat het RIVM redelijk up-to-date is. Een van de respondenten stelt: 'Daar heb ik meestal niet zo'n last van omdat we de beschikking hebben over eigen cijfers in regio. Dat vul je dus gewoon aan met informatie die je op dat moment hebt. Ik heb nog nooit gehad dat gegevens zo verouderd waren dat we er niets mee konden.'

Website RIVM

De functionarissen gezondheidsbevordering bezoeken de website van het RIVM met een zekere regelmaat. De ene functionaris schat tweemaal per maand. De andere functionaris moet een scheiding maken tussen het werk aan infectieziekten en het werk ten behoeve van overgewicht. Voor infectieziekten wordt heel vaak het RIVM-voorlichtingscentrum bezocht (zie: <http://infectieziekten.rivmvoorlichtingscentrum.nl/>). Voor overgewicht worden de sites van het RIVM een stuk minder vaak geraadpleegd: ongeveer eenmaal per twee maanden.

Men gebruikt de site voor informatie over de landelijke situatie en probeert aanknopingspunten te vinden voor het lokale beleid. Men vindt dan bijvoorbeeld de determinanten van overgewicht, cijfers en informatie over de relatie tussen sociaaleconomische klasse en overgewicht. Over het algemeen is men erg tevreden over de inhoud die op de site geboden wordt.

Iets dat wel node gemist wordt is informatie over mogelijke interventies. Verder merkt een van de respondenten op dat het misschien handig zou zijn om de zogenoemde 'leeflijnen' duidelijk op de website te zetten. 'Dat schijnt het landelijke instrument te worden waarin je interventies kunt zoeken.'¹¹

Een belangrijk punt van kritiek op structuur van de site is het volgende: 'Ik vind 'm niet altijd even overzichtelijk. Uiteindelijk kom je er wel. Er staat heel veel op en dat is prettig, maar je weet soms niet helemaal meer waar je precies bent en hoe je er bent gekomen. Soms kun je niet terugvinden wat je gelezen hebt. Dat heeft wellicht iets met het navigatiesysteem te maken. Er staat heel veel op, maar je weet nooit zeker of je alles gezien hebt of dat je misschien nog ergens anders moet kijken. Dat is wel lastig.'

Rapporten RIVM

Beide GGD-medewerkers lezen de RIVM-rapporten die gerelateerd zijn aan overgewicht. Een van de medewerkers stelt: 'Ik scan ze. Ik zou er wel graag meer tijd aan willen besteden, maar vaak komt het er niet van. Als het belangrijk is voor mijn aandachtsgebied dan lees ik ze wel.' Specifiek genoemd worden: 'Ons eten gemeten', 'Overgewichtpreventie in het voortgezet onderwijs' en de 'Volksgezondheid Toekomst Verkenning' (VTV). De frequentie waarmee de rapporten gebruikt

¹¹Op dit moment kan de leeflijn wel gevonden worden, maar een duidelijke plek op de RIVM-site heeft het instrument niet. Een en ander lijkt in ontwikkeling of wordt expliciet aan het lokale niveau overgelaten.

worden ligt laag. Een GGD-medewerker leest alleen de basisstukken en doet verder zo veel mogelijk via internet. De ander leest de rapporten een keer en haalt ze daarna aan.

Omdat het gebruik van de rapporten in de praktijk beperkt is, zijn de detailvragen over de inhoud van de rapporten voor een van de functionarissen gezondheidsbevordering te moeilijk. De andere functionaris is in de rapporten in het bijzonder op zoek naar interventiemogelijkheden om ze dan in eigen notities te kunnen gebruiken. Over het algemeen vindt deze respondent de rapporten goed. De kwaliteit van de risicoschattingen, de schrijfstijl, het gebruik van jargon en de wetenschappelijke structuur in de rapporten is afdoende en leveren qua begrip geen moeilijkheden op. De toegankelijkheid van de rapporten wordt als goed beschouwd. Gemist worden aangrijpingspunten voor de praktijk. De respondent stelt: 'Misschien is het wel logisch; jullie schrijven rapporten die bedoeld zijn voor iedereen, maar soms heb ik gewoon heel praktische informatie nodig. Dan ga je naar een gemeente en hoe krijg je dan voor elkaar dat er meer fietspaden aangelegd worden et cetera. Hoe kun je adviezen concreet voor elkaar krijgen. Dat mis ik overigens in veel rapporten en adviezen.'

Persberichten en persoonlijke contacten

De persberichten worden door de GGD-medewerkers niet gebruikt. Eén van de GGD-medewerkers kent een aantal mensen, dat bij het RIVM werkt. Hiervan wordt sporadisch gebruikgemaakt.

6.6.6 Burgers

De deelnemers in Beesd hebben nooit bewust naar informatie gezocht over overgewicht. Wel is een aantal mensen naar voorlichtingsbijeenkomsten geweest over afvallen (zoals Weight Watchers). Een bewoner zoekt beroepshalve wel eens naar meer informatie naar aanleiding van krantenartikelen. Hij zoekt dan via Google en komt op verschillende sites, vaak Belgische, terecht. Ook wordt op die manier de medische encyclopedie geraadpleegd. De overige deelnemers zoeken nauwelijks informatie op via internet. Tijdschriften en folders bij de huisarts doen het wel goed. De bewoners geven wel aan dat verschillende bronnen verschillende informatie geven. Hierdoor neemt de bezorgdheid juist toe.

De deelnemers aan het groepsgesprek in Haarlem geven aan dat zij wel eens zoeken naar informatie. Als voorbeeld wordt genoemd het zoeken naar informatie over 'stoppen met roken' en 'overgang in combinatie met overgewicht'. Hier was echter niets over te vinden.

Verder wordt er informatie uit de krant gehaald, maar wordt er niet bewust naar gezocht. Wel wordt het gelezen als het langskomt. Spotjes voor een half uur per dag bewegen, de balansdag en de schijf van vijf werken goed. De informatie zorgt niet echt voor meer of minder ongerustheid. Wel wordt het gedrag onbewust een beetje in de juiste richting gestuurd door de informatie. Het besef dat het een maatschappelijk probleem is of aan het worden is, neemt toe. Dit vinden de bewoners verontrustend. Ook geven ze aan dat alles staat of valt met voorlichting.

Geen van de bewoners in Beesd heeft wel eens bij het RIVM naar informatie gezocht. Ook niet naar aanleiding van de uitnodigingsbrief die is ontvangen voor het groepsgesprek. In Haarlem is een aantal mensen wel bekend met de website van het RIVM. Voor het werk zochten zij naar informatie over drinkwaterkwaliteit, overstromingen en luchtverontreiniging.

Halverwege de avond is de deelnemers gevraagd een persbericht te lezen van het RIVM over de risico's van overgewicht. De deelnemers in Beesd vinden het artikel niet moeilijk leesbaar, maar weten toch de boodschap niet goed te verwoorden. De meeste bewoners geven na het lezen van het bericht aan niet meer over het onderwerp te willen lezen. De deelnemers in Haarlem vonden het persbericht zakelijk, neutraal en informatief. Zij begrijpen de boodschap wel, maar vinden dat de cijfers weinig betekenis hebben doordat ze niet in perspectief geplaatst worden. Het persbericht is volgens hen niet op maat gemaakt voor burgers, omdat lang niet iedereen het zal begrijpen. De één noemt het bericht te wetenschappelijk, de ander vindt het bericht te vaag om wetenschappelijk te zijn. De bewoners van

Haarlem geven aan naar aanleiding van het persbericht wel meer over het onderwerp te willen lezen, maar geen hele rapporten.

6.7 Informatiebehoefte

6.7.1 Wetenschappers

Voor één van de wetenschappers gaat de voorkeur uit naar het ontvangen van risico-informatie van een instantie met een centrale functie, waar verschillende gegevens bij elkaar komen. Een ander vindt wetenschappelijke artikelen het belangrijkste en vindt het erg prettig als die digitaal beschikbaar zijn. Daarnaast is er een voorkeur voor gevalideerde en prestigieuze onderzoeks- en overheidsinstellingen die informatie verzamelen en documenteren, zoals het RIVM doet. Alle drie de respondenten hebben een duidelijke voorkeur voor internet.

De informatie die het RIVM aanbiedt, is volgens de wetenschappers goed voor hen op maat gemaakt. Eén van hen zegt: 'Goede wetenschappelijke onderbouwingen en daarmee goed op maat voor wetenschappers.' Een suggestie om de informatie nog meer op maat te maken, is om de informatie ook in internationale wetenschappelijke literatuur te laten verschijnen. Daarmee wordt een groter publiek bereikt en daarmee ook meer wetenschappers.

Twee wetenschappers vinden dat het RIVM rekening moet houden met de behoefte die bij wetenschappers aanwezig is. Een reden die daarvoor genoemd wordt is dat het RIVM in kasten kan komen waartoe wetenschappers geen toegang hebben. De andere respondent vindt dat dit afhankelijk is van de rol die het RIVM zelf wil vervullen. Volgens hem moet het RIVM vooral de overheid goed bedienen en tussen de wetenschappers en de beleidsmakers in zitten. Het RIVM moet volgens hem de vertaalslag maken van wetenschap naar beleid.

Met de percepties en emoties die spelen bij de bevolking en de pers moet volgens één van de wetenschappers geen rekening gehouden worden. Een ander vindt dat juist wel belangrijk. De derde respondent zegt: 'Het RIVM moet objectieve en verifieerbare informatie verstrekken en er rekening mee houden dat er geen indianenverhalen de wereld in geholpen worden.'

Suggesties om het informatieaanbod te verbeteren, zijn het verspreiden van nieuwsbrieven via e-mail, waarin links staan die naar de nieuwste rapporten verwijzen. Een andere suggestie is dat de website wat sprekender gemaakt zou kunnen worden.

6.7.2 Beleidsmakers

De voorkeur voor het ontvangen van (risico-)informatie gaat bij de beleidsmakers uit naar informatie via internet, bijvoorbeeld nieuwsbrieven of korte mailtjes, van instanties als het Kenniscentrum Overgewicht en het Voedingscentrum.

De informatie die het RIVM aanbiedt, is over het algemeen wel goed op maat gemaakt voor beleidsmakers en volgens één van hen ook voor mensen die wat minder in de materie thuis zijn.

De geïnterviewde beleidsmakers vinden alle drie dat het RIVM in het informatieaanbod rekening dient te houden met de behoefte die aanwezig is bij beleidsmakers. Met de media en de percepties en emoties van de bevolking moet het RIVM volgens hen geen rekening houden. Eén van de beleidsmakers zegt: 'Het RIVM moet ver vandaan blijven van de hypes en zorgen van de pers en de bevolking, het moet zijn onafhankelijke en geloofwaardige positie vasthouden.' Een andere respondent vindt dat er wel rekening gehouden moet worden met de manier waarop de informatie in de pers verwoord zal worden.

6.7.3 Ngo's

De medewerkers van de ngo's geven aan een voorkeur te hebben voor het ontvangen van informatie via nieuwsbrieven of via rapporten die toegestuurd worden vanuit het RIVM. Daarnaast worden de instanties en kanalen genoemd waar zij al gebruik van maken.

De informatie die het RIVM aanbiedt, wordt volgens de respondenten wel redelijk op maat gemaakt voor ngo's, maar dat is afhankelijk van het doel dat voor ogen is. Soms hebben ze er veel aan en soms weinig. Er worden verschillende suggesties gegeven om de rapporten meer op maat te maken. Eén daarvan is om ze wat laagdrempeliger te maken, bijvoorbeeld door te werken aan de schrijfstijl en de toegankelijkheid. Dat is volgens één van de respondenten allemaal erg serieus en zou wat speelser mogen. Andere suggesties zijn het aanleggen van een overzichtelijke databank en het testen en evalueren van de rapporten bij de gebruikers, zoals nu in dit onderzoek gebeurt.

Op de vraag of het RIVM rekening moet houden met de media en de percepties en emoties van de bevolking antwoordt één van de respondenten: 'Nee, dat vind ik niet. Soms gaat het over emotionele zaken, maar ik vind dat een organisatie als het RIVM daar geen rekening mee moet houden.' De andere twee respondenten vinden echter van wel. Eén van hen vindt dat het RIVM de feiten moet presenteren en daarbij in moet spelen op de actualiteit.

Een suggestie die gegeven wordt voor het verbeteren van het informatieaanbod is het bundelen van rapporten over overgewicht, diabetes en andere relevante onderwerpen, zodat de informatie voor organisaties toegankelijker wordt. Daarnaast is er volgens één van de respondenten behoefte aan een databank die een overzicht geeft van de effectiviteit van interventies. Daarnaast vindt één van de respondenten dat het informatieaanbod wel een creatieve blik kan gebruiken en dat de website aantrekkelijker zou kunnen. Een andere opmerking heeft betrekking op de naamsbekendheid van het RIVM, die is volgens één van de respondenten beperkt en meer profilering in wie ze zijn en wat ze doen zou volgens deze respondent goed zijn.

6.7.4 Media

Voor het ontvangen van (risico-)informatie gaat de voorkeur van de mediarepondenten uit naar onafhankelijke instanties, bijvoorbeeld wetenschappelijke instituten. Tevens hebben de instanties en kanalen die al gebruikt worden de voorkeur. Eén van de respondenten zou het fijn vinden als er een centraal persbureau zou komen.

De informatie die het RIVM aanbiedt, is voor de media goed te gebruiken. Eén van de respondenten vindt dat het niet de taak van het RIVM is om de informatie voor de media op maat te maken, maar merkt dat het RIVM daar wel op inspeelt. Een ander vindt dat het wel wat toegankelijker mag. Om het informatieaanbod wat meer op maat te maken voor de media zouden volgens deze respondent meer e-mailadressen en links voor achtergrondinformatie vermeld kunnen worden. Ook zouden vaktermen wat meer uitgelegd kunnen worden. De informatie die hangt aan het Nationaal Kompas is volgens één van de respondenten niet altijd makkelijk voorhanden en hij zou het fijn vinden als naar de bronnen doorgeklikt kan worden. Deze respondent vindt ook dat nieuwe informatie niet voldoende aangekondigd wordt, nieuwsbrieven zouden hiervoor een oplossing kunnen bieden. Een andere suggestie die gegeven wordt voor het verbeteren van de informatievoorziening is het rubriceren van berichten, met name in de rubriek 'actueel'.

Eén van de mediarepondenten is van mening dat het belangrijk en onvermijdelijk is dat het RIVM rekening houdt met de behoefte aan informatie bij de media, omdat het RIVM de media nodig heeft om nieuwe informatie over te brengen op de bevolking. Tegelijkertijd is het RIVM volgens deze respondent ook onmisbaar voor de media. Een andere respondent vindt juist dat het RIVM onafhankelijk moet opereren en dus geen rekening moet houden met de behoefte van media.

6.7.5 GGD-medewerkers

De GGD-medewerkers hebben niet de indruk dat de informatie volledig op hun behoefte is afgestemd. Zij stellen dat er gewoon landelijke informatie verstrekt wordt. Bij maatwerk zou de informatie zich meer op de regio of de gemeente moeten richten of in sterkere mate een vertaalslag naar mogelijke interventies in de praktijk moeten bevatten.

Eén van de functionarissen doet de suggestie om voordat een rapport gemaakt wordt met gezondheidsbevorderaars te overleggen. Dan kan nagegaan worden welke informatie bijdraagt aan hun werk en kan de informatieverzameling en het rapport hierop afgestemd worden. Dat overleg zou kunnen plaatsvinden met de vakgroep Gezondheidsbevordering (vakgroep GB). Dit is een groep van beroepsbeoefenaren.

De GGD-medewerkers vinden het wel belangrijk dat het RIVM rekening houdt met de informatiebehoefte van GGD-medewerkers, aangezien de GGD een belangrijke partner is. Men denkt ook dat het afstemmen er zorg voor draagt dat de informatie zo goed mogelijk gebruikt wordt.

Ook vinden alle GGD-medewerkers dat er bij het informatieaanbod rekening gehouden moet worden met percepties en emoties. Dit is belangrijk om te voorkomen dat onrust ontstaat. Wel denkt men dat de informatie zo goed en eerlijk mogelijk verstrekt moet worden.

Voor de verbetering van de informatievoorziening wordt de suggestie gedaan om gebruik te maken van nieuwsbrieven. Om op de hoogte gehouden te worden van de belangrijkste ontwikkelingen wordt zo'n nieuwsbrief erg handig gevonden. Verder maakt een van de functionarissen gezondheidsbevordering voor het thema infectieziekten gebruik van het RIVM-voorlichtingscentrum infectieziekten. Bij dit voorlichtingscentrum kunnen allerlei materialen verkregen (gedownload) worden die op het lokale niveau gebruikt kunnen worden: kleurplaten, folders et cetera. Het zou toegejuicht worden als iets dergelijk voor overgewicht ook opgericht zou worden. De materialen kunnen dan met mensen in het veld ontwikkeld worden, zodat het aansluit bij de behoefte.

6.7.6 Burgers

De deelnemers in Beesd hebben behoefte aan eerlijke en duidelijke uitleg, bijvoorbeeld in een tv-programma. Probleem is wel dat je niet weet welke bron betrouwbaar is. Ook verwijzingen naar websites, tijdschriften of andere bronnen zijn gewenst. Een bewoner geeft aan dat het soms niet in mensen opkomt om verder te zoeken omdat niet bekend is dat het bestaat. Ook voorlichtingsbijeenkomsten zijn gewild. Informatie zou daarnaast het liefst ontvangen worden via folders bij de huisarts of de supermarkt. In totaal geven drie mensen naar aanleiding van deze avond aan de RIVM-website wel te willen gaan bezoeken en drie mensen niet.

In Haarlem geven de deelnemers aan behoefte te hebben aan controleerbare cijfers. Duidelijke richtlijnen voor wat wel en wat niet gezond is, los van de dieetgoeroes. Bijvoorbeeld informatie vergelijkbaar met de 'schijf van vijf'. Er is behoefte aan meer informatie en feitelijke gegevens. De informatie wensen ze liever niet via rapporten te ontvangen, liever in winkels en via spotjes op televisie en radio. Voor wat betreft de instantie vindt men Postbus 51 erg betrouwbaar of zien ze graag info via de overheid.

6.8 Conclusie

6.8.1 Risicoperceptie en aandacht in de media

Uit de interviews is gebleken dat het merendeel van de professionals zich zorgen maakt over overgewicht en de daarbij behorende risico's. Redenen voor de bezorgdheid is het toenemende aantal mensen met overgewicht en de toenemende kosten in de gezondheidszorg. De bezorgdheid van de professionals is voornamelijk gericht op kinderen en jongeren. Wat dit alles versterkt, is dat de professionals de indruk hebben dat burgers zich in het geheel geen zorgen maken over het hebben van overgewicht. Eén van de journalisten observeert dat het hebben van overgewicht steeds meer maatschappelijk geaccepteerd lijkt te worden.

Bijna alle professionals zijn van mening dat er in de media en onder de bevolking meer aandacht besteed moet worden aan de preventie van overgewicht. Professionals vinden de informatie in de media vaak eenzijdig, weinig onderbouwd en ongenueanceerd.

Als het om (de gevolgen van) overgewicht gaat, maken de burgers zich met name zorgen om de maatschappij, vooral om de jeugd, en niet of nauwelijks om zichzelf. Redenen tot bezorgdheid zijn dat volwassenen geen tijd meer nemen om te koken, niet weten wat gezond is en dat er te veel ongezonde producten te verkrijgen zijn. De aandacht in de media vinden de burgers vaak tegenstrijdig en grof geformuleerd.

6.8.2 Bekendheid en beeld van het RIVM

Alle geïnterviewde professionals zijn bekend met het RIVM (Tabel 6.6). Zij zien het RIVM vooral als betrouwbaar, deskundig, eerlijk, objectief en geloofwaardig. Minder wordt het RIVM gezien als open, onafhankelijk, duidelijk in hun intenties en transparant. Alle onderzoeksgroepen hebben over het algemeen een positief beeld van het RIVM. Samengevat wordt het RIVM beschreven als een gedegen, solide, betrouwbaar en stevig instituut waarbinnen veel professionaliteit aanwezig is. Genoemde punten van kritiek zijn dat het RIVM te weinig doet aan de vertaling van onderzoek naar beleid en dat het RIVM zich weinig coöperatief en te veel 'van bovenaf' opstelt.

Tabel 6.6 Het beeld van het RIVM bij professionals betrokken bij overgewicht

	Betrouwbaar	Deskundig	Open	Eerlijk	Onafhankelijk	Objectief	Consistent	Duidelijke intenties	Transparant	Geloofwaardig
Zeer	9	4	2	2	3	4	4	1	1	8
Ja	6	11	3	11	5	9	7	6	6	6
Neutraal			5	1	5	1	2	2	3	1
Nee								1	3	
Helemaal niet										
Weet niet/geen mening			5	1	2	1	2	5	2	
Niet bekend met RIVM										

De burgers die hebben deelgenomen aan de focusgroepen zijn niet of nauwelijks bekend met het RIVM. Zij denken als eerste aan een instituut dat je kunt vertrouwen, dat veelzijdig is en advies geeft aan de overheid.

6.8.3 Gebruik en beoordeling van risico-informatie

Alle professionals zoeken geregeld naar informatie over overgewicht, de preventie daarvan en de bijbehorende risico's. Verschillende instanties en kanalen worden hiervoor benaderd en geraadpleegd. Voorbeelden hiervan zijn TNO, Pubmed, OITF, universiteiten, het CBS-POLS, het Kenniscentrum Overgewicht, het ministerie van VWS, het Convenantbureau Overgewicht, het Voedingscentrum, de WHO, het NIGZ en het CBO.

De informatie wordt veelal verkregen via internet, maar ook via tijdschriften, rapporten, boeken en directe contacten. Over het algemeen is er voldoende informatie beschikbaar, maar soms is er behoefte aan recenter gemeten gegevens. De website wordt door de professionals geregeld bezocht. De meeste respondenten vinden de website goed toegankelijk, maar de meningen zijn verdeeld. Een aantal respondenten heeft moeite met de structuur van de website en vindt dat het overzichtelijker kan.

Alle professionals lezen wel eens rapporten. De schrijfstijl en inhoud vinden zij over het algemeen prima. De rapporten worden echter ook wel 'saai' genoemd en niet toegankelijk voor burgers gevonden. Uit de rapporten worden met name cijfers, conclusies en aanbevelingen gehaald. De risicoschattingen die in de rapporten gegeven worden, worden over het algemeen goed en realistisch gevonden. Een punt van kritiek is dat er in de scenario's soms wel erg veel aannames gedaan worden.

Bijna alle professionals hebben persoonlijke contacten bij het RIVM, die over het algemeen als (zeer) prettig ervaren worden. De persberichten worden door de professionals niet veel gelezen.

De burgers zoeken zelden bewust naar informatie over overgewicht en de risico's daarvan. Wat voorbij komt in kranten, in folders en op televisie wordt wel gelezen en bekeken. Bijna niemand is bekend met de website en de rapporten van het RIVM.

Met betrekking tot het persbericht hadden de bewoners verschillende meningen. Ongeveer de helft van de bewoners begreep de boodschap van het bericht niet, de andere helft begreep de boodschap wel, maar vond de cijfers lastig te interpreteren. Het persbericht lijkt daarom niet op maat geschreven te zijn voor burgers.

6.8.4 Informatiebehoefte

Het merendeel van de professionals geeft aan voorkeur te hebben voor het ontvangen van informatie via internet. Over het algemeen zijn de professionals redelijk tevreden over de mate waarin de informatie die het RIVM aanbiedt aan hun behoeften voldoet.

Dit wil echter niet zeggen dat er geen verbetering mogelijk is. De wetenschappers zouden bijvoorbeeld graag zo veel mogelijk zelf de beschikking willen hebben over RIVM-gegevens. Zij zouden ook graag zien dat de informatie in internationale wetenschappelijke literatuur verschijnt. De beleidsmakers zouden willen dat het RIVM zich sterker bezighoudt met de vertaalslag van wetenschap naar beleid. De ngo's stellen dat de rapporten wat laagdrempeliger kunnen, door te werken aan de toegankelijkheid en de schrijfstijl. De GGD'en en de ngo's zouden graag zien dat de informatie die gerelateerd is aan overgewicht gebundeld of bij elkaar gezet wordt. Geopperd wordt om voor overgewicht een 'downloadcentrum' in te richten, zoals ook bestaat voor infectieziekten. De journalisten zouden graag wat meer e-mailadressen en links voor achtergrondinformatie hebben. Ook zouden zij graag de vaktermen uitgelegd zien.

Andere suggesties vanuit de ngo's zijn het aanleggen van een overzichtelijke databank en het testen en evalueren van de rapporten bij de gebruikers. De GGD-medewerkers geven aan dat zij op voorhand zouden willen overleggen over de opzet van een onderzoek. Dit zou bijvoorbeeld kunnen met de vakgroep gezondheidsbevordering. Dit is een vereniging van beroepsbeoefenaren.

Over het algemeen geldt dat veel van de professionals graag nieuwsbrieven ontvangen via e-mail, waarin links staan die naar de nieuwste rapporten verwijzen. Verder zouden zij graag de website wat sprekender zien. Een suggestie voor het verbeteren van de website is het rubriceren van berichten, met name in de rubriek 'actueel'. Een ander idee is om de navigatie te verbeteren, zodat je weet waar je bent op de site en of je alle beschikbare informatie al dan niet gezien hebt.

De burgers hebben behoefte aan eerlijke, duidelijke en eenduidige uitleg en informatie. De informatie zou men het liefst ontvangen via folders bij de huisarts of in de supermarkt of via de televisie of radio. Er is behoefte aan een centrale organisatie die betrouwbaar en bekend is en een voorbeeldfunctie heeft.

De meningen van de respondenten over of er rekening met de media en de percepties en emoties van de bevolking moet worden gehouden, zijn verdeeld. Een aanzienlijk deel van hen vindt van wel. De eerste reflex van het andere deel is dat het RIVM vooral objectief, onafhankelijk en geloofwaardig moet blijven. In tweede instantie wordt vaak opgemerkt dat er niet onnodig onrust gezaaid moet worden en dat er rekening gehouden moet worden met de wijze waarop de media te woord gestaan worden. Geconcludeerd kan dus worden dat vrijwel alle professionals het belang van rekening houden met percepties en emoties ten minste enigszins onderkennen.

7 Conclusies en aanbevelingen

7.1 Inleiding

Het doel van het onderzoek, waarover hier gerapporteerd wordt, is het verkrijgen van een indruk van de risicocommunicatie door het RIVM over een beperkt aantal door het RIVM geselecteerde risico's. Deze bevindingen kunnen gebruikt worden om de risicocommunicatie te verbeteren. Om dit doel te bereiken werd een aantal onderzoeksvragen geformuleerd. In dit hoofdstuk worden deze van een antwoord voorzien.

7.2 Risicoperceptie en aandacht in de media

De eerste onderzoeksvraag die werd opgeworpen om te achterhalen in welke mate betrokkenen bezorgd zijn om een risico en hoe de aandacht in de media beoordeeld wordt, was:

Wat is de risicoperceptie van de geselecteerde (milieu)gezondheidsrisico's door de verschillende deelnemers in de communicatienetwerken?

Uit de resultaten zoals deze in de voorgaande vier hoofdstukken gepresenteerd werden, bleek dat de perceptie van de vier risico's in het onderzoek zeer gevarieerd is. Hierna worden de bevindingen kort samengevat.

Het gepercipieerde risico van *overstromingen* is beperkt onder zowel de professionals als de burgers. De achtergrond hiervan is dat de meeste professionals en burgers denken dat er goede voorzorgsmaatregelen getroffen zijn en dat men overstromingsrisico als 'een deel van het leven' beschouwt. De burgers stellen dat het tijdig verstrekken van informatie de onrust wegneemt. Over de aandacht in de media zijn de professionals tevreden, maar zij denken wel dat de media moeten waken voor gekleurde verslaggeving. Een deel van de professionals vindt dat er te veel aandacht is voor rampen en te weinig aandacht voor preventieve maatregelen die burgers zelf kunnen nemen. Het zou goed zijn als er meer aandacht aan het risico gegeven zou worden zonder onrust te veroorzaken.

Bij het risico *voedselveiligheid* is er geen eensluidende perceptie onder de professionals. De GGD-medewerkers, de wetenschappers en de vertegenwoordigers van de media maken zich geen zorgen over voedselveiligheid. Voedsel is volgens hen nog nooit zo veilig geweest als tegenwoordig. De beleidsmakers hebben de taak om de voedselveiligheid kritisch te volgen. Bij hen bestaat dus een soort van beroepsmatige ongerustheid. De ngo's en de burgers zijn daadwerkelijk bezorgd over de mogelijke gezondheidseffecten van voeding. Bij burgers maakt men zich met name ongerust over kwetsbare groepen. Als oplossing voor de bezorgdheid noemen zij het kunnen verkrijgen van betrouwbare informatie over de samenstelling van voedsel. Met betrekking tot de aandacht in de media geven de meeste professionals aan dat de berichtgeving vaak onzorgvuldig is. Vanuit de GGD-medewerkers komt de observatie dat er overdreven aandacht is voor incidenten. In plaats daarvan is meer aandacht voor gezonde voeding en hygiënemaatregelen wenselijk.

Ook bij *luchtverontreiniging* is de perceptie praktisch unaniem. In tegenstelling tot bij overstromingen zijn nu zowel burgers als het overgrote deel van de professionals wel erg bezorgd over de effecten. De reden hiervoor is dat er voldoende wetenschappelijk bewijs is dat er bij de huidige concentraties bij grote groepen mensen gezondheidsschade kan optreden. De GGD-medewerkers voegen hieraan toe dat

zij denken dat de huidige regelgeving strenger zou moeten om afdoende bescherming te kunnen bieden. De journalisten maken zich wederom geen zorgen over het milieugezondheidsrisico. Opvallend is dat de burgers het lastig vinden om de gezondheidseffecten te duiden. Genoemde effecten zijn: aandoeningen aan de luchtwegen, kanker, vroegtijdige sterfte, het broeikaseffect en aantasting van de leefbaarheid. De aandacht in de media voor luchtverontreiniging wordt als positief beschouwd, maar de kanttekening wordt gemaakt dat de media vooral reageren op maatschappelijke onrust ten gevolge van bijvoorbeeld veranderingen in de Europese wetgeving. Als de onrust gaat liggen, neemt de media-aandacht weer af.

Aangaande *overgewicht* is er een schisma waarneembaar tussen de percepties van de professionals en die van de burgers. In tegenstelling tot de eerder behandelde risico's zijn bij overgewicht de burgers een stuk minder bezorgd dan de professionals. Er is hierin dus een opvallend verschil tussen de milieugezondheid risico's en het 'lifestyle'-risico in het onderzoek.

De burgers in het onderzoek maken zich met name zorgen om de maatschappij, vooral om de jeugd, en niet of nauwelijks om zichzelf. Bij de oorzaken van overgewicht lijken de burgers vooral aandacht te hebben voor de voedselinname. Als redenen voor bezorgdheid werden genoemd dat volwassenen geen tijd meer nemen om te koken, niet weten wat gezond is en dat er te veel ongezonde producten te verkrijgen zijn. Aan bewegen werd nauwelijks aandacht besteed. De aandacht in de media vinden de burgers vaak tegenstrijdig en grof geformuleerd.

Van de professionals is daarentegen het overgrote deel bezorgd over overgewicht en de daarbij horende risico's. Als argumenten hiervoor noemen zij het toenemende aantal mensen met overgewicht en de stijgende kosten in de gezondheidszorg. Zij richten hun bezorgdheid met name op kinderen en jongeren. Zij zijn extra bezorgd, terecht zoals nu blijkt, omdat de indruk bestaat dat burgers zich in het geheel geen zorgen maken over het hebben van overgewicht. Bijna alle professionals zijn van mening dat er in de media en onder de bevolking meer aandacht besteed moet worden aan de preventie van overgewicht. De professionals vinden de informatie in de media vaak eenzijdig, weinig onderbouwd en ongenueanceerd.

7.3 Bekendheid en beeld van het RIVM

De tweede onderzoeksvraag was bedoeld om te achterhalen hoe de andere deelnemers in het communicatienetwerk ten opzichte van het RIVM staan en in hoeverre zij bekend met het instituut zijn. De bijbehorende onderzoeksvraag was:

In hoeverre zijn de andere deelnemers aan de communicatienetwerken bekend met het RIVM en wat is hun houding ten opzichte van het instituut als bron van risico-informatie?

In het onderzoek zijn de professionals en de burgers hierover een aantal open en gesloten vragen gesteld. Het blijkt dat de bekendheid met het RIVM onder de professionals over het algemeen groot is. Dit geldt met name voor de wetenschappers en de beleidsmakers. De bekendheid met het RIVM onder GGD-medewerkers, ngo's en vertegenwoordigers van de media varieert per risico. De bekendheid met het RIVM is het grootst bij de professionals die betrokken zijn bij het risico luchtverontreiniging. Een tussenpositie wordt ingenomen door de bekendheid onder de professionals betrokken bij voedselveiligheid en overgewicht. De bekendheid is het minst onder de professionals die zich bezighouden met overstromingen. De burgers zijn een stuk minder bekend met het RIVM. Zij die het instituut wel kennen, baseren zich op informatie uit de kranten van de televisie. Ze kennen het RIVM als onderzoeksinstituut van de overheid, maar weten er over het algemeen weinig over te vertellen.

Uit de antwoorden uit de gesloten vragen (zie Tabel 7.1) blijkt dat het RIVM door de professionals gezien wordt als betrouwbaar, deskundig, eerlijk, objectief, consistent en geloofwaardig. Minder hoge scores worden verkregen voor openheid, onafhankelijkheid en transparantie. Uit de antwoorden op de open vragen bleek dat men denkt dat het RIVM niet onafhankelijk is omdat het werkt voor de ministeries van VROM en VWS. Als een gevolg hiervan kan het RIVM niet zomaar alles naar buiten brengen. Het RIVM brengt volgens de respondenten dus min of meer de boodschap zoals VROM of VWS deze verkondigd wil hebben (channel role, zie hoofdstuk 1). De lage scores voor transparantie en openheid hebben zowel een inhoudelijke als een organisatorische basis. Enerzijds stelt een deel van de professionals dat zij wel wat meer duidelijkheid zouden willen over de totstandkoming van conclusies en onderzoeken. Dit geldt vooral voor de risico's luchtverontreiniging, voedselveiligheid en overgewicht. Anderzijds hebben veel professionals behoefte aan een beter overzicht van de structuur van de organisatie. Het is voor veel van hen niet duidelijk in welke afdelingen het RIVM georganiseerd is en welke RIVM'er op welk product aangesproken kan worden. De vertegenwoordigers van de media zouden bij voorkeur direct met medewerkers willen praten. In de huidige praktijk moeten zij eerst contact opnemen met de afdeling Communicatie.

Tabel 7.1 Het beeld van het RIVM bij professionals in het onderzoek

	Betrouwbaar	Deskundig	Open	Eerlijk	Onafhankelijk	Objectief	Consistent	Duidelijke intenties	Transparant	Geloofwaardig
Zeer	21	22	3	5	6	10	8	6	3	24
Ja	28	32	21	37	19	33	29	21	15	25
Neutraal	4	1	18	5	14	6	6	10	7	4
Nee	1		5	4	11	6	4	5	17	1
Helemaal niet			1		2				2	
Weet niet/geen mening	2	1	8	5	4	1	9	14	12	2
Niet bekend met RIVM	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4

7.4 Gebruik en beoordeling van risico-informatie

Een derde onderwerp dat in het onderzoek centraal stond, was de waardering van de risico-informatie van het RIVM door betrokkenen en de mate waarin zij ervan gebruikmaken. In het eerste hoofdstuk werd de volgende onderzoeksvraag geformuleerd:

Wat vinden de andere deelnemers in de communicatienetwerken over (milieu)gezondheidsrisico's over de inhoud van de risicocommunicatie door het RIVM en in welke mate maken zij ervan gebruik?

Uit het onderzoek blijkt dat de geraadpleegde professionals de risico-informatie van het RIVM gebruiken in combinatie met gegevens uit andere bronnen. De mate waarin het RIVM een grote of een belangrijke rol speelt in de informatievoorziening verschilt per risico en per doelgroep. De professionals die het meest gebruikmaken van de risico-informatie zijn dezelfde als de professionals die het meest bekend zijn met het RIVM. Zoals gezegd, zijn dit vooral de professionals die betrokken zijn bij luchtverontreiniging. Daarna zijn het de betrokkenen bij voedselveiligheid en overgewicht. De professionals betrokken bij overstromingen maken het minst gebruik van de risico-informatie van het RIVM. Over het algemeen lijkt het RIVM vooral van belang te zijn in de informatievoorziening van de beleidsmakers, de medewerkers van ngo's en de medewerkers van de GGD. De wetenschappers

hebben een veel groter arsenaal aan databronnen tot hun beschikking en de journalisten zoeken veel minder geregeld naar risico-informatie. Bij het zoeken naar informatie maken de professionals vooral gebruik van internet. Daarnaast noemt men rapporten, artikelen, persoonlijke contacten, congressen et cetera. Burgers zijn over het algemeen niet actief op zoek naar risico-informatie. Wat voorbij komt in kranten, folders en op televisie wordt wel gelezen en bekeken.

Vrijwel alle professionals maken gebruik van de website van het RIVM. De frequentie van het bezoek varieert van dagelijks tot 'af en toe'. Bij de beoordeling van de site kijkt men zowel naar de inhoud als naar de structuur. Hoewel er hiaten genoemd worden, heeft men over de inhoud over het algemeen geen klachten. De professionals vinden dat er veel informatie op de website staat en over het algemeen is men in staat te vinden wat gezocht wordt. Een deel van de professionals denkt echter wel dat de structuur van de site te verbeteren is. Illustratief hierbij is de opmerking van een GGD-medewerker: 'Het is mij lang niet altijd duidelijk waar op de site ik precies ben. Ook weet ik niet hoe ik terug kan naar andere informatie en of ik alle informatie die op de site beschikbaar is, gezien heb. Ik denk dat dit vooral met de navigatie te maken heeft.'

De rapporten worden met name gelezen door de wetenschappers en in iets mindere mate door de beleidsmakers, de GGD-medewerkers en de ngo's. Zij lezen uit tijdgebrek vaak alleen de samenvatting of het abstract. Uit de rapporten haalt men met name cijfers, conclusies en aanbevelingen. Over de risicoschattingen en de schrijfstijl is men over het algemeen tevreden. De professionals maken wel de kanttekening dat de rapporten alleen voor deskundigen goed toegankelijk zijn. Ze zijn over het algemeen niet voor het brede publiek geschreven.

Vooraf de wetenschappers, de beleidsmakers en een deel van de GGD-medewerkers (luchtverontreiniging) hebben persoonlijk contacten bij het RIVM. Deze contacten worden doorgaans als heel positief ervaren. De persberichten worden door de professionals maar weinig gebruikt. De burgers vinden de persberichten die hen tijdens de groeps gesprekken voorgelegd werden te moeilijk om te lezen of misleidend. Toch vond een deel van hen de persberichten informatief.

7.5 Informatiebehoefte

Het onderwerp van deze paragraaf is de informatiebehoefte van de verschillende betrokkenen. De onderzoeksvraag die hiertoe opgesteld werd is:

Welke informatie over (milieu)gezondheidsrisico's zouden de andere deelnemers in de communicatienetwerken graag willen hebben?

Hieraan gekoppeld is de vraag naar de wijze waarop de verschillende belanghebbenden de informatie zouden willen ontvangen. De corresponderende vraag is:

Welke voorkeuren hebben de andere deelnemers aan de verschillende risicocommunicatienetwerken in het gebruik van communicatiekanalen?

Uit het onderzoek blijkt dat de meeste professionals de risico-informatie bij voorkeur via internet ontvangen. Aanvullend op het huidige aanbod wordt genoemd dat zij graag gebruikmaken van attenderingen en nieuwsbrieven met daarin links naar rapporten en andere relevante informatie. Bij een deel van de professionals bestaat de behoefte aan bundeling van informatie over één specifiek risico. Vanuit één van de GGD-medewerkers komt de suggestie om het 'downloadcentrum' zoals dit bestaat voor infectieziekten ook in te richten voor andere risico's. De wetenschappers zouden graag zien dat het RIVM ook publiceert in de internationale wetenschappelijke literatuur. De journalisten willen voor hun informatie graag de mogelijkheid hebben om direct met RIVM-medewerkers te spreken.

Inhoudelijk zouden de beleidsmakers en de GGD-medewerkers graag zien dat het RIVM zich sterker bezighoudt met de vertaalslag van wetenschap naar beleid. Bij de GGD-medewerkers gaat het bijvoorbeeld over interventies op overgewicht. Anderzijds stellen de GGD-medewerkers dat het hun taak is om de vertaalslag naar het lokale niveau te maken. Blijkbaar kunnen zij hier wel wat hulp bij gebruiken. De journalisten zouden graag wat vaker vaktermen uitgelegd willen zien. Burgers hebben vooral behoefte aan actuele en regionale informatie op radio en televisie die hen een handelingsperspectief geeft. Hierbij is volgens hen vooral een rol weggelegd voor de gemeente.

Een heel belangrijke bevinding is dat als het RIVM een belangrijke rol speelt in de informatievoorziening over een risico (in dit onderzoek luchtverontreiniging, voedselveiligheid en overgewicht) er onder beleidsmakers, wetenschappers, GGD-medewerkers en ngo's de behoefte is om eerder en actiever bij onderzoeken betrokken te worden.

Ten slotte kan er geconcludeerd worden dat het overgrote deel van de professionals van mening is dat het RIVM in de risicocommunicatie rekening dient te houden met emoties en percepties bij burgers en andere belanghebbenden. Voor een deel van de professionals is deze conclusie echter niet vanzelfsprekend. Men ziet het als de primaire taak van het RIVM om objectief en onafhankelijk te rapporteren. Pas in tweede instantie wordt ingezien dat het verstandig kan zijn om de boodschap zo te brengen dat er geen onrust ontstaat. Een deel van de respondenten denkt dat het RIVM een rol kan spelen bij het beteugelen van onrust door de beschikbare informatie objectief bij elkaar te zetten. Anderen zijn van mening dat het belang van risicocommunicatie zal afhangen van het gekozen medium (rapport vs. televisie).

7.6 Tot slot

In de eerste paragrafen van hoofdstuk 1 werd geschetst dat er in de internationale literatuur over risicocommunicatie en wetenschapscommunicatie een duidelijke trend waarneembaar is naar een meer 'beraadslagende', participatieve wijze van communiceren over risico's. Ter afsluiting van het rapport wordt de vraag gesteld of er in het onderzoek ook aanwijzingen hiervoor gevonden zijn.

Uit de bevindingen in de verschillende hoofdstukke over risico's blijkt dat dit inderdaad het geval is. Op de journalisten na hebben alle professionals de behoefte aan een meer beraadslagende, participatieve wijze van communicatie over risico's. In het onderzoek uit zich dit op twee wijzen. De eerste relevante bevinding is dat, zoals in paragraaf 7.5 werd geconcludeerd, professionals graag vroeger en actiever bij onderzoeken betrokken willen worden. Dit biedt beleidsmakers, wetenschappers, ngo's en medewerkers van de GGD de mogelijkheid om het onderzoek te verrijken met ideeën en draagt bij aan de praktische bruikbaarheid van onderzoeksresultaten. De tweede bevinding die duidt op een voorkeur voor een wat actievere vorm van communicatie, een voorkeur voor meer interactie, is het gegeven dat professionals graag zien dat het RIVM hen actief informatie aanbiedt in de vorm van nieuwsbrieven met internetlinks. Enerzijds is dit uiteraard een vorm van gemakzucht, maar anderzijds laat het RIVM op deze manier zien waar het mee bezig is, nodigt het uit tot reacties en wacht het niet passief tot professionals uit eigen beweging de aangeboden risico-informatie gaan opzoeken. Bijeffecten zouden kunnen zijn dat dit ten positieve bijdraagt aan het beeld van het RIVM, dat zich vooralsnog niet kenschetst als open en transparant, en dat de draagvlak voor bevindingen en interventies toeneemt.

Hoewel onder het brede publiek bij 'beraadslagende' en interactieve communicatie vaak meteen gedacht wordt aan het betrekken van burgers en moeizame bijeenkomsten in buurthuizen, blijkt uit het onderzoek dat burgers in zijn geheel geen behoefte hebben aan een meer interactieve benadering. Gezien de onbekendheid met het RIVM, het niet actief zoeken naar informatie en de behoefte van

burgers aan lokaal bruikbare informatie via lokale media, moet het RIVM zich realiseren dat burgers waarschijnlijk het beste via de GGD, scholen en huisartsen bereikt worden. In tweede instantie kan gedacht worden aan huis-aan-huiskranten en Postbus 51-spotjes. Deze communicatie moet dus wel actief zijn, maar communicatie over en weer en discussie, zoals met de professionals, is niet erg waarschijnlijk. Dit betekent uiteraard niet dat burgers niet onderling over het onderwerp communiceren.

Voor de vertegenwoordigers van de media geldt dat zij enigszins van de zijlijn het publiek informeren over (milieu)gezondheidsrisico's en de hierbij betrokken actoren. Zij reageren sterk op maatschappelijke onrust, crises en rampen. Uit het onderzoek blijkt dat zij geen voorkeur hebben voor een wijze van risicocommunicatie door het RIVM. De vertegenwoordigers hechten sterk aan hun vrijheid om te schrijven wat ze willen en hebben behoefte aan informatie waarop zij hun stukken kunnen baseren. Deze professionals zouden daarom graag zien dat zij de mogelijkheid krijgen om direct met RIVM-medewerkers te spreken. Ook de journalisten zouden graag eerder en actiever bij RIVM-onderzoek betrokken worden. Onder de voorwaarde dat de media niet 'volledig toegang tot de keuken krijgen', lijkt het niet al te lastig om aan dit laatste tegemoet te komen. Een zogenaamd 'decentraal woordvoerderschap' is voor een grote organisatie als het RIVM waarschijnlijk niet verstandig.

Het belangrijkste actiepunt dat uit het onderzoek naar voren komt, is dat het RIVM moet gaan nadenken over wijzen om haar risicocommunicatie met beleidsmakers, wetenschappers, ngo's en medewerkers van de GGD open, actiever en in sterkere mate 'beraadslagend' te maken. Een belangrijke voorwaarde hiervoor is dat het RIVM accepteert dat kennis vandaag de dag betekenis krijgt in zijn maatschappelijke context. Een en ander betekent dat er afscheid genomen moet worden van de klassieke opvattingen over communicatie.¹² Dat dit noodzakelijk is, maakt de controverse over de HPV-vaccinatie, zoals deze in maart 2009 ontstond, meer dan duidelijk.

¹² In literatuur over wetenschapscommunicatie stelt men dat er overgestapt moet worden van het zogenoemde scientific literacy/cognitive deficit-model naar het interactive science-model (zie hoofdstuk 1).

Literatuur

- Auwerart, A. van der en C. van Woerkom (2004). Een queeste (speurtocht) naar een gemeenschappelijk denk- en handelingskader voor wetenschapscommunicatie. In M. L. Noorlander, R. R. Braam, A. L. Loos en M. A. G. Westbroek (Eds.), Kennisdagen Communicatie. Effectieve publiekscommunicatie: hints voor de Wetenschaps- en techniekcommunicatie (WTC). Papers, positiepapers en tips (pp. 88-100). Amsterdam: Stichting Weten.
- Bemelmans, W. J. E., R. T. Hoogenveen, T. L. S. Visscher, W. M. M. Verschuren en A. J. Schuit. (2004). Toekomstige ontwikkelingen in overgewicht - Inschatting effecten op de volksgezondheid (rapport nr. 260301003). Bilthoven: RIVM.
- Bloemen, H. J. T., M. Mennen en A. Van der Meulen. (1996). Characterization of Episodic Air Pollution in Cities (CHEAP) (rapport nr. 723301003). Bilthoven: RIVM.
- Buijsman, E., J. P. Beck, L. Van Bree, et al. (2005). Fijn stof nader bekeken (rapport nr. 500037008). Bilthoven: MNP.
- Bush, J., S. Moffatt en C. E. Dunn. (2001). Keeping the public informed? Public negotiation of air quality information. *Public Understanding of Science*, 10(2), 213-228.
- Chaiken, S., A. Liberman en A. Eagly. (1989). Heuristic and systematic processing within and beyond the persuasion context. In J. S. Uleman en J. A. Bargh (Eds.), *Unintended thought* (pp. 212-252). New York: Guilford Press.
- Devilee, J. L. A. (2002). Decision making about waste facilities. Amsterdam: UvA.
- Dijkstra, A. M., E. R. Seydel en J. M. Gutteling. (2004). Effectieve wetenschapscommunicatie: een communicatievraagstuk. In M. L. Noorlander, R. R. Braam en A. L. Loos (Eds.), Kennisdagen Communicatie 2003. Effectieve publiekscommunicatie: hints voor de wetenschaps- en techniekcommunicatie (WTC). Papers, positiepapers en tips (pp. 110-120). Amsterdam: Stichting Weten.
- Einsiedel, E. en B. Thorne. (1999). Public responses to uncertainty. In S. M. Friedman, S. Dunwoody en C. L. Rogers (Eds.), *Communicating uncertainty. Media coverage of new and controversial science* (pp. 43-57). London: Lawrence Erlbaum.
- Fischer, P. H., C. B. Ameling en M. Marra. (2005). Air pollution and daily mortality in the Netherlands over the period 1992 - 2002 (rapport nr. 630400002). Bilthoven: RIVM.
- Griffin, R. J., K. Neuwirth, S. Dunwoody en J. Giese. (2004). Information Sufficiency and Risk Communication. *Media Psychology*, 6(1), 23-61.
- Gurabardhi, Z., J. M. Gutteling en M. Kuttschreuter. (2005). An empirical analysis of communication flow, strategy and stakeholders' participation in the risk communication literature 1988-2000. *Journal of Risk Research*, 8(6), 499-511.
- IRGC. (2006). Risk Governance. Towards an integrative approach. Geraadpleegd 14 januari, 2008, via <http://www.irgc.org>.
- Lasswell, H. D. (1948). The structure and function of communication in society. In L. Bryson (Ed.), *The communication of ideas*. New York: Harper.
- Logan, R. A. (2001). Science mass communication. It's conceptual history. *Science Communication*, 23(2), 135-163.
- McLuhan, M. (1964). *Understanding the media: The extensions of man*. New York: Mentor.
- MNP-RIVM. (2003). Nuchter omgaan met risico's (rapport nr. 251701047/2003). Bilthoven.
- Neuvel, J. (2004). Wateroverlast en Watertekort: percepties op risico's en consequenties voor de ruimtelijke ordening (rapport nr. 500023002). Bilthoven: RIVM.
- NRC (1996). *Understanding risk: Informing decisions in a democratic society*. Washington: National Academy Press.
- Peters, R. G., V. T. Covelto en D. B. McCallum. (1997). The determinants of trust and credibility in environmental risk communication: An empirical study. *Risk Analysis*, 17(1), 43-54.
- Petts, J. (2000). Municipal waste management: Inequities and the role of deliberation. *Risk Analysis*, 20(6), 821-832.

- Renn, O. (2004). The Role of Stakeholder Involvement in Risk Communication, ATW : Internationale Zeitschrift für Kernenergie : offizielles Fachblatt der Kerntechnischen Gesellschaft e.V. (Vol. 49, pp. 602-607).
- RIVM. (2006). Visie op communicatie bij RIVM (intern document): RIVM.
- RIVM. (2008). Vooral gezondheidswinst door overgewichtpreventie Geraadpleegd 20 maart, 2009, via <http://www.rivm.nl/persberichten/2008/vooral-gezondheidswinst-door-overgewichtpreventie.jsp>.
- RIVM. (2009). Nationale Atlas Volksgezondheid. Geraadpleegd 25 maart, 2009, via http://www.rivm.nl/vtv/object_map/o2536n21778.html.
- Rombout, P. J. A., H. J. T. Bloemen, L. Van Bree, et al. (1999). Wintersmog en verkeersmaatregelen, effecten op luchtkwaliteit en gezondheid (rapport nr. 650010012). Bilthoven: RIVM.
- Schrijvers, C. T. M. en C. G. Schoemaker. (2008). Spelen met gezondheid. Leefstijl en psychische gezondheid van de Nederlandse jeugd (rapport nr. 270232001). Bilthoven: RIVM.
- Slovic, P., B. Fischhoff en S. Lichtenstein. (1982). Why study risk perception? Risk Analysis, 2(2), 83-93.
- Ten Brinke, W. B. M. en B. A. Bannink. (2004). Risico's in bedijkte termen, een thematische evaluatie van het Nederlandse veiligheidsbeleid tegen overstromen (rapport nr. 500799002). Bilthoven: RIVM.
- Van der Auweraert, A. en C. Van Woerkom. (2004). Een queeste (speurtocht) naar een gemeenschappelijk denk- en handelingskader voor wetenschapscommunicatie. In M. L. Noorlander, R. R. Braam, A. L. Loos en M. A. G. Westbroek (Eds.), Kennisdagen Communicatie. Effectieve publiekscommunicatie: hints voor de Wetenschaps- en techniekcommunicatie (WTC). Papers, positiepapers en tips (pp. 88-100). Amsterdam: Stichting Weten.
- Van Kreijl, C. F., A. G. A. C. Knaap, M. C. M. Busch, et al. (2004). Ons eten gemeten: gezonde voeding en veilig voedsel in Nederland (rapport nr. 270555007). Bilthoven: RIVM.
- VROM. (2004). Nuchter omgaan met risico's. Beslissen met gevoel voor onzekerheden. Hoofddocument. Den Haag: VROM.
- Weinstein, N. D. (1982). Unrealistic optimism about susceptibility to health problems. Journal of Behavioral Medicine, 5(4), 441-460.
- Weinstein, N. D., S. E. Marcus en R. P. Moser. (2005). Smokers' unrealistic optimism about their risk. Tobacco Control, 14(1), 55-59.
- Wendel-Vos, G. C. W., A. Blokstra, S. L. N. Zwakhals, A. H. Wijga en M. A. R. Tjhuis. (2005). De fysieke omgeving in relatie tot bewegen en voeding - Onderzoek in het kader van preventie van overgewicht (rapport nr. 260301007). Bilthoven: RIVM.
- Westley, B. en M. MacLean. (1957). A conceptual model for mass communication research. Journalism Quarterly(34), 31-38.

Bijlage 1 Lijst geïnterviewde personen

Tabel B.1 Geïnterviewde professionals per risico

Voedselveiligheid	Overstromingen
<i>Beleidsmakers</i>	<i>Beleidsmakers</i>
1) Voedsel en Waren Autoriteit (VWA)	1) ministerie van Verkeer en Waterstaat, directoraat Generaal Water
2) ministerie van VWS, directie Voeding, Gezondheidsbescherming en Preventie	2) Waterschap Friesland
3) ministerie van LNV, directie Kennis	3) gemeente Roermond, afdeling Ruimte
<i>Media</i>	<i>Media</i>
4) tijdschrift voedingsmiddelentechnologie	4) De Gelderlander
5) de Volkskrant	5) tijdschrift Geografie
6) Biofair	6) De Maaspost
<i>Ngo's</i>	<i>Ngo's</i>
7) Consumentenbond	7) Stichting Natuur Dichtbij
8) Milieudefensie	8) Hoogwater Platform
9) Stichting Voedingscentrum Nederland	9) Bureau Stroming
<i>Wetenschappers</i>	<i>Wetenschappers</i>
10) Universiteit Wageningen en Researchcentrum	10) TU Delft
11) IRAS	11) Haskoning
12) Universiteit Wageningen/VWA	12) Universiteit Utrecht, fysische geografie
<i>GGD'en</i>	<i>GGD'en</i>
13) GG&GD Utrecht	13) GGD Brabant/Zeeland (Bureau Gezondheid, Milieu en Veiligheid)
14) GGD Hollands Midden	14) GGD Flevoland
15) GGD Regio Twente	15) GGD Zuid-Limburg
Luchtverontreiniging	Overgewicht
<i>Beleidsmakers</i>	<i>Beleidsmakers</i>
1) ministerie van VROM, directie Klimaatverandering en Industrie	1) ministerie van VWS, Convenantbureau Overgewicht
2) ministerie van VROM, directie Lokale Milieukwaliteit en Verkeer	2) ministerie van VWS, afdeling Voeding, Gezondheidsbescherming en Preventie
3) gemeente Amsterdam, milieu	3) Federatie Nederlandse Levensmiddelen Industrie
<i>Media</i>	<i>Media</i>
4) tijdschrift Natuurwetenschap en Techniek	4) Reclamij/SMAK
5) Reformatorisch Dagblad	5) Voedingscentrum (factsheets)
6) Intermediair	6) Get In Shape Magazine
<i>Ngo's</i>	<i>Ngo's</i>
7) Astmafonds	7) Nederlandse Hartstichting
8) Vereniging Das en Boom	8) Diabetes Federatie Nederland
9) Milieudefensie	9) Nationaal Instituut voor Gezondheidsbevordering en Ziektepreventie (NIGZ)
<i>Wetenschappers</i>	<i>Wetenschappers</i>
10) IRAS	10) VU Medisch Centrum, EMGO-instituut
11) Universiteit Nijmegen	11) TNO kwaliteit van leven
12) Universitair Medisch Centrum Groningen	12) Universiteit Maastricht, Capaciteitsgroep

<i>GGD'en</i>		Gezondheidsvoorzichting	
<i>GGD'en</i>		<i>GGD'en</i>	
13)	GGD Brabant/Zeeland (Bureau Gezondheid, Milieu en Veiligheid)	13)	GGD Flevoland
14)	GGD Amsterdam	14)	GGD Groningen
15)	GGD Den Haag	15)	GGD Zeeland

Bijlage 2 Vragenlijst professionals

Ervaring met het risico en gebruik van risico-informatie

- 1 Wat is uw functie?
- 2 In hoeverre houdt u zich bezig met <risico invullen>?
- 3 Bent u bezorgd over het risico en waarom?
- 4 Heeft u wel eens informatie gezocht over <risico invullen>?
- 5 Via welke instanties heeft u de informatie gezocht?
- 6 Welke kanalen gebruikt u bij het zoeken naar de informatie?
- 7 Heeft u voldoende informatie over het onderwerp kunnen vinden?
- 8 Welke instanties en kanalen genieten uw voorkeur voor het ontvangen van risico-informatie?

Risicoperceptie

- 9 Wat vindt u van de aandacht in de media en onder de bevolking over <risico invullen>?
- 10 Waarom denkt u dat er aandacht en bezorgdheid is over <risico invullen> in de media en onder de bevolking?

Bekendheid met het RIVM

- 11 In hoeverre bent u bekend met het RIVM?

Beeld van het RIVM

- 12 Wat is uw beeld van het RIVM?

Beeld van het RIVM in detail

		Zeer betrouwbaar	Betrouwbaar	Neutraal	Niet betrouwbaar	Helemaal niet betrouwbaar	Weet niet/geen mening
13	In hoeverre vindt u het RIVM betrouwbaar?	○	○	○	○	○	○
		Zeer deskundig	Deskundig	Neutraal	Niet deskundig	Helemaal niet deskundig	Weet niet/geen mening
14	In hoeverre vindt u het RIVM deskundig?	○	○	○	○	○	○
		Zeer open	Open	Neutraal	Niet open	Helemaal niet open	Weet niet/geen mening
15	In hoeverre vindt u het RIVM open?	○	○	○	○	○	○

		Zeer eerlijk	Eerlijk	Neutraal	Niet eerlijk	Helemaal niet eerlijk	Weet niet/geen mening
16	In hoeverre vindt u het RIVM eerlijk?	0	0	0	0	0	0
		Zeer onafhankelijk	Onafhankelijk	Neutraal	Niet onafhankelijk	Helemaal niet onafhankelijk	Weet niet/geen mening
17	In hoeverre vindt u het RIVM onafhankelijk?	0	0	0	0	0	0
		Zeer objectief	Objectief	Neutraal	Niet objectief	Helemaal niet objectief	Weet niet/geen mening
18	In hoeverre vindt u het RIVM objectief?	0	0	0	0	0	0
		Zeer consistent	Consistent	Neutraal	Niet consistent	Helemaal niet consistent	Weet niet/geen mening
19	In hoeverre vindt u het RIVM consistent?	0	0	0	0	0	0
		Zeer duidelijk	Duidelijk	Neutraal	Niet duidelijk	Helemaal niet duidelijk	Weet niet/geen mening
20	In hoeverre vindt u het RIVM duidelijk in haar intenties?	0	0	0	0	0	0
		Zeer transparant	Transparant	Neutraal	Niet transparant	Helemaal niet transparant	Weet niet/geen mening
21	In hoeverre vindt u het RIVM transparant?	0	0	0	0	0	0
		Zeer geloofwaardig	Geloofwaardig	Neutraal	Niet geloofwaardig	Helemaal niet geloofwaardig	Weet niet/geen mening
22	In hoeverre vindt u het RIVM een geloofwaardige informatiebron?	0	0	0	0	0	0

Informatievoorziening RIVM

23 Welke rol speelt het RIVM in uw informatievoorziening?

24 Bezoekt u de website van het RIVM wel eens?

Website RIVM

25 Hoe vaak bezoekt u de website?

--Indien de respondent aangeeft de website te bezoeken--

26 Welke informatie haalt u daaruit? Wat is voor u het belangrijkste en waarom?

27 Heeft u specifiek informatie gezocht over <risico invullen>?

- 28 Wat heeft u gevonden?
- 29 Wat vindt u van de website van het RIVM? (schrijfstijl/lay-out/inhoud)?
- 30 In hoeverre is de website van het RIVM toegankelijk?
- 31 Welke informatie miste u op de website van het RIVM?

Rapporten RIVM

- 32 Leest u wel eens RIVM-rapporten?
- Indien de respondent aangeeft rapporten te lezen--
- 33 Kunt u één of meerdere rapporten noemen die u wel eens heeft gelezen?
- 34 Hoe vaak gebruikt u deze?
- 35 Welke informatie haalt u daaruit? Wat is voor u het belangrijkste en waarom?
- 36 Wat vond u van de rapporten van het RIVM? (schrijfstijl/lay-out/inhoud)
- 37 Wat vindt u van de risicoschattingen?
- 38 Wat vond u van de schrijfstijl in de rapporten?
- 39 Wat vindt u van het technische en wetenschappelijke jargon?
- 40 Wat vindt u van de wetenschappelijke structuur van de rapporten?
- 41 In hoeverre zijn voor u de rapporten van het RIVM toegankelijk?
- 42 Welke informatie miste u in de rapporten van het RIVM?

Website en rapporten

- 43 In hoeverre vindt u de informatie van het RIVM volledig?
- 44 In hoeverre vindt u de informatie van het RIVM verifieerbaar?
- 45 In hoeverre vindt u dat het RIVM tijdig informatie levert?

Persberichten en persoonlijke contacten

- 46 Wat vindt u van de persberichten van het RIVM? Hoe vaak gebruikt u deze? Welke informatie haalt u daaruit?
- 47 Heeft u wel eens persoonlijke contacten bij het RIVM?
- 48 Hoe vindt u deze?

Informatiebehoefte

- 49 In hoeverre vindt u de RIVM-informatie op maat gemaakt voor beleidsmakers?
- 50 Wat zou volgens u een oplossing zijn om de informatie in de rapporten meer op maat te maken voor beleidsmakers?
- 51 In hoeverre vindt u dat het RIVM bij het informatieaanbod rekening moet houden met de behoefte die bij de beleidsmakers speelt?
- 52 In hoeverre vindt u dat het RIVM bij het informatieaanbod rekening moet houden met percepties en emoties bij de pers en de bevolking?
- 53 Wat zou er naar uw mening verder nog verbeterd kunnen worden aan het informatieaanbod van het RIVM?
- 54 Heeft u nog iets anders dat u kwijt wilt over het RIVM?

Persoonskenmerken

		Man	Vrouw
55	Bent u een man of een vrouw?	☐	☐

		18-34	35-54	55-74	75+
56	Wat is uw leeftijdsklasse?	☐	☐	☐	☐

57 Wat is uw hoogst genoten opleiding?

58 Bent u geïnteresseerd in een samenvatting van het onderzoek?

Zo ja, graag uw e-mailadres noteren:

Hartelijk dank voor uw medewerking!

Bijlage 3 Leidraad groeps gesprekken

Bekendheid met het RIVM

- 1 Wie van u is bekend met het RIVM?
- 2 Waar denkt u aan als we het hebben over het 'Rijks Instituut voor Volksgezondheid en Milieu?' Wat is uw beeld van het RIVM?

Bekendheid en ervaringen met het risico

- 3 In hoeverre bent u bekend met <risico invullen>?
- 4 Wanneer en hoe hoorde u voor het eerst over dit risico?
- 5 Wat dacht u toen en wat wilde u toen weten?

Risicoperceptie

- 6 In welke mate bent u bezorgd over het risico <risico invullen>?
- 7 Waarom bent u bezorgd over het risico van <risico invullen>? Welke milieu- en gezondheidsrisico's zijn er denkt u?
- 8 Wat zou voor u een oplossing zijn om de bezorgdheid weg te nemen? En waarom?

Gebruik van risico-informatie

- 9 Heeft u wel eens informatie gezocht over <risico invullen>?
- 10 Welke informatie heeft u gevonden?
- 11 Zo ja, bij welke instantie?
- 12 Via welke kanalen (bv. telefoon, internet) heeft u informatie gezocht?
- 13 Nadat u de informatie over <risico invullen> had gevonden, stond u toen anders tegenover het risico? ongeruster of juist minder ongerust? En waardoor kwam dat precies?
- 14 In hoeverre vindt u de informatie over het risico op maat gemaakt voor bewoners?
- 15 Heeft u ook bij het RIVM informatie gezocht (zo ja, wat en wat vond u ervan)?
- 16 Heeft u de website van het RIVM wel eens bezocht? Heeft u dit gedaan n.a.v. onze brief?
- 17 Wat heeft u precies op de website bekeken?
- 18 Wat vond u van de website?

-- PAUZE om artikel of persbericht te lezen + een vragenlijstje hierover voorleggen--

Vragenlijst bij het artikel of het persbericht

1. Wat vindt u van deze samenvatting (schrijfstijl/inhoud)?
.....
2. In hoeverre vindt u deze samenvatting duidelijk?
.....
3. In hoeverre vindt u deze samenvatting op maat gemaakt voor bewoners?
.....
4. Wat is volgens u de belangrijkste boodschap in de samenvatting?
.....
5. Zou u, nadat u deze samenvatting heeft gelezen, meer willen lezen over het risico? Waarom wel/niet?
.....

--Na afloop klassikaal de antwoorden bespreken--

Informatiebehoefte

- 24 Aan welke informatie m.b.t. <risico invullen> heeft u behoefte?
- 25 Op welke manier (kanalen) zou u de informatie willen ontvangen? En waarom?
- 26 Via welke instantie zou u de informatie graag willen ontvangen? En waarom?
- 27 Denkt u naar aanleiding van deze avond de website van het RIVM te gaan bezoeken?

Afsluiting

- 28 Als u nu terug kijkt over waar we net over hebben gediscussieerd, wat vindt u dan het meest belangrijk? Waar heeft u de meeste behoefte aan?
- 29 Heeft u nog discussiepunten gemist?
- 30 Wanneer alle discussiepunten zijn behandeld en er geen vragen meer zijn, dan zou ik graag van u willen weten wat u van deze focusgroep discussie vond.
- 31 Ten slotte wil ik u vragen voor u vertrekt het vragenlijstje met de persoonsgegevens en enkele vragen over RIVM-rapporten in te vullen.

Vragenlijst persoonsgegevens en RIVM-rapporten

		Man	Vrouw
1	Bent u een man of een vrouw?	☐	☐

2 Uit hoeveel personen bestaat uw huishouden? Uitpersonen (aantal invullen s.v.p.).

		Ja	Nee
3	Heeft u kinderen?	☐	☐

4 Zo ja, hoeveel kinderen heeft u? Ik hebkinderen (aantal invullen s.v.p.).

		18-34	35-54	55-74	75+
5	Wat is uw leeftijdsklasse?	☐	☐	☐	☐

		Huurwoning	Koopwoning
6	Woont u in een huur- of een koopwoning?	☐	☐

7 Hoe lang woont u al in deze woning? Ik woon er.....jaar (aantal invullen s.v.p.).

8 Wat is uw hoogst voltooide opleiding?

9 Wat is uw beroep?

		Ja	Nee
10	Maakt u wel eens gebruik van internet?	☐	☐
11	Heeft u wel eens een RIVM-rapport gelezen?	☐	☐

Indien nee: ga door naar vraag 16

Indien ja: ga verder met vraag 12

12 Wat vond u van de rapporten van het RIVM (schrijfstijl/lay-out/inhoud)?
.....

13 Welke informatie heeft u uit de rapporten van het RIVM gehaald?
.....

14 In hoeverre zijn voor u de rapporten van het RIVM toegankelijk?
.....

15 Welke informatie miste u in de rapporten van het RIVM?
.....

16 Heeft u interesse heeft in het ontvangen van een samenvatting van het onderzoek?
Zo ja, hier graag uw (e-mail)adres noteren:

Bijlage 4 Brieven aan bewoners

Brieven Amsterdam en Nijmegen

Betreft: groepsgesprek ‘luchtverontreiniging’

Aan de bewoners van dit pand,

Luchtverontreiniging is ongezond. Via verschillende bronnen komen schadelijke stoffen in de lucht die invloed kunnen hebben op uw gezondheid. Deze stoffen kunnen bijvoorbeeld luchtwegklachten veroorzaken zoals astma-aanvallen, benauwdheid en hoesten. Een belangrijke bron van luchtverontreiniging is het verkeer. Auto's worden weliswaar steeds schoner, maar het verkeer neemt wel sterk toe. De kwaliteit van de lucht is de laatste jaren verbeterd, echter lokaal, vooral aan drukke straten, zijn er nog problemen.

Het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM) is een onderzoeksinstituut van de overheid. Het RIVM brengt jaarlijks een groot aantal rapporten en adviezen uit over thema's die te maken hebben met volksgezondheid en milieu. Met deze informatie wil het RIVM zo veel mogelijk mensen bereiken. Niet alleen wetenschappers, maar ook de bewoners zoals u. Eén van de thema's van het RIVM is de luchtverontreiniging in ons land.

Het RIVM wil graag inzicht in uw ideeën rondom het thema ‘luchtverontreiniging’ en uw mening over informatievoorziening en informatiebehoefte. Om de meningen en informatiebehoefte van burgers in beeld te krijgen organiseren wij groeps gesprekken in een aantal gemeenten. Eén van de gesprekken vindt plaats in uw wijk. Wij willen u hierbij uitnodigen om aan dit gesprek deel te nemen. Het groeps gesprek zal plaatsvinden op (datum, tijd, locatie). Bij deelname ontvangt u als dank een kleine attentie.

Het gesprek zal worden ingeleid met een korte toelichting over het thema luchtverontreiniging. Vervolgens willen we graag van u weten welke informatie u wenst over luchtverontreiniging, welke risico's u ziet en welke rol het RIVM hierin kan spelen. Antwoorden op deze vragen kunnen het RIVM helpen om de informatievoorziening beter af te stemmen op de wensen van de burger. Mocht u alvast behoefte hebben aan meer informatie over het RIVM, dan kunt u de website www.rivm.nl bezoeken.

De komende twee weken kunt u telefonisch worden benaderd met de vraag of u aan het groeps gesprek wilt meewerken.

Mocht u naar aanleiding van deze brief nog vragen en/of opmerkingen hebben dan kunt u terecht bij (naam) RIGO Research en Advies, (telefoonnummer).

Wij hopen dat u aan het onderzoek wilt meewerken en danken u bij voorbaat.

Brieven Utrecht en Hoevelaken

Betreft: groeps gesprek 'voedselveiligheid'

Aan de bewoners van dit pand,

Voedsel. Onze voeding is doorgaans gezond en veilig. Soms gaat het ook wel eens mis. We ondervinden dit aan den lijve of horen erover via het nieuws of lezen erover in de krant. Daarnaast komen er ook steeds meer nieuwe producten op de markt, zoals voedsel met gezondheidsbevorderende toevoegingen en genetisch gemodificeerd voedsel. Welke gevolgen het eten van deze producten kan hebben voor de gezondheid is niet altijd even duidelijk. Omdat voedsel voor iedereen een primaire levensbehoefte is, is het van belang dat de veiligheid van uw eten wordt bewaakt.

Het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM) is een onderzoeksinstituut van de overheid. Het RIVM brengt jaarlijks een groot aantal rapporten en adviezen uit over thema's die te maken hebben met volksgezondheid en milieu. Met deze informatie wil het RIVM zo veel mogelijk mensen bereiken. Niet alleen wetenschappers, maar ook de bewoners zoals u. Eén van de thema's van het RIVM is de voedselveiligheid in ons land.

Het RIVM wil graag inzicht in uw ideeën rondom het thema 'voedselveiligheid' en uw mening over informatievoorziening en informatiebehoefte. Om de meningen en informatiebehoefte van burgers in beeld te krijgen organiseren wij groeps gesprekken in een aantal gemeenten. Eén van de gesprekken vindt plaats in uw wijk. Wij willen u hierbij uitnodigen om aan dit gesprek deel te nemen. Het groeps gesprek zal plaatsvinden op (datum, tijd, locatie). Bij deelname ontvangt u als dank een kleine attentie.

Het gesprek zal worden ingeleid met een korte toelichting over het thema voedselveiligheid. Vervolgens willen we graag van u weten welke informatie u wenst over de veiligheid van uw voedsel, welke risico's u ziet en welke rol het RIVM hierin kan spelen. Antwoorden op deze vragen kunnen het RIVM helpen om de informatievoorziening beter af te stemmen op de wensen van de burger. Mocht u alvast behoefte hebben aan meer informatie over het RIVM, dan kunt u de website www.rivm.nl bezoeken.

De komende twee weken kunt u telefonisch worden benaderd met de vraag of u aan het groeps gesprek wilt meewerken.

Mocht u naar aanleiding van deze brief nog vragen en/of opmerkingen hebben dan kunt u terecht bij (naam) RIGO Research en Advies, (telefoonnummer).

Wij hopen dat u aan het onderzoek wilt meewerken en danken u bij voorbaat.

Brief Roermond

Betreft: groepsgesprek ‘overstromingsrisico’s’

Aan de bewoners van dit pand,

Roermond bevindt zich in een uitzonderlijke positie als het gaat om hoog water. De rivier de Roer loopt door de stad en mondt uit in de Maas. Bij een hoge waterstand van de Maas geeft dat problemen. Het water van de Roer kan dan in de stad voor overstroming zorgen. Dat is in 1993 gebeurd en in 1995 weer. In 1995 zijn er twee waterkeringen aangelegd om eventuele overstromingen in de toekomst tegen te gaan.

Het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM) is een onderzoeksinstituut van de overheid. Het RIVM brengt jaarlijks een groot aantal rapporten en adviezen uit over thema's die te maken hebben met volksgezondheid en milieu. Met deze informatie wil het RIVM zo veel mogelijk mensen bereiken. Niet alleen wetenschappers, maar ook de bewoners zoals u. Eén van de thema's van het RIVM is de overstromingsrisico in ons land.

Het RIVM wil graag inzicht in uw ideeën rondom het thema ‘overstromingsrisico’ en uw mening over informatievoorziening en informatiebehoefte. Om de meningen en informatiebehoefte van burgers in beeld te krijgen organiseren wij groeps gesprekken in een aantal gemeenten. Eén van de gesprekken vindt plaats in uw gemeente. Wij willen u hierbij uitnodigen om aan dit gesprek deel te nemen. Het groeps gesprek zal plaatsvinden op (datum, tijd, locatie). Bij deelname ontvangt u als dank een kleine attentie.

Het gesprek zal worden ingeleid met een korte toelichting over het onderwerp overstromingsrisico's. Vervolgens willen we graag van u weten welke informatie u wenst over de overstromingsrisico's in uw buurt, welke risico's u ziet en welke rol het RIVM hierin kan spelen. Antwoorden op deze vragen kunnen het RIVM helpen om de informatievoorziening beter af te stemmen op de wensen van de burger. Mocht u alvast behoefte hebben aan meer informatie over het RIVM, dan kunt u de website www.rivm.nl bezoeken.

De komende twee weken kunt u telefonisch worden benaderd met de vraag of u aan het groeps gesprek wilt meewerken.

Mocht u naar aanleiding van deze brief nog vragen en/of opmerkingen hebben dan kunt u terecht bij (naam) RIGO Research en Advies, (telefoonnummer).

Wij hopen dat u aan het onderzoek wilt meewerken en danken u bij voorbaat.

Brief Tiel

Betreft: groepsgesprek ‘overstromingsrisico’s’

Aan de bewoners van dit pand,

In 1995 dreigde er in de gemeente Tiel gevaar voor overstroming. Het water in de rivier de Waal stond in die tijd erg hoog. De regering besloot tot dijkverzwaring langs de rivier om het risico voor overstroming te beperken.

Het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM) is een onderzoeksinstituut van de overheid. Het RIVM brengt jaarlijks een groot aantal rapporten en adviezen uit over thema's die te maken hebben met volksgezondheid en milieu. Met deze informatie wil het RIVM zo veel mogelijk mensen bereiken. Niet alleen wetenschappers, maar ook de bewoners zoals u. Eén van de thema's van het RIVM is de overstromingsrisico in ons land.

Het RIVM wil graag inzicht in uw ideeën rondom het thema ‘overstromingsrisico’ en uw mening over informatievoorziening en informatiebehoefte. Om de meningen en informatiebehoefte van burgers in beeld te krijgen organiseren wij groeps gesprekken in een aantal gemeenten. Eén van de gesprekken vindt plaats in uw wijk. Wij willen u hierbij uitnodigen om aan dit gesprek deel te nemen. Het groeps gesprek zal plaatsvinden op (datum, tijd, locatie). Bij deelname ontvangt u als dank een kleine attentie.

Het gesprek zal worden ingeleid met een korte toelichting over het thema overstromingsrisico's. Vervolgens willen we graag van u weten welke informatie u wenst over de overstromingsrisico's in uw buurt, welke risico's u ziet en welke rol het RIVM hierin kan spelen. Antwoorden op deze vragen kunnen het RIVM helpen om de informatievoorziening beter af te stemmen op de wensen van de burger. Mocht u alvast behoefte hebben aan meer informatie over het RIVM, dan kunt u de website www.rivm.nl bezoeken.

De komende twee weken kunt u telefonisch worden benaderd met de vraag of u aan het onderzoek wilt meewerken.

Mocht u naar aanleiding van deze brief nog vragen en/of opmerkingen hebben dan kunt u terecht bij (naam) RIGO Research en Advies, (telefoonnummer).

Wij hopen dat u aan het onderzoek wilt meewerken en danken u bij voorbaat.

Brieven bewoners Haarlem en Geldermalsen

Betreft: groepsgesprek 'overgewicht'

Aan de bewoners van dit pand,

Overgewicht speelt voor veel mensen een belangrijke rol in het dagelijks leven. Niet alleen voor mensen die overgewicht hebben, maar ook voor mensen die in hun naaste omgeving met overgewicht te maken hebben, zoals bij vrienden of familie. Ongeveer de helft van de bevolking tussen de 18 en 70 jaar heeft in enige mate overgewicht en 12 % ernstig overgewicht. Aangezien overgewicht kan leiden tot diabetes en bepaalde vormen van kanker vormt het een gezondheidsrisico voor een groot deel van de Nederlandse bevolking.

Het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM) is een onderzoeksinstituut van de overheid. Het RIVM brengt jaarlijks een groot aantal rapporten en adviezen uit over thema's die te maken hebben met volksgezondheid en milieu. Het doel daarvan is het informeren van zo veel mogelijk mensen over tal van onderwerpen. Deze informatie is niet alleen bedoeld voor wetenschappers en professionals, maar ook voor burgers zoals u.

Eén van de thema's waar het RIVM zich op richt is overgewicht. Het RIVM wil graag inzicht krijgen in de ideeën van burgers rondom overgewicht en organiseert daartoe een aantal groeps gesprekken. Eén van deze gesprekken vindt plaats bij u in de buurt. Indien het onderwerp overgewicht u aanspreekt, om welke reden dan ook, zouden we graag van u horen aan welke informatie u behoefte heeft als het gaat om overgewicht en wat uw mening is omtrent bestaande informatievoorzieningen. Antwoorden op deze vragen kunnen het RIVM helpen om de informatievoorziening beter af te stemmen op de wensen van de burger.

Omdat we de ruimte willen bieden om actief aan het gesprek deel te nemen, houden we het aantal deelnemers beperkt. Van alle buurtbewoners die deze brief ontvangen, zullen er een aantal telefonisch voor het groeps gesprek worden uitgenodigd. In de komende twee weken kunt u telefonisch benaderd worden met de vraag of u aan het groeps gesprek wilt deelnemen. Wij vragen u vriendelijk om alleen naar de bijeenkomst te komen als u gebeld bent en heeft aangegeven aan het gesprek deel te willen nemen.

Het gesprek zal plaatsvinden op (datum, tijd, locatie). Bij deelname ontvangt u als dank een kleine attentie.

Indien u behoefte heeft aan meer informatie over het onderwerp overgewicht, dan kunt u de website van het RIVM bezoeken (www.rivm.nl).

Indien u naar aanleiding van deze brief vragen en/of opmerkingen heeft, dan kunt u contact opnemen met (naam) RIGO Research en Advies, (telefoonnummer).

We hopen u op (datum) te mogen ontvangen.

RIVM

Rijksinstituut
voor Volksgezondheid
en Milieu

Postbus 1
3720 BA Bilthoven
www.rivm.nl